سلسلة الفارسية للعرب
(٢)

نصوص فارسية مختارة

الدكتور
محمد السعيد جمال الدين

الطبعة الأولى

١٤٢٧هـ -٢٠٠٦م

رقم الإيداع بدار الكتب والوثائق المصرية

٢٣٠٢٠ / ٢٠٠٥

الترقيم الدولي .I.S.B.N

977 - 5502 - 69 - 1

مقدمة

هذا هو الجزء الثاني من سلسلة الفارسية للعرب، وهي سلسلة ترمي إلى تيسير اللغة الفارسية وتقريبها إلى أبناء العربية.

وقد روعي في اختيار النصوص أن تتناول موضوعات شتى تجمع بين اللغة والأدب والتاريخ والفلسفة والآثار والتصوف، وتَبينَ عن صِلات القرابة التي تجمع بين الفارسية والعربية.

كما روعي في الاختيار أن تكون النصوص معبرة عن جانب من المجالات التي تميّزت بها الفارسية منذ نشأتها بعد الفتح الإسلامي وحتى عصرنا الحديث، كالأدب التعليمي والحكايات المرتبطة بالشخصيات الأدبية والتاريخية، والأمثال والأقصوصات المتعلقة بمشايخ الصوفية، وغيرها.

وتشتمل هذه النصوص المختارة كذلك على قدر من الإشارات والمعلومات التي يحسن بمن يريد أن يعيش في جوّ الفارسية وآدابها أن يلمّ به ويتعرّف عليه، فضلاً عن أن هذه النصوص إنما تشتمل أيضًا على قدرٍ وافٍ من المفردات والأساليب الأدبية والمصطلحات التاريخية والجغرافية والمعمارية والفلسفية... بهدف تنمية الحصيلة اللغوية لدى الطالب وتدريبه على فهم النصوص فهمًا دقيقًا يعينه على ترجمتها إلى العربية ترجمة صحيحة وافية.

وقد حرصت على ضبط الكلمات بالشّكل حتى يتمكن الطالب من التعرّف على نطقها الصحيح.

والله وليّ التوفيق،

محمد السعيد جمال الدين

القاهرة : التاسع عشر من المحرم سنة ١٤٢٧هـ
الثامن عشر من فبراير سنة ٢٠٠٦م

بسم الله الرحمن الرحيم

الدرس الأول

معاني المفردات :

مَردُم: أناس
مُتّحد ساختن: أن يوحِّد
سَوَارى: الفروسية
جَنگ: حرب
نَبرَد: معركة
دُچار شُدَن: أن يتعرّض لـ
نَاراضى: ساخط
زِمامْدار: حاكم
نَالايق: غير لائق
بى كفايت: غير كفء
سِپُرده شُدن: أن تُسَلَّم
نظامى: عسكري
مُوبَد: رجل الدين الزّردشتي
رَفاه: رفاهية
بهره مند: متمتع، يَحظى بـ
كِشاوَرْز: زارع، فلاّح

صَنعتگر: صانع
تَنگى: ضِيق
سَختى: شدة
بِسَر بُردن: العيش، الحياة
محروميت: حرمان
پِيشه وَر: حِرَفي
بالآخره: أخيراً
مَذهب: دين
به پَايان رَسيدَن: الانتهاء
گَرچه: مع أن
نَزديكى: التقرب
گَرويدن: الميل، الإقبال (گرا)
اندَك اندَك: شيئًا فشيئًا (رويداً رويداً)
آشنا شُدن: التعرف
دَست بَرداشتن: الكفّ عن، الإقلاع عن
دَر آمَدن: الدخول

وَضع سیاسی واجتماعیِ ایران
در قُرونِ اَوّلیهٔ اسلامی

ظُهورِ اسلام ، اَقوامِ عَربْ را - که مَرْدُمی بَدَوی وپَراکَنْده بُودند - مُتَّحد سَاخت ، این اَقوام باخَصایصی از قبیل عَادت وشدائد وسُرعَت عَمل دَر طَیِّ صَحراها وراه ها ومَهارتْ دَر سَواری وغَیره تَوانستند دَر غَالبِ جَنگها ونَبردها پیروز شَوَنْد .

دَر آن اَیام ، دُو اِمپراتوریِ رُومِ شرقی وفَارس - بَر اَثرِ جَنگهایِ طولانی ومُشکلاتِ دَاخلی دُچارِ ضَعفِ شدیدی شُده بُودند .

مَردمِ فَارْس اَز وَضعِ سیاسی واجتماعیِ کشور نَاراضی بُودند ، زیرا ادارهٔ کِشوَر به دَستِ زمامدارانیِ نَالایق وبی کِفایتی سپُرده شُد .

اَزْ سُویِ دیگر ، اختلافِ طَبقاتیِ عَمیقی دَر فَارس بوجود آمَده بُود ؛ بدین ترتیب که دُو طَبقهٔ نظامیان ومُوبَدان اَز نعمت ورفاه کَامل بَهره مَند بُودند ، واکثریّتِ مَردم - یَعنی کِشاورزان وصَنعتگران بَا تَنگی وسَختی بسر می بُردند .

عَدمِ رِضایتِ مَردُم فَارْس اَز وَضعِ سیاسی ، ونیز مَحرومیَّت اکثَریّت مَردُم - مَخصوصاً کِشاورزان وصَنعتگران وپیشَه وَران از نعمت ورَفاه ، وبالاخره بُروزِ اختلاف شَدید دَرَ عَقاید مَذهبی ورَواج مَذاهبی - مَانند مَسیحی ، یَهودی ، مَانَوی ، مَزْدَکی وغیره بَر ضَعفِ فَارس دَر اَواخرِ دُورهٔ سَاسانی می اَفْزود .

دَرچُنین شَرایط حَملهٔ عَرب به فَارس بَا مُوفقیتِ کَامل بپایان رَسید .

اَز نَظرِ مَذهبی – گرچه بسیاری اَزْ ایرانیانْ ابتدا بَرایِ فرارِ اَز جزیه ویَا نَزدیکی به حُکومتِ خُلفا بدینِ اسلام گرویده بُودند – وَلی اَنْدَك اَنْدَك بَا رُوحِ دینِ مُبینِ اسلام آشْنا شُدند، وبتدریج از اَدیانِ دیگر – اَز جُمله زُرتشتی، مَا نوی، مَزدکی، مَسیحی ویهودی دَست بَرداشتند وبَا ایمانِ کَاملْ بدینِ اسلام دَر آمَدند.

تحمّلِ اَنواعِ خَواری وشکَنْجه وتَحقیر اَز جَانب عَربْها – چه دَر زَمانِ بنی اُمیّه وچه بَعد اَز آنْها – مُوجب گَردید که مَردمِ مُسلمانِ ایران اَز هَر فُرصتی بَرایِ کَسبِ استقلال اسْتفاده نمایند.

تَأسیسِ حُکومتِ «طَاهریان» دَر خُراسان بمنزلهٔ تَأسیسِ حکومتِ نیمِ مُستقل دَر این دیارِ بشُمار می رَوَد.

چَندی بَعد، یَعقوب لَیث صَفّار – که اَزْ مَردُمِ سیستان بُود – قیام کَرد، وقسمتِ عظیمی اَز خَاكِ ایران را به زُورِ شَمشیر به اِطاعتِ خویش دَرْآوَرد.

یَعقوب به آیینْ ورُسومِ ایران – مَخصوصاً به زَبانِ فَارسی – عَلاقهٔ وَافر دَاشت، وجَانشینانِ او نیز بَرایِ تَرویجِ این زَبانِ کُوشش کَردند، بدینْ طَریق صَفاریان اَز طَرَفی توانستند حُکومتِ مُستقلی تَأسیس نَمایند وَاز سُویِ دیگر زَبانِ فَارسی رَا اِحْیا کُنند وَآنْ را جَانَشینِ زَبانِ عَرب سَازند.

* * *

أجب عن الأسئلة التالية :

– اَقوامِ عَرب پیش اَز ظُهورِ اسلام چطور بُودند ؟
– چرا عَربْها تَوانستند دَر غَالب جَنگها ونَبردها پیروز شَوند ؟
– آیا مَردمِ فَارس اَز اُوضاعِ سِیاسی واجتماعیِ کِشْورشان رَاضی بُودند ؟
– اثرِ اختلاف طَبقاتی بر کِشاورزان وصَنعتگران چه بُود؟
– وَقتیکه ایرانیانْ بَارُوحِ دینِ اسلام آشنا شُدند، چه کَار کردند ؟
– چرا مُسلمانانِ ایران خَواستند که از هَر فُرصتی برایِ کَسبِ استقلالْ استفاده کُنَند ؟
– خِدمتی که صَفّاریان به زَبانِ فَارسی کَردند چه بُود؟

* * *

الدرس الثاني

معاني المفردات :

اَوَّلين: أوّل
مَرگ: موت
نَاشي از: ناجم عن
حُكومت كردن: أن يحكم، يسيطر
بَانگ: صوت
گُوش: أذُن
حُكماى گُذشته: الفلاسفة القدماء
اَز جُمله: ومن بينها
رَد كردن: الرفض، الاعتراض
مُنتها: إلا أن
غيرِ قابلِ تزلزل: راسخ، متين، ركين
بيست اَصلِ حكمت الهى: المبادئ العشرون للفلسفة الإلهية
مُوردِ تَصويب: موضع إقرار
بِپذيرَند: يقبلون (پَذيرُفتن – پذير)
نشان دَادن: البيان، الإظهار
قَصد دَارد: يقصد، يهدف إلى (قصد داشتن)
نَاداني: جهل
نَان خُوردن: أكل العيش، التكسّب
اَز دَست دَادن: أن يفقد
نَظر: رأي
موقعيت: مكانة

غزّالی در دانشگاه های اُروپائی(*)

حُجت الإسلام أبو حامد غزَّالی دَر سَال ۱۱۱۱ میلادی وَفات یَافْت، واوّلین کتاب اُو دَر سَال ۱۱٤٥ میلادی (یَعنی سَی وپَنج سَالْ بَعد از مَرْگِ او) دَر اسپانیا بزبان لاَتینی تَرجمه شُده است.

شَك نیست که شُهرتِ سَریعِ غزَّالی دَر اُروپا نَاشی اَز این بُوده که دَانشمندانِ اسپانیا زَبانِ عَربی را مِی دَانستند، چُون مُسلمین بَر قِسمتِ بُزرگی از اسپانیا حُکومت می کَردند، ودر اَغلب شَهرهای اسپانیا مَسجدْ وُجود دَاشت وبَانْگِ اَذان بگُوش مِی رَسید.

اَوّلین کتابِ غَزالی - که دَر اسپانیا بِزبان لاَتینی تَرجمه شُد - کِتاب «مَقاصد الفلاسفة» است.

غَزَّالی دَر این کِتاب نَظریّه ٔ های فَلسفی حُکمای گُذَشته اَز جُمله نَظریه ٔ اَرسطو را رَدْ کَرد، مُنْتَهَا نَه بَا شِدَّتِ رَدْ کردنِ آنها دَر کِتابِ مُعروفِ دیگرشْ بَاسم «تهافت الفلاسفة».

دُرُوسی که در دَانشگاه های انْگُلستان تَدریس می شُد دَر دَرجه ٔ اَوّل زَبانِ لاَتینی بُود، ودَر دَرجه ٔ دُوُم تَاریخ وجُغرافیا وفَلسفه را تدریس مِی کردند.

فَلسفه ای که دَر آن دَانشگاه ها تَدریس مِی شُد حِکمتِ یُونانیان

(*) از ادوار توماس انگلیسی، ترجمه ٔ ذبیح الله منصوری.

وافلاطونیان جدید بود.

در آن دانشگاه ها، حکمت ارسطو رکن غیر قابل تزلزل علوم بود، وهیچ دانشمند نمی توانست چیزی بگوید که مغایر با حکمت ارسطو باشد.

لذا دانشمندان آن دانشگاه ها نمی توانستند که صریح، نظریهٔ غزّالی را در خصوص ردّ کردن بیست اصل حکمت الهی (که مورد تصویب حکمای قدیم بود) بپذیرند.

آن دانشمندان نشان می دادند که غزّالی - گرچه یك دانشمند بزرگ می باشد - امّا فیلسوف جدلی است، وقصد مجادله دارد نه کشف حقیقت.

شاید آن دانشمندان نمی خواستند که - اگر نظریهٔ غزّالی را در خصوص رد کردن بیست اصل حکمت الهی بپذیرند - اعتراف به نادانی خود کنند ووسیلهٔ نان خوردن را از دست بدهند.

* * *

أجب عن الأسئلة التالية :

– کِتابِ مَقاصد الفلاسفهٔ غَزّالی، چَند سَال بَعد از مَرگِ اُو به زَبانِ لاتینی تَرجمه شُده است؟

– شُهرتِ سَریعِ غَزّالی دَر اروپا اَز چه نَاشی بُوده است؟

– دَانشمندانِ اسپانیا چرا بَاید زَبانِ عَربی را بدانند؟

– نَظرِ غَزّالی دَر بَارهٔ نَظریّه هایِ فَلسفیِ حُکمایِ گُذشته چه بُوده است؟

– مُوقعیتِ اَرسطو دَر نظرِ دَانشمندانِ اُروپا چگونه بُوده است؟

– آیا آن دَانشمندان میِ تَوانستند صَریحاً نَظرِ غَزّالی را در بارهٔ ارسطو بپَذیرند؟

– چرا آنها از قبولِ نظریهٔ غَزّالی امتناع میِ وَرْزیدند؟

* * *

الدرس الثالث

معاني المفردات:

کَشیش: قسّيس
اطلاع داشتن: المعرفة، الإلمام
گردیدن (= شُدن): الصيرورة
احداث: إنشاء
بِیاموزند: يتعلمون (آموختن : آموز)
درس خواندن: أن يدرُس
تَربیت شُدن: أن يُربَّى
وُجود داشتن: الوجود، أن يوجَد
تَماس: اتصال
وارد کردن: الإدخال
وا داشتن: الحثُّ على، الدفع إلى
چون: مثل
مُحصّلین: التلاميذ، الطلاّب
شبانه روزی: الإقامة الدائمة، ليل نهار
مَنظور: هدف
آغاز: بداية
حاصل شُدن: أن يحصل، يتم، يجري
دارای: تمتلك
عَواید: إيرادات
مُوقوفات: الوقف، ما يوقفه الناس من أموال وريع عقارات أو أراضٍ على مشروع لخدمة الناس

دَر آمد: دَخل
هنگام شب: أثناء الليل، إذا حلّ الليل
بَلکه: بل
مهْمانخانه: نُزُل، بيت لإقامة المسافرين والغرباء
روستائی: ريفي، قروي
گُذرانیدن: أن يقضي، أن يُمضي
کالج: كلية، معهد علمي College
آموزش وپَرْورِش: التربية والتعليم
ثروتَمند: غني
هَنوز: حتى الآن
مانند: مثل
هَزینه: نفقات، مصروفات
بپردازند: يدفعون (پَرداختن : پرداز)
دَر صورتیکه: في حين أن
با: مع، مُسند إلى
رَوش: النهج، الطريقة، الأسلوب
رسم: تقليد
اَز حیث: من ناحية، من جهة
آسُوده خاطر: فارغ البال

اَوّلین دَانشگاه اَنْگلستان(*)

قَبل از جَنگ هایِ صَلیبی کَشیشانِ اُروپا دَانشمندْ بُودند وَلی آنْها اَز عُلومِ شَرق اطّلاع نَداشتند وجَنگ های صَلیبی سَببْ گَردید که اُروپائیانِ احداثِ مَدرسه را از مُسلمین بیَامُوُزَند.

قَبل از جَنگ هایِ صَلیبی در اُروپا مَدرسه بُود، وَلی فَقط کَشیش ها دَر آن مَدارس دَرس مِی خَواندند و تَربیت مِی شُدند وجُز مَدرسهٔ مَذهبی مَدرسه ای دیگر در اُروپا وُجود نَدَاشت ودَرآن مَدارسِ مذهبیِ فَقط علومِ دینی را تدریس مِی کَردند.

تَماسِ اُروپائیان بَامُسلمین دَر جَنگ هایِ صَلیبی ، عُلومِ شَرق را وَاردِ اُروپا کَرد ، واُروپائیان را وَاداشت که مَدارسی چُون مَدارسِ شَرق تَأسیس کُنند ، ودَر آنها عُلومِ غیرِ مَذهبی را تَدریس نَمایند.

اَوَّلین دَانشگاه که دَر اُنگلستان دَر نیمهٔ دُوّمِ قرنِ دَوازدهُم میلادی بوجود آمد در مَنْطقهٔ «اوکسفورد» تاسیس شُد. وخواستند که مثلِ دَانشگاه هایِ شَرق ، مُحصلین را شَبانه رُوزی کُنند وَلی اِین مَنظور دَر آغازْ حَاصل نَشُد.

چُون دَانشگاه هایِ شَرق دَارایِ عوایدِ دَائمی بُودند ، واین عَوایدِ از مَحلِّ موقوفات بِمدارس مِیرَسید،

(*) از ادوار توماس انگلیسی، ترجمهٔ ذبیح الله منصوری.

وَلی دَانشگاهِ اُوکسفورد دَرآمدْ نداشت ، ومُعلّمین ومُحصّلینِ دَانشگاه هنگامِ شَب دَر آنجا نَمی خَوابیدند ، بَلْکه دَر چَند مِهمانخانهٔ رُوستائی شَب را مِی گُذرانیدند .

اِمروز دَانشگاهِ اوکسفورد – که دَارای بیست ویك کَالج نَیز هَست – یکی از مُؤسسات آموزِش وپَرورشِ ثَروتمند جَهان است ، اَما هَنوز هَم مَانندِ روزِ اولْ مُحصلینِ آن دَانشگاه بَاید هَزینهٔ مَعاش وتَحصیلِ خُود را بپَرْدَازند .

دَر صُورتی که دَر شَرق ، هَزینهٔ مَعاش وتَحصیلِ دَانشجویانی که به دَانشگاه مِی رَفتند ، بَا آن مَدرسه بُود .

دَر دَانشگاه هایِ دیگرِ اروپا نیز ، هَمان رَوِش وُجود دَاشت ، واُروپَائیان – که رَسمِ تَاسیسِ مَدرسهٔ غیرِ مَذهبی را از شَرق آمُوختند – نَتَوانستند مَانندِ مَدارسِ شَرقی ، مُحصلینِ را اَز حیثِ وَسائلِ مَعاش وتَحصیلْ آسُوده خَاطر کُنند .

* * *

أجب عن الأسئلة التالية :

– اُروپائیها احداث مَدرسهٔ غیرِ مَذهبی را اَز که آمُوختند ؟
– دَانشگاه اوکسفورد کِی تاسیس شُد ؟
– مَدارسِ شرق هزینهٔ معاش وتحصیلِ دانشجویان را از کجا تامین می کرد ؟
– آیا مُعلمین ومُحصلینِ دانشگاه اوکسفورد در خودِ دانشگاه می خوابیدند ؟
– حَالا ، هزینهٔ معاش وتحصیلِ دانشجویان اوکسفورد با خودِ دانشگاه یا با دانشجویان اَست ؟

* * *

الدرس الرابع

معاني المفردات :

سَر آمد : قدوة
پِزِشْكى : طبى
بِهرِه : نصيب
رُوزگار : عصر، عهد
خَواجهٔ نظام الملك : السيد نظام الملك، الوزير الكبير المعروف للدولة السلجوقية
كُمَك : مساعدة
چَند تنِ از دانشمندان : بعض العلماء
سَالْ شُمارى : التقويم
اَنْجام دَادن : أن يُتم
آنْگاه : ثُم
مأمور : مسئول
رَصد خَانه : مَرصَد
تا سَال ... دَاير بُود : ظل يعمل
سُرودَن : أن ينظم، ينشُد
شَاهْكار : إحدى الروائع
جَاوِدَاني : خالد
بِشُمار رفَتن : يُعدّ، يُحسب
زَبانهاى زِنده : اللغات الحية
توجّه : اهتمام
تحسِين : إشادة، مدح
شعرْ دُوست : مُحب للشعر

مُورِد ... قرار گرفته است : قد أصبح موضع...
روَان : سَلس
مُحكم : قوي
سَرْشار : ممتلئ بـ
انسان دوستى : محبة الإنسانية
غُرور : عزّة، كرامة
عَلَيْه : ضد
بيدادگرى : الظلم
بيعدالتى : الغَبنُ، عدم العدالة
نگاشتن : أن يكتب، (نگار)
نُوروزنامه : كتاب عن عيد النوروز، منسوب إلى عمر الخيام
نسبت دادن : أن ينسب
سَاده : سهل
هَمْچُنانكه : كما
بَر مى آيَد : يظهر، يتّضح (بَر آمَدن)
چگونگى : كيفية
بَاستانى : قديم

خَیّـام

حَکیمِ اَبو الفتح عُمر بن ابراهیم نیشابوری مَعروفْ به خیّام اَز دانشمندان و شاعرانِ اَواخرِ قَرنِ پَنجم و اوایلِ قَرنِ شِشمِ هجری است. اُو دَر غالبِ عُلومِ زَمانِ خَویش مَخصوصاً رِیاضیات و حِکمت و نُجوم سَر آمدِ فُضلا و اُدبا و اَز عُلومِ دینی و تاریخی و پِزِشکی نیز بَهرهٔ کافی داشت.

خَیام، به رُوزگارِ پادشاهیِ مَلِکْشاه و وَزارتِ خَواجه نِظام الملك به کُمكِ چَند تَن از دانشمندانِ عَصرِ خُود تَقویم را اِصلاح کَرد، وصَحیح ترین مُحاسبهٔ سالْ شُماری را که به تَقویمِ جَلالی مَعروف است اَنْجامْ داد. آنگاه مأمورِ تَأسیسِ رَصد خانه ای شُد که تا سالِ ٤٨٥ دایر بُود.

خَیام اَشعاری به فارسی و عَربی سُروده و کِتابهایی به هَر دُو زَبان تألیف نُموده است. مَعروفترینْ اَثرِ وی رُباعیات است که شاهکارِ جاودانیِ این شاعرْ بشُمار می رَوَد و به اَغلبِ زَبانهایِ زِندهٔ دُنیا تَرجمه شُده و مُوردِ تَوجه و تَحسینِ شعر دُوستان و اَندیشْمندان قَرار گرفته اَست.

رُباعیاتِ اُو رَوَان و مُحکم و خَالی اَز تَکلّف و تَصنّع است. اَز نَظرِ مُحتوا و مَضمون، رُباعیاتِ خَیام حاویِ اَفکارِ فلسفی و سَرشار اَز عَواطفِ انسانْ دُوستی وغُرورِ انسانی واِعتراضْ عَلَیْه بیدادْگری

وبیعدالتی دَر جَهان است. غَیر اَز کتا بهایی کِه رَاجعِ بِه عُلومِ رِیاضی نِگاشته کِتابی را نیز بِه نَامِ نُوروزْ نَامه بِه وِی نِسبت مِی دَهند که نثری سَاده و روَان دَارَد و هَمْچُنانْکه از اسمِ آن بَر مِی آید دَر تاریخِ نُوروز و چُگونگیِ مَراسمِ این عِیدِ بَاستانی است.

خَیام دَر نِیشابور مُتَولد شد، و دَر هَمینْ شَهر نیز دَر سَالِ ٥٢٦هـ.ق. وَفات یافت.

* * *

أجب عن الأسئلة التالية:

- خَیّام، دَر چَند علم سَر آمد دَانشمندانْ بُود؟
- خَیّام، دَر کُدامْ رُوزگار تَقویم وسَال شُماری را اِصلاح کَرد؟
- خَیّام، برایِ سُرودنِ شعرِ خُود کُدام زَبانْ را انتخاب کَرد؟
- مُعروفترین اَثرِ خَیّام دَر ادبیاتِ جَهان چیست؟
- رُباعیاتِ خَیّام از نَظرِ شَکل ومُحتوا چگونه است؟
- مُوضوعِ کتابِ نُوروزنامه - که به خَیّام نِسبت مِی دَهند - چِیست؟

* * *

الدرس الخامس

معاني المفردات:

آراسْته تَرين: الأكثر زينة وبهاء
آراسْته: مُزيّن
عبد الله طاهر: عبد الله بن طاهر مؤسس الدولة الطاهرية
شُروع شُدن: البدء
پَايْتَخْت: عاصمة
آن را پَايْتَخت خود كرد: جعلها عاصمة له
مركزِ حُكومَت خُود را دَر آنجا قَرار دَاده بُودَنَد: كانوا قد جعلوا مركز حكمهم هناك
آبَادى: عمران
اَفْزودن: الزيادة (افزاى)
جُغرافى نويسان: الجغرافيون
زِيبايى: جمال
پرنعمتى: الوفرة
دلپَذيرى: الرّوعة
گُفته هَاى اينان: أقوال هؤلاء
بَرمى آيد: يظهر، يبدو (بَرآمدن)
اين است كه: أن
داراى: يملك
هَوَا: جوّ
فَراوان: وفير، كثير
كُوچِه: شارع صغير، حارة

پُر متاع: مملوء بالأمتعة
مى خوانْد: كان يزعم، كان يدّعي (خواندن : خوان)
دَر هـمـين دُوران: في نفس الفترة
چنين: هكذا، على هذا النحو
تمامى: مجموع، كل
خُرد: صغير
نَه بُزرگ ونَه خُـــرد: لا هو كبير ولا هو صغير
بنام: اسمها
دُرُست: صحيح
انْگاريم: نعدّ، نعتبر (انگاشتن ـ انگار)
بَاورْ نَكردَنى: غير قابلة للتصديق
بَايستْى: كان يجب
جَمعيت: عدد السكان
خَـانهٔ پَنج نَفَـرى: منزل يتسع لخمسة أشخاص
دَرْوازه: بوابة
آشْكار شدن: أن يظهر

فَرسَنگ: فرسخ

صنف: أهل حرفة : (اصناف : أهل الحرف)

دَسته: مجموعة

بَازارچه: سوق صغير (بازار : سوق، چه : صغير)

گُونَاگُون: متنوع

آبْيارى كَردن: الريّ

رُودخانه: مجرى نهر

چَاه: بئر

آب شيرين: مَاء عذب

گُشاده: مفتوح (اسم مفعول من مصدر گُشادن – گُشاى)

مَنطقه اى زِلزله خيز: منطقة زلازل

بِه چَشمِ خود: بعينيه

وِى: هو

مِرگ: موت

دَسته جَمعى: جماعي

نَاگهاني: فجائي

نشانه: دليل

تَوجّه: اهتمام

خُفتگان: نائمون (خُفته)

نَهُفتگان: مختفون

سَبْزه: نبتة خضراء

جُـويى: نـهـرٌ (جُـوى + يـاى التنكير)

رَستَن: أن ينبت (روى)

گُويى: كأن

ز = اَز: من

فِرِشْته خوئى: ملائكي، فرشته : ملاك، خوى : طبع

شَاخ: غُصن

بَنَفْشه: بنفسج

زَمين: أرض

خال: كلمة عربية الأصل تعني الخال على خدّ الفتاة الجميلة

رُخ: وجنة، وجه

نِگار: حسناء

نیشابور در زمان خیام(*)

نیشابور در زمان خیام یکی از آراسته ترین شهرهای خراسان بوده است. می دانیم که رونق این شهر در روزگار عبدالله طاهر شروع شدکه آن را پایتخت خود کرد، سپس عمرو لیث و امیران سامانی که مرکز حکومت خود را در آنجا قرار داده بودند، هر یك بر آبادی واهمیت آن افزودند.

مورخین و جغرافی نویسان، که از یك قرن قبل از خیام تا روزگار او نیشابور را دیده و وصف کرده اند، نسبت به زیبایی و عظمت و رونق و پرنعمتی ودلپذیری آن اتفاق نظر دارند. آنچه از مجموع گفته های اینان بر می آید، این است که نیشابور شهری بوده است دارای هوای خوش و آب فراوان و کوچه های وسیع زیبا و میدانها وبازارهای پر متاع و کتابخانه ها و مسجد ها.

صاحب کتاب حدود العالم (که تقریباً پنجاه سال قبل از تولد خیام نیشابور را دیده بود)، آن را «بزرگترین و غنی ترین شهرهای خراسان» می خواند. امام حاکم صاحب تاریخ نیشابور، شهر را در همین دوران چنین وصف کرده است: «تمامی محلات چهل و هفت بود، یك محلهٔ متوسط راکه نه بزرگ و نه خرد، بنام محلهٔ جولاهکان، تقریباً سیصد کوچه داشت ...» اگر این رقم را درست

(*) از کتاب «جام جم» تالیف دکتر محمد علی اسلامی - ندوشن، با تصرف.

اِنْگاریم، بِه این نتیجهٔ بَاور نَکردنی مِی رَسیم کَه: تَعداد کُوچه هایِ نِیشابور بَایستی نَزدیك به چَهاردَه هزار بُوده بَاشد، واگر هَر کُوچه را دَارایِ بِیست خَانهٔ پَنج نَفَری حِساب کُنیم، جَمعیتِ شَهر به یك مِیلیون و نِیم می رسَد.

مَقْدِسی در کتابِ خُود «أحسن التّقاسیم» تعداد مَحلّه ها را چهل ودُو ذِکر کَرده، وِی مِی نویسَد: «بَرْخی از آن مَحلّه ها بقدرِ نصفِ شِیراز است. وخیابانهایِ بُزرگ آن – که به دَروازه ها مُنتهِی می گردَد – از پَنجاه خیابانْ کَمْتَر نیست...» با تَوجّه به اینکه شِیراز دَر زَمانِ مَقدسی (قَرنِ چَهارُم) خود شهرِ نسبتاً بُزرگی بُوده است، اَهمیتِ نیشابور آشْکار مِی شَوَد.

در قرنِ چَهارُم مساحتِ شهرْ یك فَرْسَنگ در یك فرسنگ بُوده است.

این شهر دُو بَازارِ بُزرگ دَاشت، وهَر صِنف ودَسْته، سَرایی وبَازارچه ای خَاصِّ خُود دَاشته اند.

قَناتهایِ گوناگونْ شهر را آبیاری مِی کردند. رُودخانهٔ نیشابور از قریهٔ «بشتن قان» جَاری بوده، یك فَرسنگ دَر داخلِ شَهر عُبور مِی کرد. با این حالْ چاههایِ آبِ شیرینِ نیز دَر شَهر وُجود دَاشته است.

نیشابور دَر مَنطقهٔ ای مُسطّحی قَرار دَارد، اُفُقْ گشاده وکُوهْ دُور است.

نیشابور مَنطقه ای زلزله خیزْ بُوده، خَیّام آثار بَعضیِ خَرابیهایِ زلزله ها را به چَشمِ خُود دیده است. به نَظر مَن اشارهٔ فَراوان وی به مَرگهایِ دَسته جَمعی، به مَرگ دُختران وپِسَران جَوان، وبه مَرگهایِ نَاگهانی، نِشانهٔ تَوجّه اُو به آثارِ زلزله های نیشابور است.

بَر مَفرشِ خَاك خُفتگان می بینَم   دَر زیرِ زَمین نَهُفتگان می بینَم

* * *

هَر سَبزه که برکَنارِ جُویی رَسته است   گُویی زِ لَبِ فِرشته خُویی رَسته است

هَر شَاخِ بَنَفْشه که اَز زَمین رُویَد   خَالی است که بَر رُخِ نِگاری بُوده است

* * *

أجب عن الأسئلة التالية:

- رُونقِ شَهرِ نیشابور اَزْکیْ شُروع شُد؟
- نَظَرِ مؤرّخین وجُغرافی نویسَان، دَر بَارهٔ نیشابُور چه بُوده است؟
- جَمعیت نیشابور تَقریباً به چَند نَفر می رَسَد؟
- مساحتِ شَهر چَند فَرسَنگ بُوده است؟
- نیشابُور، چَند بَازار دَاشت؟
- نِشانهٔ تَوجّهِ خَیّام به آثارِ زِلزله هایِ نیشابور چیست؟

* * *

الدرس السادس

معاني المفردات :

نَام بُردن : أن يذكر

شَايد : رُبما

پَيْدا شُدن : أن يظهر

مُوجَّه تَر : أكثر تبريرًا

اُستُوار : ثابت

بُلَنْد : عال، مرتفع

وَارَسته : حر، طليق (وارستگى : حرية)

آراسته : مُزدان، مُهاب

سِيما : وجه

پَرهيزگار : ذو عفة

فَرزَانگى : عبقرية

يَادْ : ذكرى

آلايِشْ : التلوث، الاندماج فى

بى هَمتا : بغير نظير

خَاوَرْشناس : مستشرق

هُوِيدا : واضح

تكيه كَردن : أن يعتمد

بَاليدن : أن يفتخر

رُوشن : وضّاء، واضح

آراسته : مُزْدَان

سَبُك : خفيف

اَنْدَاخْتَنْ : أن يقذف، يدفع

مِيدَانَد : يُعد، يُعتبر (دانستن)

اَشعارِ عَربیِ خَیام(*)

نَخُستین کَسی کِه اَزْ خَیّام بِعنوانِ شَاعِرْ نَام بُرده است عماد الدینِ کاتبِ قَزوینی دَر کِتابِ معروفِ خُود «خَریدة القَصر» است. این کِتاب کِه قَریبِ نیمْ قَرن پَس اَزْ وَفاتِ خَیّام تألیف گَردیده – مجموعهٔ مُعتبریست اَز شَاعرانِ مَمالِكِ اسلامی. مؤلفِ کتاب پَس از آنکه خَیام را بِعنوان بُزُرْگترینِ حُکمای عَصر و دَر قِسمتِ رِیاضیاتْ بی هَمْتا میگوید، سه بیتِ عربی اَز وی نقل میکند، ومدّعی است آنرا دَر اصفهان بَرای ویْ رِوایت کرده اند.

قَفطی دَر تَاریخ الحکمای خُود (کِه دَر اَواخرِ قَرنِ شِشُم تَألیفْ شُده) عَینِ آن سه بیت را (بِاِضافهٔ چَهارْ بیتْ نَقل میکُند) کِه مَجموعاً قَطعه ایست مُرکّب ازهَفت بیت بِدین قَرار :

إذا رَضِيَتْ نَفْسي بِمَيْسُورِ بُلْغَةٍ
يُحصِّلُها بالكدِّ كَفِّي وساعِدي
أَمِنْتُ تَصاريفَ الحوادثِ كلِّها
فكُنْ يا زَمَاني مَوْعِدي أو مُواعِدي
ولي فوقَ هامِ النَّيِّرينَ منازلٌ
وفوقَ مناطِ الفَرْقَدَيْنِ مصاعدِ

(*) رجوع کنید به کتاب «دمی باخیام» از علی دشتی، تهران، سال ۱۳۳٤، ص ٦٢ .

أليسَ قُضَى الأفلاكِ من دَوْرِها بأنْ

تُعيدَ إلى نحسٍ جميعَ المَساعدِ

فيا نفسُ صبراً عن مقيلكِ إنَّمَا

تَخِرُّ ذُرَاها بانقضاضِ القواعِدِ

متى ما دنَتْ دنياكَ كانت بعيدةً

فَوا عَجَبِي مِن ذَا القريبِ المُباعِدِ

إذا كانَ محصولُ الحياةِ منيةً

فسيَّانِ حالاً كلُّ ساعٍ وقاعدِ

«شَهرزُوری» دَرْ نُزهة الأرواح (اَوایلِ قرنِ هفتم) قِطعهٔ فُوق را بِاضافهٔ دو قِطعهٔ دیگر به خَیام نِسبت میدَهَد، که عبارتَند از:

تدينُ لِيَ الدنيا بل السبعةُ العُلى

بل الأفقُ الأعلى إذا جاشَ خاطِري

أصومُ عن الفحشاءِ جهراً وخفيةً

عَفافًا، وإفطاري بتقديسِ فاطِري

وكمْ عصبةٌ ضلَّتْ عن الحقِّ فاهتدتْ

بطُرْقِ الهدَى من فَيْضِيَ المتقاطرِ

فـإن صـراطِي المسـتـقـيـمَ بصـائرٌ
نُصِـبْنَ عـلى وَادِي العَـمَى كـالقناطرِ

* * *

رَجَـيْتُ دهراً طويلاً في التمـاسِ أخٍ
يُـراعِـي وِدَادِي إذا ذُو خـِلَّةٍ خَــانَا
فكـم أَلِفتُ و كـم آخـيتُ غـيـرَ أخٍ
وكـم تبـدَّلتُ بالإخـوانِ إخـوانَا
وقلتُ لِنَفْـسِي لـمَّا عـزّ مطلبُـهَا
واللهِ مـا تـأْلَفي مـا عـشتِ إنسـانَا

شَايد بَعضى اَز خَاورْشناسَان دَر انتساب اين اَبيات به خَيام شَكّ كُنند، وَلى چُون قـرينه اى دَر دَست نَدارند ودَليلى وُجود نَدارد كه ازخَيام نَباشَد وصاحبِ ديگرى براى آنها پَيدا نَشُده است، عَلاوه سه نَفَر از مُورخان نَزْديك به عَصرِ خَيام آنْرا بنامِ وِىْ ثبت كَرده اند، احتمالِ اينكه اَبياتِ نَامبُرده اَزْ خيام بَاشَد مُوجّه تَر ومَعقول تَر است، چُون مضامينِ اين اَبيات مُطابقِ ذُوق وفكرِ خويش مى بَاشد.

اَزْ خلالِ اين اَبياتْ مخصوصاً اگر تَعبيرات عَربىِ اَنْ دَر نَظَر بَاشد مَردى قَوىّ الروح، دَاراى سَجاياىِ اُستُوار، بَا وَقار وبَلْكه قَدرى عَبوس هُوَيْدَا ميشَود. به همت بُلند خُود تكْيه ميكُند، به وَارستَگى واسْتغناىِ خُود ميبالَد. مَخصوصاً بيتِ دُومِ قطعهٔ دُوم مُعبّرِ شَخصيت و قُوتِ سَجاياىِ اُوست:

أصومُ عن الفحشاءِ جَهراً وخِفيةً

عَفافًا، وإفطاري بتقديسِ فاطِري

اين سيماى رُوشَن و بَا صَفوت، اين فِطرتِ پَرهيزگارِ وانسَانى، اين طَبيعتِ وَارسته وآراسته باعتدال وفَرزَانگى بكُلى مُبايِن آن صُورتيست كه (از رباعياتِ جلف و سَبُكْ) دَر ذهن عامهٴ مَردُم نَقْش بَسته است، ومَا را بيَادِ عَقيده اى ميانْدازَد كه قَفطى (قَفطى مخالف و منتقدِ خيام) در بارهٴ وى ميگويد كه «خيامْ پَرْهيزْ اَزآلايشْ به شَهوات رَا اَساسِ اِنسانيت وارتِقا بِطرفِ مَبدأ أعلى ميدَانَد».

* * *

أجب عن الأسئلة التالية:

– عماد الدينِ قزوينى، راجع به خيام چه مى گويد؟

– چرا احتمالِ نسبتِ اين ابيات به خيام صحيح است؟

– آيا سيماىِ خيام در ابيات عربىِ او موافقِ صورتى كه در ذهنِ عامهٴ مردم نقش بسته است؟

* * *

الدرس السابع

معاني المفردات :

يَادْگارها : ذكريات
هنْگاميكه: عندما، حين
رُوزنامه: صحيفة، جريدة
روزنامهٔ كاوه: جريدة « كاوه » كانت تصدر باللغة الفارسية في ألمانيا (برلين)
جَنگ جَهانى أول: الحرب العالمية الأولى
بپايانَ رَسيدن : أن ينتهي
گُوناگُون: متنوع
سُخَن رَاندن : الحديث
سَر انجام: في النهاية
دل بَدَرْيا زَدَن = خطر كردن: أن يخاطر
تَرْس : خوف
لَرزْ: ارتجاف، ارتعاش، رُعب
داستان : قصة
سَرگَرْمي: تسلية، هواية
پُرخاش: مقاطعة واعتراض
گُوش دادن : أن يُنصت
بيشتر : في الأغلب
سَرتَا پَا گُوش: كلّه أُذُنٌ صاغية
هَنوز دَاستان بپَايان نَرسيده بُود : لم تكن القصة قد وصلت بعد إلى النهاية
مُورد تَحسين : موضع إعجاب

سَر وصدا : تهليل، صياح
حَضَرات : السّادة الحاضرون
مُورد تحسين وَاقع گرديدن : أن يصبح موضع إعجاب
حكايت كردن : أن يحكي، أن ينّم عن
نگاه: نظرة
تُنْد و تيز : حادّ
دُوختن: أن يرمق، يركّز (النظر)، أن يحيك، يخيط (دُوز)
تَمجيد : الثناء
تَشويق : تشجيع
سَبْقَت جُستَن : أن يسبق
چُنان... كه : حتى إن
گفتنى نيست : لا يمكن وصفه (الياء لاحقة تفيد اللياقة)
فى المجلس : فوراً، في الحال
مقرر داشتن : أن يقرر
چَندى بَعد : بعد مرة
شَكَر : سكّر
شُماره : عدد
بچَاپْ رَسيدن : أن يُطبع

یَادگَارْهائی از
رُوزهایِ جوانی

از: سید محمد علی جمالزاده(*)

هنگامیکه رُوزنامهٔ «کاوه» دَر برلنْ انتشار می یَافت وجَنگ جَهانیِ اوّل بپَایان رَسیده بود، نُوبَتْ بمَن رَسید. آن شَب خُود را سَخْت معذّبْ دیدَم. یَاران هَمه اهلِ فَضل و کَمال بُودند و آنهمه کِتاب به زَبانهایِ گُوناگون و عَلیِ الخصوص به زَبانِ فَارسی وعَربی خَوانده بُودند که حَتی اسمِ آنها بگُوشِ مَن جَوانِ بیست و چَندساله نَرسیده بُود. مُتحیر بُودم که دَربارهٔ چه مُوضوعی می تَوانم سُخن برانم.

سَرانجامْ دلِ بدریا زَدم و بَاتَرْس و لَرْز دَاستانی را که بَرای سَرْگرمیِ خُود نوشته بُودم بَا تَقدیمِ مَعذرت بَرایشان خَواندم. مُنتظرِ پُرخاش بُودم وَلَی هَمه سَاکت مَانده بُودند و بِدقت گُوش می دَادند. قَزوینی

(*) السيد محمد علي جمالزاده من روّاد كُتّاب القصة الفارسية في العصر الحديث، وهو يتحدث هنا عن ذكرياته حين كان شابًا في العشرينيات من عمره يقيم في العاصمة الألمانية «برلين». وكانت إدارة تحرير مجلة «كاوه» – التي كانت تصدر بالفارسية هناك – تعهد إليه ببعض المهام. وذات ليلة جاء عليه الدور للحديث في موضوع من الموضوعات أمام كبار محرري المجلة، وكان من بينهم العلاّمة محمد بن عبد الوهاب القزويني ، فأحسّ جمالزاده بالهيبة، لكنه استجمع شجاعته وقرأ عليهم قصة كان قد كتبها على سبيل التسلية، فادهشه أن القصة أثارت إعجابهم.

- كِه تَرس و رُعبِ مَن بِيشتر اَز نَاحيهٔ اُو بُود - سَر تَا پَا گُوش شُده بُود.

هَنوز دَاستَانْ بپَايان نَرسيده بُود كه مُورد تَحسين بَا سَر و صداي حَضراتْ وَاقع گَرديدم. قَزويني بَا حَالي كه اَز اعجابْ حكَايت ميكرد نگاه تُند و تيزِ خُود را بمن دُوخته بُود و دَر تَمجيد و تَشويقْ بَر ديگَران سَبقت مي جُست. چُنان دَر تَعجب و حيرت بُودم كه گُفتني نيست. فِي المجلس مُقرر دَاشتند كه دَاستانْ دَر رُوزنامهٔ كاوه بچَاپ برسَد. چَندی بَعد بَا عنوان «فَارسي شَكر است» دَر شماره‌ٔ اَول اَز دُورهٔ جَديدِ آن رُوزنامه (شماره غرهٔ جمادی الاولی ۱۳۳۹ قمری مطابق با ۱۱ ژانويه ۱۹۲۱ ميلادی) بچاپ رَسيد. اِين اَولين دَاستانی اَست كِه بقلمِ مَن بِچَاب رَسيده است.

* * *

أجب عن الأسئلة التالية:

١ - رُوزنامهٔ «كاوه» دَر كُجا انْتشار مِي يَافْت؟

٢ - جَمالزاده، چرا آن شَب خُود را مُعذَّب ديد؟

٣ - اُو، بَرای ايشان چه خَواند؟

٤ - چرا تَرس ورُعبِ جَمالزاده از ناحيهٔ قزوينی بيشتَر بُود؟

٥ - اسم آن دَاستانْ چيست؟

٦ - آن دَاستانِ، در كُدام شمارهٔ مجلهٔ كَاوه بچاب رَسيد؟

* * *

الدرس الثامن

معاني المفردات :

بَانْگ : صوت

نَای = نِی : ناي (الآلة الموسيقية)

چُون : عندما

حكايت مى كُنَد : يحكي

جُدائى : الانفصال (يعني انفصال الإنسان عن أصله العلوي وهبوطه من الجنّة ومقام القرب من الله إلى الأرض)

نيْستان : منبت الغاب (الذي هو الموضع الذي تُقطع منه قطعة من الغاب تُستخدم نايًا)

تَا : منذ أن

مَرا = مَن را : أنا في حالة المفعولية

ببُريده اَند : قطعوا

نَفيرم : نفيري، صوتي (نفير + م ضمير ملكية)

نَاليده اند : قد ناحوا

سِينه : صدر

شَرحه شرحه : ممزق

بگويَم شرح = شرح گُويَم : أشرح

دَرْد : ألم

اشتياق : الشوق (إلى الأصل الأول)

هَرْ كَسى كِاو : كل من (كاو = كه أو)

دُور مَانَد : يبقى بعيدًا

بَازْ جُويَد : يُديم البحث، يظل يبحث (بَازجُستن)

روزگـارِ وَصلِ : وقت الوصال، وقت اللقاء

جَمعيت : جمع من الناس

نَالان : نائحًا

جُفْت : قرين

بَدْحال : بائس

خوشْحال : سعيد، مسرور

يَار : رفيق، حبيب

از ظنِّ خُود : ظنّاً منه

وزْ = واَزْ : ومِن

دَرونِ من : أعماقي

نَجُست : لم يبحث (جُستن)

سِرِّ من : سري

نَاله : نواح

ليك : ولكن

چشم وگُوش را آن نور نيست : ليس للعين والأذن ذلك النور (أي أنّى للعين أن ترى وللأذن أن تسمع ما لا يقع في دائرة الحس، بل هو نور)

آتَش: نار
بَاد: هواء، نفخ
هَر كه اين آتَش نَدارَد: كل لا يملك هذه النار
نيست باد: لا كان، لا وُجد
كاندر = كه اندر: الذي هو في
جُوشِش عشق: فوْرة العشق
حَريف: جَليس، أنيس
پرده: لها معنيان: الحجاب أو الستار، الأنين
پرده هايش پردهاى مَا دُريد: مزّقت أصوات أنينه حجابنا، بمعنى أن صوت الناي كشف أسرارنا وجعلنا نعلن عما نخفيه من أسرار في صدورنا
زهر: سُم
ترياق: الدواء الذي يشفي السم
كِه ديد: من رأى
پر خون: مخضّب بالدم
قصّه ها ... مى كُند: يقص قصص
دَر نيابَد: لا يعرف، لا يدرك
(دَر يَافتن – درياب)
پخته: ناضج، مجرب
خام: ساذج
پس: إذن
سخن كُوتاه بَايد: يجب اختصار الكلام
بگُسل: فُكّ (فعل أمر من گُسَسْتَن)
بنْد بگُسل: فك القيد
چند بَاشى: كثيراً ما كنت

چَاك: ممزّق
حرص: طمع
پَاك: طاهر، خالٍ من الكدر
شَاد باش: اهنأ
سُودا: حُب، هيام، جُنون بـ
جُمله: كل
علت: مرض
نَخْوَت: فخر
ناموس: شرف
افلاطون: الفيلسوف اليوناني المعروف
جالينوس: الطبيب اليوناني المعروف
بَر افْلاك شُد: صعد على الأفلاك، تجاوز الأفلاك
دَر رَقص آمد: اندمج في الرقص
چَالاك: نشيط، خفيف الحركة
پنْهان: مُختف
زير: الوتر الأدنى من آلة العود الموسيقية، الصوت الحاد الرفيع
بَم: الوتر الأعلى من العود، الصوت الغليظ
فاش اگر گويَم: لو أنني أبُوح (فَاش گفتن)
بَرهَم زَنَم: أحطّم (بَرهَم زَدن)
فَهم اگر دَاريد: إن كان لديك فهم
جَان را ره دَهيد: اعط للروح سبيلا
بعد از آن: ومن ثَمَّ
پَا دَر ره نَهيد: ضع القدم في الطريق

بَانگِ نَای(*)

بِشْنُو از نِی چُون حکایت می کُنَد　　و زْ جُدایِیها شکایت می کُنَد

کَز نِیسْتان تَا مَرا بِبُریده اند　　اَز نَفیرم مَردْ و زَن نَالیده اند

سِینه خَواهَم شَرحه شَرحه از فِراق　　تَا بِگُویَم شَرحِ دَرْدِ اشتیاق

هَرکَسی کاو دُور مَانَد از اَصلِ خویش　　بَاز جُویَد رُوزگارِ وصلِ خویش

مَن به هرَ جَمعیتی نَالانَ شُدم　　جُفتِ بَدْحالان و خُوشْحالان شُدم

هَر کَسی اَز ظَن خُود شُد یَارِ من　　وزْ دَرونِ مَن نَجُست اَسرارِ مَن

سِرّ مَن اَز نَالهٔ مَن دُور نیست　　لیک چَشم وگُوش را آن نور نیست

آتَشست این بَانگِ نَای و نیست بَاد　　هَر که این آتَش نَدارد نیست بَاد

آتشِ عِشقست کَاندر نی فتاد　　جُوشِشِ عِشقست کَاندر می فتاد

نی ، حَریفِ هَرکه از یاری بُرید　　پَرده هَایَش پَرده هایِ مَا دُرید

هَمچُو نی زَهری و تریاقی که دید　　هَمْچو نی دَمساز و مُشتاقی که دید

نی، حدیثِ راهِ پر خون می کُند　　قِصه هایِ عِشقِ مَجنونْ می کُند

در نیابد حالِ پُخته هیچ خَام　　پَس سُخَن کُوتاه بَاید والسلام

* * *

بند بِگُسَل، بَاش آزاد ای پسر　　چُند بَاشی بَندِ سیم و بَندِ زَر

(*) از مثنوی جلال الدینِ رومی معروف به «مُولوی».

هَر کـه را جَامـه زِ عِـشـقی چَاك شُـد   اُو زِ حـرص و عـیبِ کُلِّی پَاك شُـد
شَادْ بَاش ای عِشق خُوش سُودایِ مَا   اَی طَبـیبِ جُـمله عِلّتـهـای مَـا
اَی دَوایِ نَخـوت و نَامـوسِ مَـا   اَی تُو اَفـلاطون و جَـالینوسِ مَـا
جَسمِ خَاك از عِشق بَرْ اَفـلاك شُـد   کُـوه دَر رَقص آمـد و چَالاك شُـد
سِـرِّ پـنهـانست انـدر زیـر و بَم   فـاش اگـر گُـویم جَـهـان بَر هـم زَنَم
این حَقـیقت را شِنُو از گُوش و دِل   تَـا بَـرون آیـی بِـکُـلِّـی زِ آب و گِـل
فَـهم اگـر دَارید جَـان را رَه دَهـید   بَعـد از آن اَز شَـوقْ پا دَر رَه نَهـید

* * *

الدرس التاسع

معاني المفردات:

يادداشتها: مذكرات

دَرْباره: حول

رَوابط: علاقات

زَبان: لغة، لسان

پَيْوَسْته: دائمًا

از يكديگر: من بعضهما

به عَارِيت گِرفتن: أن يستعير

دَادُ وسِتَد: العطاء والأخذ (مصدر مرخم من دَادَن وسِتَدن)

آنها: هُم، هُن، أولئك

مِي تَوان: يُمكن

هَرچَند: رغم أن

مَرْز: حد

نَمي تَوان: لا يُمكن

مُشخص سَاختن: أن يحدد

اَز ... گِرفته تَا: من ... إلى

شَهرى: حضري، مَدَني (منسوب إلى المدينة)

اَبْزار: وسيلة، آلة، أداة

اَز لحاظ: من ناحية

تحسين: إشادة، مدح

شِعرْ دُوست: مُحب للشعر

بدين = باين: بهذا، بهذه

گَونه: نوع

نُفوذ: سيطرة

دُوُم: الثاني، الثانية

هَمان: نَفس

آغاز: بداية

آغاز شدن: أن يبدأ

هنگام: وقت

رُو بِرُو گرديدن: أن يواجه

داشتن: أن يملك، أن يكون له

شناخته: معروف (اسم مفعول من شناختن)

گُوناگُون: متنوع

بيشتر: مُعظَم

رِشته: فرع، خيط، قطاع

زِندِگى: الحياة

پیشه وَران: أهل الحرف والصنائع
(مفردها: پیشه وَر)

خُوراك: مَأكل

پُوشاك: مَلْبس

گُل: ورد

گیاه: عشب

هَر آنچه: كل ما

آشْنا شُدن: أن يعرف

طُولانی: طويل

هَمه: جميع

پُرمایه: قوي، متين

كُمَك: عَوْن، مُساعدة
(كمَك كردن: أن يساعد)

فَراوَان: كثير

زیرا: لأن

نَتَوَانستند: لم يستطيعوا
(تَوانستن – تَوان)

به كَار بُردن: أن يستعمل

خَواندن: أن يُسمي، يقرأ، يستدعي (خَوان)

بَا اینكه: مع أن

به عاریت گِرفته شُده: مستعار

هِیچكُدَام: أي منها

به پای ... نَرسید: لم يصل لدرجة

بطوریكه: بحيث أن، حتى إن

گَردیدن: أن يصبح (گرد)

گُذاشتن: أن يترك (گُذار)

بَازشناختن: المعرفة، اليقين

جُداگانه: منفصل

شُروع گَردیدن: أن يبدأ

دُو سه: اثنان أو ثلاثة

فَترت: خمود، خمول، فترة

دُور مَاندن: أن يبتعد

گُفتگُو: الكلام، الحوار

دُوبَاره: مرة أخرى

بَازگشتن: أن يرجع (بَازگرد)

نویسَندگان: الكُتّاب

پَرْدَاختن: أن يعمد إلى – يقوم بـ
(پَرداز)

گُسْتَرِش: اتساع

یَافتن: أن يجد (ياب)

جَامعه: مجتمع

نیرومند: قوى

كَارْوَان: قافلة

دَانش: علم

عَقَب مَانده: متخلف

كم مايه: ضعيف، قليل البضاعة

ناتَوان: عاجز

جهَت: سبب، من أجل

جُبْران: تعويض

كَمْبُود: نقص

رُوى آوَردن: أن يتجه، يلتفت

كَم: ناقص

گرِفتن: أن يأخذ (گير)

شتافتن: أن يسارع (شتاب)

يَارى نمودن: أن يساعد، يُعين

بدين تَرتيب: وعلى هذا النحو

تَا اينجا: إلى هنا

هنگامِ نياز: وقت الحَاجة

يَارى: معونة، مساعدة

ديگَر: آخر

بَرخُوردار شُدن: أن يتمتع بـ

یادداشتهائی در بارهٔ
روابطِ دُو زبان : فارسی وعربی(*)

دُو زبانِ فارسی وعربی اَزْ رُوزگارِ قدیم پیوسته اَز یکدیگر کَلمات و اصطلاحات زیادی به عاریت گرفته اند. دادُوستَد لُغوی بینِ آنها رَا می تَوانْ به دُو دُوره تَقسیم کَرد، که هَر چَند مَرزْ بینِ آن دُو را نَمی توان مُشخّص سَاختْ، ولی اَز لحاظ صفت غالب بَرهَر دُوره می تَوان آنها را بدین گُونه تَعریف کَرد که : دُورهٔ اَول دُورهٔ نُفوذِ زَبانِ فَارسی دَر عَربی است، ودُورهٔ نَفوذِ زَبانِ عَربی دَر فَارسی.

نُفوذِ زَبانِ فَارسی دَر عَربی اَز هَمان اَغازِ انتشارِ اسلامْ دَر ایران آغازْشُد. دَر آن هنگام زَبانِ عَربی که با اسلام اَز جَزیرةُ العرَب خَارج شُده بُود دَر ایران بَا اَشیاء و مَفاهیمی رُوبرُو گَردید که بَرای آنها کَلمات واصطلاحاتی نَداشت، چُون آنها دَر زندگیِ صَحرائیِ عَربها قَبلاً شناخته نَبودند. این اَشیاء ومَفاهیم مُتعدد و گُونا گُون بُودند وبیشترِ رشته هایِ زندگی رَا شَامل می شُدند اَز: اصطلاحاتِ دیوانی واداری وعلمی گرفته تَا وَسائلِ زند گیِ شَهری واَبزار وآلات پیشه وَران و اَنواعِ خُوراکْها وپُوشَاکها و گُلها ،گیاهها وهَرآنچه در ایران وبَا نَامْهایِ فَارسی بَا آنها آشْنا شُدند.

(*) از دکتر محمد محمدی، استادِ دانشگاه تهران، واستادِ دیدار (زائر) الجامعة اللبنانية، بيروت.

دَر این دُوران زَبانِ فَارْسی کـه دَر این مَنطقـه سَابقـه ای طُولانی دَر همـهٔ این اُمـور دَاشت و اَز این لحـاظ پُرمایـه تَر از عَـربی بُود به زَبانِ عَربی کُمَكِ فَراوان کَرد، زیرا عربهـا آنچه از این کَلمات ومَفاهیم را نَتو انستند به زَبانِ خُود تَرجمه کُنند آنْها را عَیْناً دَر زَبانِ خُود به کَار بُردند وآنهـا را مُعرّب خَواندند. وبَا اینکه دَر زَبانِ عَربی اَز زَبَانْهای دیگری هَم کلمات ومَفاهیمِ بسیاری به عَاریت گرفته شُده، ولَی از بَین هَمهٔ آن زَبانها هیچْکُدَام از لحاظِ کَثرت وشُمولِ کَلماتِ مُعرَّب به پَایِ زَبانِ فَارسی نَرسیدند، بطُوریکه زَبانِ فَارسی مُهمّترین زَبانی گَردید که بیشترین اَثر را دَر زَبانِ عَربی گُذاشت تَا حدی که دَر زَبانِ عَربی بَرای بَازشناختنِ اینگُونه کلماتِ مُعرب از فَارسی رِساله ها وکتابهای جُدَاگانه ای تَألیف گَردید.

دُورهٔ دوم اَز وَقتی شُروع گَردید که زَبانِ فَارسی پَس از دُوسه قَرنِ فَترت که از دَایرهٔ علم واَدب وتَألیفْ دُور مَانده وفَقط زَبانِ گُفتگُو ومَحاوره شُده بود دُوباره به جَهانِ علم وکتابت بَاز گَشت، وبَرخی اَز شُعرا ونویسَنْدگان ایرانی به نظمِ شعر یَا نوشتنِ کتاب به زَبانِ فارسی پَرْدَاخْتَند. در این دُوره زَبانِ عَربی بسببِ قُدرت و گُسترشی که یَافته بُود (و زَبانِ علم وادب ودین وسیاستِ جَامعه ای بسیار بُزرگ شده بود) زَبانیِ نیرومَند و پُرمایه بود. و بَرعَکسِ آن، زبان فارسی در اَثرِ فَترتِ طُولانی که از کَاروانِ علم ودَانشِ عَصر - که همه به زَبانِ عَربی بود - عقَب مَانده بُود، زَبانی کَم مَایه ونَاتوان شُده بُود، به این جِهت

نویسَندگانِ ایرانی که در این عصر عُموماً با زبان عَربی آشنا بُودند بَرایِ جُبرانِ کَمبودْهائی که در زَبانِ فارسی می یَافتند به زَبانِ عَربی رُوی آوردند، و آنچه کَم داشْتند از آن گِرفتند.

در این دُوره زَبانِ عَربی بُود که به کُمکِ فَارسی شتافْت و آن را با کلمات واصطلاحاتِ خُود یَاری نمود. وبِدین تَرتیب زَبانِ عَربی مُهمّترینْ زَبانی گَردید که بیشترین اَثر را دَر این زَبان به جَای گُذاشت.

تَا اینجا وَضعِ هَر دُو زَبان، در این دَادوستدِ لُغَوی، طَبیعی وعَادی بُود، یَعنی هَر دُو - هنگامِ نیاز - از کُمک ویَاریِ دیگری بَرخُورْدَار شُدند.

* * *

أجب عن الأسئلة التالية:

- از رُوزگارِ قَدیم، دو زبانِ عَربی وفَارسی از یکدیگر چه به عَاریت می گِرفتند؟
- آیا می تَوان دُوره هایِ دَاد وستَدِ لُغوی بین دو زبان را تقسیم کرد؟
- نُفوذِ زبانِ فارسی در عَربی از کَی شُروع شُد؟
- اَشیاء ومفاهیمی را که زبانِ عَربی در ایران از آَغازِ انتشارِ اسلام - روبرو گردید، نَام ببَرید؟
- چرا عربْ ها کلمات ومفاهیمِ فارسی را عَیناً دَر زبانِ عَربی به کار بُردند؟
- اسمِ این کلمات ومفاهیم چیست؟
- زَبانِ فارسی، چرا پَس از اسلام، کَم مَایه و ناتوان شُد؟
- نویسندگانِ ایرانی، برایِ جُبرانِ کمبود هایِ زبان فارسیِ آنْروزْها چه کار کرده اند؟

* * *

الدرس العاشر

معاني المفردات:

بترس: خفْ (ترسيدن)
ميازارْ: لا تؤذ (آزُرْدَن – آزار)
رَه = راه: طريق، سبيل
رستگارى: الاستقامة، الصدق
همين: هذا هو
بس: كفى
ز دَسْت = اَز دَست: بسبب
ديده: عين
فَرْياد: آه
كُنَد ياد = ياد كُنَد: يتذكَّر (يَاد كردن)
بسازَم: أصنَعُ (ساختن – ساز)
نيش: سِنّ، نَصْل
فُولادْ: الفولاذ
زَنَم: أضربُ، أطعنُ (زَدَن)
گردَد آزاد = آزاد گردَد: يصبح حُرًّا
خَريدَار: مُشترٍ
كَز = كه از: مِن

گَرْم است بَازارِ مَحبّت = بازارِ محبّت گَرْم است: سوق المحبة رائجة
دُوخْتَم: حكْتُ (دُوختن)
پُود وتَار: السُّدة واللُّحمة (في الأقمشة)
دى: أمس
يَاد مكُن: لا تتذكر، لا تعبأ
فرياد مكُن: لا تبك، لا تَنُح
نَامَده = نيامَده: ما لم يأت
بُنياد مَكن: لا تؤسّس
خُوش بَاش: اسْعَد
بر بَاد مَكن: لا تضيّع
گُل: وردة
خُوشْبُوى: عَطِر
مشكى = مشك هستى: أأنت مسك
دلاوَيز: جذّاب
مَسْتَم = مَست + ام: انا ثمل
بگُفتا = گُفت: قال
گِل: طين

نَاچيز: حقير
هَمْنَشين: جليس، صاحب
وگَرنه: وإلا
خَاك: تراب
كه هستم: الذي هو أنا
تَوانا: قادر
هَر كِه: كل من
دَانا: عالم
دَانش: العلم، المعرفة
بِرْنا: شاب
پِيْكَر: جَسد، قوام، هيكل
آفَرينِش: الخلق

ز يك = از يك: من ... واحد
گُوهَر: جوهر
چو = چون: إذا، عندما
به دَرْد آورد: آلَمَ، أصابه بالألم
رُوزگار: الزمان
نَمانَد قرار = قرار نَمانَد: لا تستقر
توكز = تو كه از: يا مَن أنت من
بى غَمى - بى غَم هَستى: لستَ حزينًا
نَشايَد: لا يجوز
نامَت = نامِ تو را نَهنْد: يسمّونك
آدمى: إنسان

بِتَرس از خُدا و مَیازار کَس — رَهِ رَستگاری هَمین است و بَس

سَعدیِ شیرازی

زِدَست دیده و دِل هَر دُو فَریاد — کـه هَرچه دیده بینَد دل کُنَد یاد

بِسازَم خنجَری نیشَش زِ فُولاد — زَنَم بَردیده تا دل گَردَد آزاد

بَاباطاهِرِ هَمَدانی

دِلی دارمْ خَریدارِ مَحبّت — کَزاو گَرم است بَازارِ مَحبّت

لِباسی دُوختم بَرقامَتِ دل — زِپودِ مِحنت و تارِ مَحبّت

بَاباطاهِرِ هَمَدانی

از دی که گُذشت هیچ از او یادْ مَکُن — فَردا که نَیامده است فَریاد مَکُن

بَرنامده و گُذشته بُنیاد مَکُن — حالی خُوش بَاش و عُمْر بَربَاد مَکُن

عُمرِ خَیّام

گُلی خُوشْبوی در حَمّام رُوزی — رَسید از دَستِ مَحبوبی به دَستَم

بدُو گُفتم که مِشکی یا عَبیری — کـه از بُویِ دلاویزِ تُو مَستَم

بگُفتا مَن گِلی نَاچیز بُودم — وَلیکَن مُدتی با گُل نِشَستَم

کَمالِ هَمنشینْ دَر مَن اَثَر کَرد — وگَرنه مَن هَمان خَاکم که هَستَم

سَعدیِ شیرازی

تَوانا بُود هَر کـه دَانا بُود — زِ دَانِش دلِ پیر بَرنا بُود

فِردُوسیِ طُوسی

بَنی آدَم اعضای یِك پیکَرند — کـه در آفَرینِش زیك گُوهَرند

چُو عُضوی به دَرد آوَرَد رُوزگار — دگَر عُضوها را نَمانَد قَرار

تُو کَز مِحنتِ دیگران بی غَمی — نَشاید کـه نَامَتْ نَهنْد آدَمی

سَعدیِ شیرازی

الدرس الحادي عشر

معاني المفردات :

دُوره : مرحلة
مَنابع : مصادر (منبع)
دُوره‌ٔ پیش از تاریخ :
مرحلة ما قبل التاريخ
هیچْگونه : أي نوع من أنواع
مَدْرَك : دليل مادّي
سَنَد : وثيقة
ادامه دَاشتن : الاستمرار
اَقدَامات : إنجازات، أعمال
آَغاز شُدن : البدء
هَنوز : حتى الآن
خَاورِ میانه : الشرق الأوسط
كَتْبِی : مكتوب
قدمت : قدَم
عُمده : رئيسي
تَقسیم شُدن : أن ينقسم
انْقلاب : ثورة
تَاریخ نِویس : المؤرِّخ
نَخُست : أولاً، أول
آنْچه كه رُوی دَاده است : ما قد حدث
رُوی دادن : أن يحدَث

سپَس : ثم
تحقیقات : أبحاث، دراسات
دَر آوردن : إدخال
بَرجَای ماندن : أن يبقى، أن يتخلّف
استُخوان : عظم
ظَرف : إناء، طبق
طَرحها : رسوم
نَقّاشی ها : نقوش
بَاسْتَان شِنَاسْ : أثري، باحث في الآثار
بَشَر شِنَاسْ : عالم في الأجناس البشرية
كَاوُش : الحفر، التنقيب
گُور : قبر، مقبرة
طَرز : طريقة، أسلوب
پِی بُردَن : أن يدرك، يفهم
تَكامُل : تطور، ارتقاء
آگاه شُدن : العلم الاطلاع
سَنَد رسمی : وثيقة رسمية
كَتیبَه : نقش على الحجر أو غيره

دُوره های مُهم
تَاریخِ عُمومی ومَنابعِ تَاریخ

بِسیاری از مُورخان، تَاریخ را بِه دُو دُوره تَقسیم کَرده اند :

۱- دُورهٔ پیش اَز تَاریخ : اِین دُوره کـه دَر بَارهٔ آن هیـچگونهٔ مَدرَك و سَنَدی دَر دَست نیـست تَقریباً از یِك مِیلیون سَال قَبل از مِیلاد تَا چَهارْ هَزارْ سَال قَبل از مِیلاد اِدامه دَاشت .

۲- دُورهٔ تَاریخی : بَرای اِین دُوره مَدارك و اِسنادی دَر خُصوصِ اقدامات بَشر مُوجود است . دُورهٔ تَاریخی دَر مَکانها و زَمانهای مُختلف آغازْ شُده است و هَنوز هَم اِدامه دَارَد . دَر مصر و خَاورمیانه قَدیمترینْ مَدارك کَتبی قَریب شِش هَزار سَالْ قِدْمَتْ دَارد . دُورهٔ تَاریخی بِه چِهار مَرحلهٔ عُمده تَقسیم مِی شَوَد :

الف – تَاریخ قَدیم ، اَز قَدیمترینِ مَراحلِ تَاریخی تَا سَالِ تَقسیمِ امپراتُوریِ رُوم بِه رُومِ شَرقی وغَربی (۳۹۵ مِیلادی) .

ب – تَاریخِ قُرون وُسطی ، از تَقسیمِ امپراتُوری تَا فَتحِ قُسطنطنیه پَایتختِ رُومِ شَرقی به دَست تُرکانِ عُثمانی (۱۴۵۳ مِیلادی) .

ج – تَاریخِ قُرونِ جَدید ، اَز فَتحِ قسطنطنیه تَا ظُهورِ انْقلابِ کَبیرِ فَرانسه (۱۷۸۹) .

د - تَاریخِ قُرونِ معَاصر ، از انقلاب کَبیرِ فَرانسه تَا عَصرِ حَاضر .

منابعِ تَاریخ : تَاریخْ نِویسْ نَخُست دَر بَارهٔ آنْچه کِه رُویْ دَاده است تَحقیق مِی کُنَد و سِپَس تَحقیقات خُود را به صُورتی مُنظّم و مُرتّب دَر مِی آوَرَد . تَاریخْ نِویس اَز دُو مَنبعِ مُهم استفاده مِی کُنَد :

۱- آثَارِ غیرِ مَکتوب : آثارِ غیرِ مَکتوبْ عَبارتْ از اَشیایی اَست که از بَشَر برجای مانده است مَانند : آلات مُختلف ، اُستخوانها ، ظَرفها ، طَرحها ونَقّاشیهایی که دَر غَارهْا کَشف شُده است . دَر این مُورد تَاریخْ نِویس اَز تَحقیقات بَاستانْ شناسَان و بَشرشناسان استفاده مِی کُنَد . بَاستانْ شناسان دَر نَتیجهٔ کَاوُش دَر شَهرها و گُورها و غَارهایِ قَدیم به طَرزِ زِندگیِ بَشر دَر دُورهٔ پیشِ اَز تَاریخ پِی مِی بَرند ، وبَشرشناسان ، دقّت دَر بَقایایِ اُستُخوانهایِ بَشر اَز تَکاملِ او آگاه مِی شَوَنْد .

۲- آثَارِ مَکتوب : اَز بَشر چَند نُوعِ اَثرِ مَکتوبْ مَانند : سَندِ رَسمی ، کِتاب ، نَامه ، کَتیبه بَرْ جَای مَانده است .

* * *

أجب عن الأسئلة التالية :

– دُورهٔ پیش از تَاریخ تا سَالِ چَند قَبل از مِیلاد اِدامه دَاشت؟

– آیا بَرایِ دُوره‌ٔ پیش از تَاریخ مَدارك واِسنادی دَر دَست است؟

– قِدمتِ مَدرك کَتبی در مِصر وخَاورِمیانه چَند سَال است؟

– تَاریخ نِویس چگونه بَایَد کارش را تنظیم کُنَد؟

– آثارِ غیرِ مَکتوب دَر کُجا کَشف شُده است؟

– باستـان شِناسان بَرایِ پِی بُردن به طَرزِ زِندگیِ بَشـر دَر تاریخِ قَـدیم چِه کـار مِی کُنند؟

– بَشرشِناسان بَرایِ آگاه شُدن از تَکاملِ زِندگیِ بَشر، چِه کَار مِی کُنند؟

* * *

الدرس الثاني عشر

معاني المفردات:

از جُمله: من بين
اطّلاع اجمالی: معرفة عامة
مُراجعه كَردن: أن يرجع إلى
هيچگاه: أبداً
دَيده يا شنيده نَشُد: لم يُر أو يُسمع
بَاَزْ كردنَ: أن يفتح
مُحقِّق: باحث
مُحصِّل: طالب، تلميذ
خَواننده: قارئ
خُود را: نَفْسَه
خَواسْتار: يرغب في
مُوشَك: الصاروخ
رُستَم: البطل الإيراني القديم
اَقمار مَصنوعي: الأقمار الصناعية
تاريخچه: تاريخ مختصر
مسجد شيخ لطف الله: مسجد أثري من القرن السابع عشر الميلادي موجود في إصفهان، كان اسم الإمام الذي يؤم الصلوات فيه: لطف الله.
درياچهٔ خَزَر: بحيرة الخزر، ويعني به بحر قزوين، الواقع في شمال إيران
آبْشَار نياگارا: شلاّلات نياجرا، تقع في أمريكا الشمالية، وترتفع عن سطح البحر ٤٧ متراً، تستخدم لتوليد لكهرباء، وهي منطقة سياحية مشهورة
رِشته: فرع
دَانش: معرفة
لغَت نامه: قاموس كبير موسّع، ويطلق عليه بالفارسية أيضًا: فَرهنگ
دَرْ بَر گيرنده: مشتمل على
لُغات: كلمات
دايرة المعارف گُونه: من نوع دائرة المعارف
به وَجهی: على وجهٍ ما
بَه شُمار آمدن: أن يُعدّ
مَفاتيح العلوم للخوارزمي: كتاب بالعربية ألفه أبو عبد الله محمد الخوارزمي في معانى المصطلحات والكلمات الفقهية والنحوية والبلاغية، والشعر والتاريخ والفلسفة والمنطق والطب والهندسة والفلك والموسيقى وغيرها

كشّاف اصطلاحات الفنون: كتاب مؤلف بالعربية والفارسية معًا، في تعريف وشرح الاصطلاحات المتداولة في الكتب العلمية والفنية والأدبية، ألفه محمد التهانوي الهندي في القرن السابع عشر الميلادي

شايسته: لائق بـ

كتابْخوان: قرّاء الكتب

أعمّ از: سواء كان

اَفْزايش يَافتن: أن يزداد

بَرخُورد كردن: أن يُصادف، يُواجِه

اَلْبَتَّه: حتمًا، لا شك

تَسلُّط داشتن: الإلمام بـ (في مجال اللغة)

خَارجى: أجنبي

مَوارد: مواضع

فَرنَگى: إفرنجي، غربيّ

جُستَن: البحث

بَسته: مُغلق

مَآخذ: مَرَاجع

بى اطّلاع: لا علم له

كَم بَهْره: قليل البضاعة

گُمْراه كُننده: مُضَلِّل، اسم فاعل من مصدر: گُمْرَاه كردن

دایرةِ المَعارِف

دایرة المَعارفها ، اَزْ جُملهٔ کِتابهایِ مَرْجَعْ هَستند ، یَعنی کِتابهایی کِه شَخص بَرایِ کَسبِ اطّلاعِ اجمالی دَر مُوضوعِ مُعیّن ، بِه آنْها مُراجعه مِی کُنَد .

هیچگاه دیده یا شنیده نشده است که کسی دایرة المعارفَ باز کُنَد و از اَوّل تا آخِر بخواند .

هَدفِ هَر دایرة المَعارف این است کِه وَقتی مُحقّق یا مُحصّل ، یَا خَوانَنْده ای عَادی ، عنوانِ خَاصّی را مِی خَوانَد یَا می شَنوَد یَا دَر ذهنْ دَارَد و خُودرا مُحتاجْ یَا رَاغب بِه کَسبِ اطّلاعْ دَر بَابِ آن مِی بِینَد ، بتوَاند بدونِ اتلافِ وَقت ، عُنوانِ مُوردِ نَظر را دَر آن دَایرةِ المعارف بِه دَست آورَد و اطّلاعاتی دَر بَابِ آن حَاصل کُنَد ، مَثلاً مُمکن است شَخصی اسمِ کِتابِ کَلیله ودِمنه را بِشنوَد و بِخَواهَد بدَانَد کِه تلفّظِ صَحیحِ اسمِ کِتابْ چِیست ، به چه زَبانی است ، مُوضوعِ آنْ چیست و مُؤلّفش کِیست . یَا آن کِه کَسی خَواستارِ اطّلاعِ اجمالی دَر بَابِ اکتشافاتِ جُغرافیایی ، تَمدّن بینِ النَّهرین ، جَنگهایِ ایران و عُثمانی ، مُوشَك ، رُسْتَم ، اَفلاطون ، رَادیوتِلسکوپ ، رَادار ، مَذهبِ شیعه ، اَقمارِ مَصنوعی ، تَاریخچهٔ ریاضیّات ، مَسجدِ شیخِ لُطف الله ، دَریَاچهٔ خَزر ، آبْشارِ نیاگَارا و یَا ، سَیّد جَمال الدّینِ اَسَدْ آبادی (اَفَغانی) است ؛ بَرایِ مَطلوبِ خُود بِه دایرة المعارف مُراجعه می کند .

دَایرة المَعارف، عُنوانِ عُمومیِ هَر یك اَز کِتابهایی است که حَاوی زُبدهٔ مُختصری اَز هَمهٔ رِشته های دَانشِ انسانی بَاشد.

تَفاوتِ اَساسیِ اَن بَا لُغتْ نَامه ها، دَر این است که لُغت نَامه ها دَرْ بَر گیرندهٔ لُغات و مَعانیِ آنْهاست و حَال آن که دَایرةِ المعَارف شَاملِ مُوضوعهایِ مُختلف و بَحثِ مُختصری دَربَارهٔ آنْهاست.

دَر میانِ مُسلمانان، تَألیفِ کِتابهایِ جَامعِ دایرةِ المعَارف گُونه، مُشتملِ بَر مَباحث و عُلوم و فُنونِ مُختلف، سَابقهٔ نسبتاً مُفصَّلی دَارَد، چُنان که مَفاتیحِ العُلومِ خَوارزمی، وذخیرهٔ خَوارزمشاهی وغیره، هر یك به وَجهی نُوعیِ دَایرةِ المعَارف به شُمار می آینَدْ. بِخصوصِ کِتابِ کَشّافِ اِصطلاحاتِ الفنونِ تَهانَوی که بحقّ شَایستهٔ این عُنوان است.

دَر سَالهایِ اَخیر تعدادِ افرادِ کِتابْخوان، اَعم از مُحصِّل و غَیره اَفزایش یَافته است و این اَفراد مُحتاج به کِتابهایِ مَرجع هَستند تَا وَقتی که به مَسئله ای بَرخُورد می کُنند بتَوانند جَوابِ آنْ را دَر این گُونه کِتابها بیابَنْد، اَلْبَتَّه کَسانی که به یکی اَز زَبانهایِ خَارجی تَسلّطِ کَافی دَارند، دَر بَعضیِ مَوارد می تَوانند حَلِّ مُشکلِ خُود را دَر کِتابهایِ مَرجعِ فَرنگی بِجُویَنْد، اَمّا بَر کسَانی که زَبانِ خَارجی نَمی دَانند، این رَاهْ بَسته است وَ بعلاوه، دَر مَسائل و مُوضوعهایِ مَربوط

(*) از مثنویِ جلال الدینِ رومی معروف به «مُولوی».

بِه ایران واِسلام و کِشورْهای اسلامی، دَانستنِ زَبانِ خَارجی هَم کَافی نِیست و اعتماد بِه مَآخذِ فَرنگی، خَاصّه برای کَسانی که اَز فَرهَنگِ ایرانی و اِسلامی بِی اطّلاع یَا کَم بَهره اند، گُمْراه کُنَنْد اَست.

* * *

أجب عن الأسئلة التالية:

- دائرة المعارف یَعنی چیست؟
- هَدف دائرة المعارف ها چیست؟
- اگر مُحقّق یا مُحصِّل محتاجِ کسبِ اطّلاعِ عُمومی در مُوضوعِ خَاصی مِی شَوَد، چه کار کُند؟
- تَفاوتِ دَائرة المعارف بَا لُغَت نَامه ها و فَرهَنْگ هَا چِیسْت؟
- آیا مِی توانید چند کِتاب دائرة المعارفِ گونه نَام ببرید؟
- دَر مَسائلِ اِسلامی، اعتماد به مآخذِ فَرنگی کافی است؟

* * *

الدرس الثالث عشر

معاني المفردات:

آغاز خلقت: بدء الخليقة
آفرينش: خلق (مصدر شينى من آفَرِيدن – المادة آفرين)
داستان: قصة
رانده شدن: طرد
بهشت: الجنة
فرزندان: أبناء
پيامبر (پيغمبر): نبيّ
تولّد: مولد
از آن پس: ومن ثَمَّ
سال به سال: سَنَةً بسَنَةٍ
دهه: العَقد، السنوات العشر
اَنْدَك: قليل (أندكى قبل از: قبل قليل)
نتوان يافت: لا يُمكن العثور على
به ويژه: خصوصًا
پراكنده: متفرق
همزمان با: مُعاصر لـ، متفق في الزمن مع
اسْتيلا: سيطرة
مى توان گفت: يمكن القول إن
از لحاظ زمانى: من ناحية الفترة الزمنية
وقايع: أحداث، وقائع

گردآورى: جَمعُ
به كار بردن: أن يستخدم، يراعي
به همين جهت: لهذا السبب
شمرده مى شود: يُعدّ، يُحسب
متن: نصّ
بخشى از: قسم من
پايان: نهاية
متأسفانه: للأسف
انجام دادن: إتمام
كفاف نداد: لم يَف، لم يكف
درگذشت: تُوفيَ
باز ماندن: التوقف
سرانجام: أخيرًا
به پايان رساند: أنهى، أتمّ
برخى: بعض
به جهاتى: لأسباب
خود دارى كردن: الامتناع
برگرداندن: أن يترجم، ينقل
توسط: بواسطة، عن طريق
جزو: من بين، جزء
پيشگفتار: مقدمة، تمهيد
شرح حال: سيرة، تعريف بحياة أحد الأشخاص
درج: مُتضمّن، مدرج

الکامل فی التاریخ(*)

تألیف عز الدین علی بن الاثیر (٥٥٥ - ٦٣٧ هـ . ق .) ؛ الکامل في التاریخ یا کامل التواریخ که به تاریخ ابن اثیر نیز مشهور است، کتابی است شامل وقایع از آغاز خلقت تا سال ٦٢٨ هـ ؛ یعنی از آفرینش حضرت آدم و داستان ابلیس و رانده شدن آدم و حوا از بهشت و احوال فرزندان آدم و همهٔ پیامبران و ظهور زردشت و تولد حضرت مسیح تا بعثت حضرت رسول اکرم، صلی الله علیه و آله وسلم.

از تاریخ قدیم ایران نیز پادشاهان کیانی و اشکانی و ساسانی را تا انقراض سلسلهٔ ساسانیان و ظهور اسلام شرح داده، از آن پس وقایع تاریخ بعد از اسلام را سال به سال نقل کرده است.

چون ابن اثیر چهار دههٔ نخستین قرن هفتم در قید حیات بوده، تاریخی که از زمان خود و اندکی قبل از آن در کامل التواریخ آورده است؛ در جای دیگر نتوان یافت. به ویژه تاریخ ایران که قبل از حملهٔ مغول پراکنده و غیر منظم بوده و در کتاب ابن اثیر جمع و تدوین شده است؛ و چون همزمان با استیلای مغول بوده می توان گفت از لحاظ زمانی نخستین مورخی است که وقایع عصر مغول را به تفصیل آورده و در گردآوری مواد کتاب نهایت دقت را به کار برده است؛

(*) از کتاب مرجع شناسی، تالیف دکتر غلامرضا ستوده.

بِه هَمین جِهت کِتابِ اُو یِکی اَز مَنابِعِ مُهِم تَاریخِ مُغول شُمرده مِی شَوَد.

مَتنِ عَربیِ تَاریخِ الکامل کِه دَر بِیروت چَاپ شُده ۱۲ جلد، و تَرجمهٔ فَارسیِ آن ۳۳ جلد است.

عَباسِ خَلیلی بَخشی اَز کِتابِ تَاریخِ ابن اَثیر رَا اَز تَولد پَیغمبرِ اسلام تَا وَقایعِ سَالِ ۳۵۸ هـ . ق. (تَا پَایانِ جلد ۱۵)، به فَارسی تَرجمه کَرد که مُتاَسفانه عُمرش بَرای اَنجام دَادنِ بَقیهٔ تَرجمه کَفاف نَداد و دَر سَالِ ۱۳۵۰ هـ . ش.۱۹۷۱ /م دَر گُذشت.

سپَس عَلی هَاشمیِ حَائری اَز وَقایعِ سَالِ ۳۵۹ تا ۴۹۹ (از جلد ۱۶ تا ۱۸) را تَرجمه کَرد، و بِه علتِ ضَعف قُوهٔ بَصر از ادامهٔ تَرجمه بَازْمَاند؛ و سَرانجام ابوالقاسمِ حَالتْ تَرجمهٔ کِتاب را تَا جلد بِیست و هَفْتم در سال ۱۳۵۵ هـ . ش./ ۱۹۷۶م رَساند، با این تَفاوت کِه تَرجمهٔ او بَا بَرخی حَواشی دَر تُوضیحِ بَعضیِ شَهرها هَمراه است.

ابوالقاسمِ حَالت، پَس از اتمام کَارِ این تَرجمه، جلدِ اَولِ تَاریخِ ابن اَثیر را کِه خَلیلی بِه جِهاتی اَز تَرجمهٔ آن خُودْدَاری کَرده بود، به فَارسی بِر گَردَانْد و در ٦ مُجلد مُنتشر کَرد.

بَخْشی از مَطالبِ مُجلّد اولِ کَامل التواریخ، قَبلاً تَوسّطِ دُکتر محمد ابراهیم بَاستانی پَاریزی به فَارسی تَرجمه و تَحتِ عُنوان «اخبارِ ایران از الکامل ابن اثیر» دَر سَالِ ۱۳۴۹ هـ ش.۱۹۷۰ /م جُزوِ انتشاراتِ دَانشگاهِ تِهران چَاپ و مُنتشر شُده بُود.

أجب عن الأسئلة التالية :

– کتابِ تاریخِ ابن اَثیر از کِی شُروع می شَوَد ؟

– این کتاب اَز تاریخِ قَدیمِ ایران چِه شَرح می دَهد ؟

– ابن اَثیر وَقایعِ تاریخِ بَعد از اِسلام چِگونه نَقل کَرده است ؟

– چِرا کتابِ ابن اَثیر یکی از مَنابعِ مُهمِ تَاریخ مُغول شُمرده مِی شَوَد ؟

– مَتن عَربیِ کاملِ این کتاب دَر کُجا چَاپ شُده است ؟

– چَند نَفَر از اِیرانیان مَتنِ عَربیِ کتابْ را بِه فَارسی تَرجمه کرده اند ؟

* * *

الدرس الرابع عشر

معاني المفردات:

سَفر بخير: بسلامة الله، مع السلامة
چُنين: مثل هذا (چُون اين)
گَوَن: شجرة الصبّار
اَز... پُرْسيد: سال (پُرسيدن – پُرس)
دلِ مَن گرِفته: قد ضاق قلبي
هُوَسِ سَفَر نَدارى؟: أليست لديك رغبة عارمة في الارتحال
بيابان: الصحراء
هَمه آرْزُوِيم: هو كل ما أتمنّاه
اَمّا: لكن
بَسْته پايَم: قَدمي مُقيّدة
به جُز: عَدا، سوَى
سَرا سَرايَم: كلّ ما يُحيط بي
خُدا را: بالله عليك
كَوير: البادية، الصحراء القاحلة
وَحشت: الخوف
به سلامَتى: سالمًا
شُكُوفه: بُرعمة، الوردة قبل أن تتفتح
بَاران: المطر
بِرَسان: أوْصِل، أبلغ (رَسانيدن)

سفرْ بخیر (*)

- «بِه کُجا چُنین شِتابان؟»

گَوَنْ اَز نَسیمْ پُرسید.

- «دِلِ مَن گِرفته زِین جَا،

هَوَسِ سَفَر نَداری؟

زِغُبارِ این بیابان؟»

- «هَمَه آرْزویَم، اَما

چِه کُنم که بَسته پَایم ...»

- «بِه کُجا چُنین شِتابان؟»

- «بِه هَر آنْ کُجا که بَاشَد بِه جُز این سَرَا سَرایَم.»

- «سَفرتْ بِه خیر اَما، تُو و دُوستی، خُدا را

چُون از این کَویرِ وَحشت بِه سَلامتی گُذشتی،

بِه شُکُوفه ها، بِه بَاران،

بِرَسَانْ سَلامِ مَا را.»

(*) از دکتر شفیعی کَدْکَنی – شاعر معاصر.

الدرس الخامس عشر

معاني المفردات:

بي هيچ ترديد: بدون شك
بزرگترين: أعظم
بايد أورا... دانست: ينبغي أن نعدّ
بنده دعوى نمى كنم: أنا لا أزعم
نمى توان: لا يمكن
رجحان نهادن: تفضيل، ترجيح
جوهر عرض اين بنده: مجمل القول عندي
چون: مثل
نمى شود گفت: لا يليق أن يُقال
امروزه: في هذه الأيام
حرف مي زنند: يتكلمون
مكتب خانه: الكُتّاب
دانشگاه: الجامعة
بدان: به (بآن = باو)
آشنا شده ايم: قد تعرفنا
سرتاسر: من أوله إلى آخره
يك نواخت: على نسق واحد
كليّات: مجموعة آثار الشاعر من شعر ونثر
گونه گون: متنوعة
مطايبات: مزاح، هزل
خواننده: القارئ

خسته نمى شود: لا يمل، لا يسأم
درخت: شجرة
مي نشيند: يجلس (نشستن)
خسته كننده: يبعث على الملل (التّعب)، مُتعبْ
ساده: بسيط
روان: سَلس
شيرين: عذب
لذّت بخش: ممتع
نه تنها: ليس فقط
در مي يابند: يفهمون، يدركون (دريافتن)
مي فهمند: يفهمون (فهميدن – فهم)
كدام يك: أي واحد منها
بهتر: أفضل
وقتى: عندما
بوستانش: كتابه المعروف بالبستان
باشكوه تر: أعظم
زيباتر: أجمل
گلستانش: كتابه المعروف بالگلستان (يعني الروضة)
گام مى نهد: يخطو (گام نهادن)
بوى: رائحة

سعدی شیرازی :
شاعر ومُعلم بُزرگ(*)

شیخ سَعدی شیرازی، بی هیچ تَردید بُزرگترینْ شاعری است که زَبانِ فارسی رَا دَر جَهانِ اَدب رَواج ورُونق دَاده است وبه حَقّ وانْصاف بَاید اُو را پدَر و مُعلمِ اَدبِ فَارسی دَانست.

بَنده دَعوی نمی کُنم که سَعدی بُزرگترینْ شَاعرِ ایرانْ است زیرا رُودَکی، فِردُوسی، حَافظ، مُولانا رومی دَر این صَفّ مُقَدَّم اند ونمی توانْ یکی را بَر دیگری رُجْحان نهاد، و هَریك اَز اینْ بُزرگانْ را در عالمِ بشریت مقامیِ عالی است.

جُوهَرِ عرضِ بَنده این است که هیچ شَاعر ونویسنده ای چُون شیخ سَعدی زَبانِ فَارسی را نُضج و قَوام نَداده است. نمی شَوَد گُفت که مَردمِ ایرانِ امروزه به زَبانِ مُولانا وحَافظ وفردوسی حَرف می زَنند اَما می تَوانیم بگُوئیم که مردمِ اینْ عَصر به زَبانِ سَعدی سُخَن می رَانند، وزَبانِ امروزِ ما هَمان است که حَضرتِ شیخ به مَا تَعلیم دَاده است واز مَکتب خَانه تَا دَانَشگاه بدان آشنا شُده ایم.

مَزیت دیگرِ سَعدی اَنواعِ اَشعارِ اوست. شَاهنامهٔ فِردوسی سَر تَاسَر به بحرِ مُتقاربْ است. مَثنویِ مُولانا بِه بَحرِ مُسَدّسِ مَقصورْ اَز

(*) از استاد حبیب یغمائی.

رَمَل، غَزليات حَافظ تَقريباً يك نَواخْت وخَمسه‌ٔ نِظامی مَقصورْ دَر چَنْد بَحر... اَمَّا كُليّات سَعدی گُونه گُون است، بُوستانْ دَارد، گُلسْتانْ دَارد، غَزَلياتْ دَارَد، قَصايدْ دَارَد، مُطايباتْ دَارد. خَوانَنده خَسته نِمی شَود و ازينْ دِرَختْ چُو بُلبل بَرْ آن دِرَخت مِی نِشينَد؛ به عبارتِ دِيگَر زَبانِ سَعدی خَسته كُننده نِيست.

سَاده، رَوَان، شِيرينْ، لَذَّت بَخْش كَه نَه تَنها خَواصّ بَل عَوامّ هَم دَرمِی يَابَنْد، و مَعانی آنْ را مِی فَهْمَنْد، وتَعريفِ بَلاغت دَر كُتب اَدبی هَمينْ است: البلاغة ما فِهِمَتْهُ العامة ورَضِيَتْهُ الخاصّة.

نِمی تَوانيم بِگُوئيم كه اَز كِتاب هایِ عَزيزِ شِيخ كُدام يك اَز هَمه بِهتَر است. وَقتی انسان به بُوسْتانش مِی رَوَد دَر مِی يَابَد كه بَاغی از آن بَاشكُوهْ تَر و زِيباتَرنِيست، وَقتی دَر گُلستانَش گَام مِی نِهَد بُویِ گُلَش اِنسانْ را مَست مِی كُند.

* * *

أجب عن الأسئلة التالية:

– چرا بَايَد سَعدی را پدرْ و مُعلمِ اَدب فارسی دَانسْت؟
– آيا مِی تَوان دَعوی كرد كه سَعدی بُزرگترينْ شَاعرِ ايران است؟
– مَردمِ ايران امروزه بَا كُدام زَبان – اَز زبَانهایِ شُعرایِ بزرگ – حَرف مِی زَنند؟
– چرا خَوانَنده‌ٔ شعرِ سَعدی خَسته نِمی شَوَد؟
– تعريف بَلاغتْ در كُتبِ ادبی چِيست؟

* * *

الدرس السادس عشر

معاني المفردات :

خُداوَند : الله
جَان آفَرين : خالق الروح
سُخَن : الكلام، النطق
سُخَن دَر زُبان آفَرين : خالق النطق باللسان
بَخشنده : الوهّاب
دَسْتگير : المعين
خَطابَخْش : غافر الذّنب والخطأ
پُوزش پَذير : قابل التوب والمعذرة
گَردَنْ فَراز : عزيز، مرفوع الرأس
دَرگاه : عتبة (أعتاب)
زَمين : أرض
زَمين نياز : أرض الاحتياج والتضرّع (موضع السجود)
پيشْوا : هادى، رائد
خَواجه : سيّد
حكايت كنند : يحكون، يحكى
اَز : عن، من
حَقيقت شناس : العارف بالحقيقة
صَاحبْدل : ذو قلب محبٌ لله تعالى
پَلنْگ : نمر

رَهْوار : حصان
مَار : ثعبان
مَرا رَه نَماى = مَن رَا رَاه نَماى : دلني على الطريق
دَرَنْده : وحش مفترس
رَام : أليف
نگين : فَصّ الخاتم
اَرْ = اَگر : إذا
پَلَنگم = پَلنگْ + من را : النمر + لِي
زبُون : مذلّل، مسخر
پيل : الفيل
كَركَس : النّسر
تعجُب مَدار : لا تتعجب (نهي من مصدر تَعجب داشتن)
گَردَن : رقبة
گَردَن پيچيدَن : أن يعصي (گردن پيچ : لا تعص)
دَاوَر : الحكيم (من أسماء الله الحسنى)
هيچ : شيء قَطّ

ز خاك = اَز خَاك : من التراب
آفَريدَت = تُورا آفريد : خلقك
خُدَاوَند پَاك : الله سبحانه وتعالى
بَنده : العبد
اُفْتادگيِ كُن : تواضع (افتادگى كردن)
چِو = چون : مثل

جَهانسوز : مُحرق للعالم
سَركَش : جامح، عنيد
مَبــاش : لا تكن (نهي من بُودن - بَاش)
آفَــريدَنْدَتْ = تُورا آفـريدند : خلقوك، خُلقت
آتَش : نار

«درسهایی از بوستان سعدی»

بِه نامِ خـداوند جـانْ آفـرین حکیـمْ سـخنْ در زبان آفـرین
خُـداوند بخـشنده‌ء دَسـتگیـر کـریمْ خطابخشْ پُوزِشْ پـذیـر
سَـرِ پادشـاهانِ گـردن فـراز بـه درگـاهِ او بـرزمینِ نیـاز

* * *

کـریمُ السّجـایا جـمـیل الشّـیَم نَبُّی البـرایا شـفـیع الامم
امـامِ رُسُل پیـشـوایِ سـبـیل امین خـدا مـهـبطِ جـبـرئیل
شـفیع الوری خواجـه‌ء بعث ونشـر امـام الهـدی صـدرِ دیوانِ حـشـر
شـفـیعِ مطاعِ نبیِ کـریم قـسیمِ جـسیمِ نسیمِ وسیم

* * *

حکایت کـننـد از بزرگـانِ دیـن حـقـیـقت شناسـانِ عین الیـقین
کـه صـاحـبدلی بر پَلَنگی نِشَست همی راند رهوار و مـاری به دست
یکی گـفتـمش: ای مـردِ راهِ خـدای بدین رَه کـه رَفْـتی مـرا ره نَمـای
چه کـردی کـه درّنده رامِ تو شُـد نگینِ سـعـادت به نامِ تو شـد؟
بگفت ار پلنگم زبونست و مـار وگـر پیل و کـرکس، تعـجب مـدار
توهم گـردن از حکمِ داور مـپیچ کـه گـردن نپیـچد ز حکمِ تو هیچ!

* * *

زِخَـاك آفَـریدَت خُـداوندِ پَاك پَس ای بَنده، اُفـتادگی کُن چُو خَـاك
حَریص و جَهانْسُوز و سَرکش مَباش زِ خَـاك آفَـریدَنْدت آتَش مَـبـاش

* * *

الدرس السابع عشر

معاني المفردات :

زِنْدگانى: حياة
دَرِه: وادٍ
كُوچيدَن: الهجرة (كُوچ)
تحصيلات: تعليم
گَواهينامه: شهادة
دوره: مرحلة
فُوق ليسانس: الماجستير
اَنْجام گرفتن = اَنْجام شُدَن: الإتمام
رِشته: فرع
تحصيل: تعليم
چندي: فترة من الزمن
اُستادْيار: أستاذ مُساعد
خَاوَرْ شناسى: الاستشراق، التخصص في علوم الشرق
دُولتى: حُكومي (**دُولت**: حكومة)
مُطالعه: دراسة
تَحقيق: بحث
پَرداختن: أن يقوم، أن يعمل
دريَافت: الحصول على
دَانشنامه: دبلوم
نَايَل آمدن: الحصول على
وكالت: المحاماه
گُلشن: روضة

اُسْتان: إقليم
ايراد: إلقاء (ايرادكردن)
خَطابه: خطاب
سَالِيانه: سنوي
پيشْنهاد: اقتراح
تَجزيه: تقسيم
شركت: الاشتراك في
كُنْفرانس: مؤتمر
ميزگرد: المائدة المستديرة
نَمايَنده: مندوب، ممثّل
ديداري: زيارة
اتّفاق اُفتادن: الحدوث
دَر ورودى: باب الدخول
قَرار دَارَد: يقع
يَاد كردن: أن يذكر
اينك: الآن
گُويا: وكأن
جزو... قَرار گرفتن: أصبح جزءاً
پيشْرفت: تطوّر
خودى: النفس، الذات
بَانگ دَرا: صلصلة الجرس
پيام: رسالة

راز: سرّ
بَندگی: العبودية
دُو بَار: مَرَّتَان
چَاپ گرديدن: أن يُطبع
بَالِ جبريل: جناح جبريل
پس چه بايد كرد: ما الذي ينبغي عمله
يكجا: سويًا، مع بعض
حاكى: يحكي
پيرامون: حول
بيدارى: يقظة
مَفلوك: مستضعف، مسكين
مى تَوان: يمكن
كَليم: الكليم، موسى عليه السلام
اَرمَغان: هدية
دُو بيت: بيتان، ضرب من ضروب الشعر الفارسي والعربي
دَرگُذشت: وفاة

مختصری دربارهٔ محمد اقبال
شاعر ومُفکّرِ بُزرگِ اِسلامی

زِندگانیِ اقبال :

رُوز جُمعه ۹ نُوامبر سال ۱۸۷۷ میلادی دَر شَهرِ سِیالکوت - ایالت پَنْجاب (پَاکستان) - مُتولد شُده است اَجدادِ اِقبال اَز بَرهْمَانِ کَشمیر بُوده اند و دَر قرنِ یَازدَهُم هِجری دِینِ اِسلام را پَذیرفته از دَرّهٔ جَمُو و کشمیر به سِیالکوت کُوچیده اند .

تَحصیلاتِ اِبتدائی وِی تَا اَخْذِ دیپلُم و گواهینامهٔ مُتوسطه در سِیالکوت (۱۸۹٦) وتَحصیلاتِ دُورِههایِ لِیسانس و فوقِ لیسانس دَر لاهور (۱۸۹٦ إلی ۱۸۹۹) اَنجام گرفت . رشتهٔ اَصلیِ تَحصیلِ وی فَلسفه بُود ، و یکی از اَساتذهٔ او دَر اِین رِشته استادِ دُکتر تُوماس آرنُولد (م ۱۹۳۰) بُوده است .

چَندی استادْیارِ عَربی دَر دَانشکدهٔ خَاوَر شِناسیِ دَانشگاهِ پَنجابْ ، و از سَالِ ۱۸۹۹ إلی ۱۹۰۵ استادِ فَلسفه در دانشکدهٔ دُولتیِ لَاهور بُوده است .

به مُطالعه و تَحقیق در رِشته هایِ فَلسفه و حُقوق دَر دَانِشگاههایِ کِمبِریج و لَندنِ انگُلستان و مُونیخِ آلْمان (۱۹۰۵-۱۹۰۸)

پَرادختـه، و دَر سَالِ ۱۹۰۷ بدریافت دُکتـریِ فَلسـفـه از دَانشگاه مُونیخ و در ۱۹۰۸ بِکسبِ دَانشـنامهٔ عَالیِ عُلومِ قَضایی از دَانشگاه لَندن نَایلِ آمد.

اُستادِ عَربی در دَانشگاهِ لَندن بِه مُدتِ شِشماه دَر سَال ۱۹۰۸ .

اُسـتـادِ انگلیـسی و فَلسـفـه در دَانشگاهِ دُولتیِ لاَهور (۱۹۰۸ و ۱۹۰۹).

اِشتغال به وَکالتْ در دِیوانِ کِشورِ لاَهور از ۱۹۰۸ تَا اَواسطِ سَالِ ۱۹۳٤ .

عُـضوِ مُنتخبِ مَجلسِ مُؤسسـانِ اُسـتـانِ پَنجاب (۱۹۲٦ تا ۱۹۲۹).

اِیرادِ خَطابهٔ تَاریخی بعنوانِ رَئیسِ سَالیانهٔ حزبِ مُسلمانَان هند (= مُسلمْ لیگْ) در شَهـرِ اله آباد و پیشـنهادِ مُبـرم و جَدّی بَرای تَجزیهٔ هند و تَشکیلِ دُولتِ مُستقلِ مُسلمانانِ شبه قَارّه رُوزِ ۲۹ دِسامْبرِ سَالِ ۱۹۳۰ .

شِرکت در کُنفرانسِ دُوّمِ مِیزِگردِ لَندن بِعنوانِ نَمایندهٔ سِیاسیِ مُسلمانانِ هند، سِپتامبر ۱۹۳۱ .

شَرِکَت در کُنفرانسِ جَهانیِ مُسلمانان دَر فِلسطین، دِسامبر

. ۱۹۳۱

شَرکت در کُنفرانسِ سُوّمِ میزِگِردِ لَندن، نُوامبر ۱۹۳۲ .

مُسافرت بِه اِسپانیا و دِیدنِ آثارِ اسلامیِ شَهرهایِ قُرطبه و غَرناطه وغیره، ژَانویه ۱۹۳۳ .

مُسافرت به اَفغانستان بدعوتِ آن کشْوَر، اُکتُبر و نُوَامبر ۱۹۳۳ .

دَرگُذشتِ اِقبال رُوزِ پَنجشبه ۲۱ آوریل ۱۹۳۸ دَر لاَهور اتفاق افتاده است. مزارِ اقبال دَر جَنبِ دَرِ وُرودیِ مَسجدِ پَادشاهیِ لاهور قَراردَارد.

اِقبال را بِعنوان شیخ یَا دُکتر و نیز بالقاب «سیر Sir» ، شاعرِ مَشرق، شَاعرِ فَلسفی، حَکیم الأُمت، مُصوّرِ پَاکستان و تَرجُمان حقیقت یَاد کَرده اند ولی اینك «عَلاّمه» گُویا جُزوِ اسمِ وِی قَرار گرفته است.

بَعضیِ آثارِ اقبال:

تالیف «پیشرفْتِ مَاوراء الطبیعة دَر ایران»(*) بزبانِ انگلیسی بعنوانِ رِساله‌ٔ دُکتری در سَالِ ۱۹۰۷ که در سالِ بَعد در لَندن انتشار یَافت. تَرجمه‌ٔ فارسیِ آن بعنوان «سیرِ فلسفه در ایران» (مترجم:

(*) The Development of Metaphysics in Persia.

دکتر ا. ح آریانپور) تاکنون ۳ بار در تهران چاپ گردیده، وترجمهٔ عَربی آن کتاب بعنوان «تطور الفکر الفلسفی في إيران» (مترجم دکتر حَسن محمود الشافعی ودکتر محمد السعید جمال الدین) در قاهره در سال ۱۹۸٦ انتشار یافته است.

انتشارِ مَثنوی فَارسی «اَسرارِ خُودی» و مَثنوی دیگر «رُموز بیخُودی» از لاهور بترتیب در سالهای ۱۹۱۵ و ۱۹۱۸. این دُو مَثنوی را اینك «اَسرار و رُموز» می نَامند.

انتشارِ کتاب «پیامِ مَشرق» بفارسی دَر جَوابِ دیوانِ شَرقی و غَربیِ گُوته آلمانی، ۱۹۲۳.

انتشارِ دیوانِ اولِ اُردو بعُنوان «بَانگِ دَرا»، لاهور، ۱۹۲٤.

انتشارِ کِتاب «زَبورِ عَجم» فَارسی شَاملِ غَزلیات و دُو مثنوی گُلشنِ رازِ جَدید و بَندگی نامه، ۱۹۲۷.

انتشارِ کِتاب «احیایِ فِکر دینی دَر اِسلام»(*) بانگلیسی که شَاملِ ۷ مَقاله می بَاشد، ۱۹۳۰. اقبال این ۷ خَطابه را دَر سالِ ۱۹۲۸ در دَانشگاههای مدْراس و حَیدرآبادِ دکن و عَلی گره ایراد کَرده بُود. و ترجمهٔ فارسی این کِتاب بَا همین عُنوان دَر تهران تَاکنون دوبار چاپ گردیده است، ترجمهٔ عربی کِتاب به عنوان

(*) The Reconstruction of Religious Thought in Islam.

«تجديد التفكير الديني في الإسلام» در قاهره در سال ۱۹۵٤ صادر شُد.

انتشارِ كتابِ «جاويد نامه» بفارسی كه در صُورتِ مثنوی و غزلها تنظيم گرديده و شاملِ مُسافرتهای تخيّلیِ شاعر به افلاك و عوالمِ غيب می باشد، ۱۹۳۲ . ترجمهٔ عربیِ اين كتاب به وسيلهٔ دكتر محمد السعيد جمال الدين با تحقيقات وشرحِ مفصلی از متن در قاهره سال ۱۹۷٤ انتشار يافت.

انتشار ديوانِ دُوّمِ اُردو بعنوان «بالِ جبريل» ۱۹۳۵ .

انتشارِ مثنوی های «مُسافر» (۱۹۳٤) و «پس چه بايد كرد ای اقوامِ شرق» (۱۹۳٦) كه اينك بهمين عناوين يكجا چاپ می شود. «مُسافر» حاكیِ مُسافرتِ شاعر بكشورِ افغانستان است و در مثنویِ ديگر افكارِ مُتعددِ شاعر پيرامونِ بيداریِ مُسلمانان و مردُمِ مَفْلُوكِ جهان می توان ديد.

انتشارِ ديوانِ سوّمِ اُردو بعنوانِ «ضربِ كليم» (جنگ با قوایِ استعمار) در سالِ ۱۹۳٦ .

كتابِ «اَرمغانِ حجاز» شامل دُو بيتی ها و قطعه ها بفارسی (۷۰ درصدِ كتاب) و چند منظومهٔ اردو، بعد از درگُذشتِ اقبال در اَواخرِ سالِ ۱۹۳۸ در لاهور انتشار يافته بُود.

نُمونه ای از شعرِ اقبال:

از خطابِ اقبال به مُسلْمانِ مُعاصر:

ای غُنچهٔ خَوابیده چُو نَرگسْ، نگْران خیز

کَاشانهٔ مَا رَفت بِه تاراجْ، غمَان خیزْ[1]

از نَالهٔ مُرغِ سَحَر، از بَانگِ اَذانْ، خیز

وزْ گَرْمیِ هنگامهٔ آتَش نَفسان، خیز[2]

اَز خوابِ گِران، خَوابِ گِران، خَوابِ گرانْ، خیز[3]

اَز خَــــوابِ گِـــــران خِــــيــــزْ

فَریادْ زِ افرنْگ و دلاویزیِ افرنْگ

فَـریاد زَ شـیـرینی و پَرویزیِ افـرنْگ[4]

عَالم هَمه وِیرانه زِ چَنگیزیِ افرنگ

مِعمارِ حَرم، بَاز به تعمیرِ جَهان خیز[5]

اَز خَوابِ گِـران، خَوابِ گِران، خَوابِ گِرانْ خیـز

اَز خَــــوابِ گِـــــرانْ خِــــيــــز

* * *

---

(١) غُنچه: بُرعمة. خَوابیده: نائمة. نگران: قلق. خیز: قم، انهض (قم قلقًا)
كاشانه: عُشّ. رفت به تاراج: ذهب في الغارة. غَمان: مغتمًا.

(٢) نالهٔ مُرغِ سَحَر: نُواح طائر الفجر، بَانگِ اَذان: صوت الأذان
وَز = وَاز: ومن گرمیِ: حرارة هِنگامه: اَضطراب. آتَش نَفَسان: ذوو الأنفاس الحارة.

(٣) خَوابِ گِران: النوم الثقيل.

(٤) فَرياد: آهٍ. اِفْرنگ: الفرنج، الغرب. دلاويزى: الافتتان بـ.
شيرينى: حلاوة. پرويزى: انتصار، غلبة.

(٥) وِيرانه: خرابة. چنگيزى: نسبة إلى چنگيزخان، تدمير.
معمارِ حَرم: يا من عمّرت البيت الحرام. باز: مرة أخرى، به تعمير جهان خيز: قم لتعمير العالم.

الدرس الثامن عشر

معاني المفردات :

ديده: عين
نگَريستن: أن ينظر (نِگر)
كَشتي: سفينة
سَنگ رِيزه: صغار الحصى
خُوشْ بوى: طيب الرائحة
تَر: غض
تَازه: طازج
بِى شُمار: بلا عدد، بلا حساب
ميوِه ها: فواكه
نَاسازگار: غير مستساغ
خُوش آواز: حسن الصوت
خُوب ديدار: جميل الصورة
كَشتى بَان: الربان
مَردُم: الناس
بيرون رَويد: اخرُجُوا
بِگزاريد: أدّوا (گُزاردن)
زُود: بسرعة
بَازگرديد: ارجعوا
رَوَانه شُدن: أن يسير، يُبحر
پَراكنده شُدن: أن يتفرق
گُوشه: ناحية، زاوية، صوب
دَانَا: عالم
فَرَاخ: واسع
گِرفتن: أن يأخذ (گير)
نِشَسْتَن: أن يجلس (نشين)
چيدن: أن يقطف
لَخْتي: بعض
خُوردن: أن يأكل (خور)
تَماشا: التفرج
هنگام: وقت
شِتَافتن: أن يسرع (شتاب)
اَنْداختن: أن يرمي (انداز)
جَايگاه: مكان
تَنْگ: ضيق
نَهادن: أن يضع (نِه)
بَار: حمل
گِران: ثقيل
سَاختن: أن يتواءم، يتطبّع
فريفته: مبهور بـ
شِيفته: مفتون بـ

دیوانه: مجنون

بَهار: ربيع

یَار: رفيق

فَراموش کَردن: أن ينسى

دُور رَفتن: أن يبتعد (دور رو)

بَانگ: صوت، صياح

یَاد: ذكرى، فكرة

دَر یَافتن: أن يدرك (درياب)

بیشه ها: الأدغال

گُروه: مجموعة

گَرْما: الحرارة

سَرْما: البرودة

سُوی: نحو

بُردن: أن يحمل (بَر)

رُوزی چَند: بضعة أيام

گَشتن: التحول، التغير، الصيرورة

پژْمُردِه شدن: أن يذبُل

گَنده گَشتن: أن يفسد

انداختن: إلقاء

دَریا: بحر

چَاره: حيلة

رَنجور شدن: أن يتألم، يصاب بالتعب

بَازْشُدن: أن يعود، يرجع

میراث بَر: وارث

میراثْ بَرانِ ایشانند: ورثتهم، يعني ورثة الأنبياء

چَندگونه: متنوع، عدة أنواع

بَازماندن: أن يتخلف، أن يخلد إلى

سپُردن: أن يسلك (سپر)

دُوستی: حب

زَحمَات: مشقات (مفردها: زحمت)

بَازخَواست: مطالبة، محاسبة

حَالِ دُنیا(*)

حَالِ دُنیـا بـا قَـومی کـه بدیدهٔ عـقل در وی نِگَرَنْد مـثلِ حـالِ قـومیـست کـه دَرْ کَـشتی نِشستند، وبـجزیره ای رَسـیـدند، ودَر آن جَـزیره سَنگ رِیزهٔ رَنگین بِسـیـار بُود، وگُلهای خُوشْ بُوی وخُوشْ رَنگ، ودِرَختانِ تَرْوتَازهٔ بی شُمار، ومِیوه هایِ خُوشْ طَعم، اَمّا نَاسازْ گار، ومُرغانِ بسیارْ خُوشْ آوازْ وخُوبْ دِیدار.

کَشتی بَانْ مَردم را گُویَد کـه اَز کَشتی بِیرون رَوید، وحَاجَتی که دَارید بِگُزارید، وزُودْ بَازْ گَردید! که کَشتی رَوَانه خَواهد شد.

ایشانْ دَر جَزیرهْ پَراکَنده شُدند، وهَر کَسی بِگُوشَه ای رَفتند.

وبَعضی دَانا بُودند، چُون اَز حَاجتی کـه ضَروری بُود فَارغ شُدند وزَودْ سُوی کَشتی آمدند؛ جَایی فَراخْ بِگرفتند وبِنِشَستند.

وبَعضی اَز کَشتی غَافل شُدند، وسَنگ ریزه وگُلها می چِیدَند، واَز آن مِیوه لَخْتی بِخُوردند، وبِآواز بُلبُل وتَماشَای گُلْ مَشغولْ شُدند. چُون هنگامِ رفتنِ کَشتی آمد، بِشتَافتند، وبِجـهَدی بسیـار بکَشتی رَسـیـدند، وخُـود را در کـشتی اَنداخـتند. جَـایگـاه تَنگی یَافـتند، نَتـوانسـتَند سَنگ رِیزه ها وگُلهادَر کَشتی بِنِهَنْد، آنْرا بَرسـرِ خُـود نَهادند، وبَا بَارِ گِران وجایِ تَنگ مِی سَاخْتند.

(*) از نصیر الدین طوسی.

وبَعضی ازآن مَردُم که غَفلت بَر ایشان مُستولی شُد، چُنان فریفتهٔ سَنگها وشیفتهٔ گُلها ومفتونِ آوازِ بُلبلانْ ودیوانهٔ بَهارِ درختان گَشتند، که بُکلّی کَشتی ویَاران را فَراموش کَردند، وچندان اَز سَاحل دُور برفتند که بَانگِ یَارانْ بدیشان نَمی رَسید.

بَعضی را کَشتی یَاد آمد، بَا بَارِ گرانْ شتافتند، کَشتی را دَرنیافتند وبَعضی را کَشتی بکُلّی فَرامُوش گَشت، دَر میان بیشه ها گَشتند. واین هَرْ دُو گُروه هَلاك شُدند. وبَعضی بگَرما وسَرمْا تَلَفْ شُدند.

وآن گُلها وسَنگْ ریزه ها که سُوی کَشتی بُرده بودند، چُون رُوزی چَند بَر آمد رَنگ سَنگ ها بگَشت، وگُلها پُژمُرده شُد، وبَعضی گَنْده گَشت، وجُزْ اَنداخْتنِ آن دَر دَریا چاره نَدیدند. وبَعضی اَزْخُوردنِ میوه ها رَنجور شُدند، چُون بشهر رَسیدند بمُداوات بسیارْ بحالِ صحتْ بَاز شُدند.

کَشتی مثالِ رَاه شَریعت و عَقل است، وکَشتی بان مثالِ پَیغمبران علیهم السلام وعَالمانِ رَبّانی که میراثْ بَران ایشَانَنْدْ.

و جَزیره مثالِ دُنیاست، وسنگ ریزه ها وگُلها و مُرغانْ مثالِ شَهواتِ دُنیاست که اَزْ چَند گُونه است، ومَردم که دَر کَشتی نشَستند مثالِ اَهلِ عَالَمند که بَعضی بدنیا بَاز مَاندند وهَلاك شُدند، وبَعضی بَا بَارِ گران اَزمَال وجَاه رَاه شَریعت سپُردند، ودَر آخَر تُوبه کَردند، ودُوستیِ دُنیا اَز دلْ بیرون کَردند، هَم دَر دُنیا خَلاص یَافتند. وبَعضی چُون بآخرتْ رَسیدَند زَحماتْ وحساب وبَازخَواستها

کَشیدند ، پَس آنگاه خَلاص یَافتند . وآن قُوم اَز دُنیا بِقدرِ حاجتِ ضَروری بیشْ نَداشتند ، ایشانْرا هِیچْ رَنْج وزَحمت نَرسید خُوشْ بِمنزلْ رَسیدند .

* * *

أجب عن الأسئلة التالية :

– وَقتی که کَشتی بَان به جَزیره رسید ، به مَردُم چِه گُفت ؟

– دَانایان ، چُون دَر جَزیره رَفتند ، چِه کَار کَردند ؟

– آنْها که از کشتی غَافل شُدند ، هِنگَامِ رفتنِ کَشْتی ، چه کار کردند ؟

– چرا بَعضی از آنها کَشتی را بِکلّی فَراموش کردند ؟

– برایِ قومی که از دنیا بقدرِ حاجتِ ضروری گرفتند ، چه اتفاقِ افتاد ؟

– کَشتی وکَشتی بَان مِثالِ چِیست ؟

* * *

وقد وردت هذه القصة نفسها بصورة أخرى في كتاب آخر من كتب نصير الدين الطوسي هو كتاب «أخلاقِ محتشمى» وقد أوردها الطوسي أوّلاً باللغة العربية ثم قام بترجمتها بنفسه إلى الفارسية، على النحو التالي:

مَثَلُ الإِنْسَانِ وَشَغَفُهُ بِهَذَا الحَجَرِ، يَعْنِي: الذَّهَبَ، وَسَائِرَ الأَعْرَاضِ الدُّنْيَاوِيَّةِ: كَرَاكِبٍ فِي سَفِينَةٍ إِلَى أَفْضَلِ بَلَدٍ، فَانْتَهَى بِهِمُ الرَّكْبُ إِلَى جَزِيرَةٍ ذَاتِ أُسُودٍ وَأَسَاوِدَ، فَأُمِرُوا بِالخُرُوجِ لِيَتَهَيَّئُوا لِلطَّهَارَةِ، وَأَنْ يَكُونُوا عَلَى حَذَرٍ، فَرَأَوْا حَجَراً مُرَوَّجًا، وَزَهْراً مُنَوَّراً، فَأَعْجَبَهُمْ ذَلِكَ، وَشُغِفُوا بِهَا، فَتَبَاعَدُوا عَنِ المَرْكَبِ، وَنَسُوْا مَقْصَدَهُمْ وَمَرْكَبَهُمْ، فَبَقُوا لاَهِينَ، حَتَّى سَارَتِ السَّفِينَةُ، فَثَارَتْ عَلَيْهِمُ الأُسُودُ تَفْتَرِسُهُمْ، وَالأَسَاوِدُ تَنْهَشُهُمْ، فَلَمْ يُغْنِ عَنْهُمْ حَجَرُهُمْ وَزَهْرُهُمْ! فَصَارُوا كَمَا قَالَ تَعَالَى حِكَايَةً عَمَّنْ هَذِهِ حَالُهُ: ﴿مَا أَغْنَىٰ عَنِّي مَالِيَهْ ﴿٢٨﴾ هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهْ﴾ (الحاقة: ٢٨، ٢٩).

ترجمه: مَثَلِ مَرْدُم[١] وحرصِ او بَر طَلبِ زر و ديگر نفايس واَعراضِ دُنياوى چُنانست كه: جماعتى در كَشتى نشسته بَاشند، تَا ببهتَرين شَهر رَوَند، چُون دَر ميانِ دَريا بجزيره اى رَسنْد كه شيران و مَاران سياه[٢] بسيار بَاشَند. كَشتى بان بايشان گويد: دَر اين جزيره شَوِيد! وطَهارتى كُنيد! و بَر حَذَر بَاشيد از مُوذيان! وزُود به كَشتى

(١) مَرْدُم: الإنسان.

(٢) مَاران سياه: الثعابين السود، الأساود.

آیـد ! ایشـان چُون دَر جـزیره شَـوَنـد سَنگهـای مُنَقَّش وشکُوفـه های آراسْته[1] یَابند ، ایشان را خُوش آیَد ، وبآن شیـفته شَوَند ، دَر طَلَب آن برَوَند ، تَا از کَشتی دُور اُفتَنْد ، ومقصـد و راه فَراموش کنند ، ومَشغول شَوَند ، تَا کَشتی برَوَد . پَس شیـران قَصـد ایشان کُنند ، تَا ایشان را هَلاك کُنند ، و مَـاران ایشَـانْ را بگزَنـد ، نَه سَنگ اَز ایشـان چیـزی بَازْدَارَد ، و نَه شکُوفه ! پَس چُنان شَوند که خُدای تعالی ، (از زبان اهلِ شَـقـاوت) فـرمـوده است : مـالِ مَن از مَن بَـاز نَداشت ، حُـجت من از دَستِ من بِشُد .

* * *

(۱) آراسْته : مُزیّن
ایشان را خُوش آیَد : تروق لهم، تعجبهم.
شیفْته : مفتون
بگزَند : ینهشون، یَعضُّون (گزیدن – گز)
بَازدَارَد : یمنع (بازداشتن)
از دَست بِشُد = از دست رفت : ضاعت

الدرس التاسع عشر

معاني المفردات :

فَرْهنگ: ثقافة
گُفتن: القول، الكلام
نوشتن: الكتابة
خَواندن: القراءة
يكي: الأول
دِيگر: الثاني
مُمتاز ساَختن: أن يميز
هَمين: نفس
آنْكه: مَن
پَس: إذن
به منزله: بمنزلة، بمثابة
دَانش آموز: تلميذ
دانَشجو: طالب
پَرْوَرْدگارِ: رَبّ
به طُور خُصوصي: بشكل خاص
هر كدَام: كل منهم
آمُوزِش: تعليم
پَرْوِرِش: تربية
آرِي: نعم
شَاگَرْد: تلميذ
بَرْجَسته: بارز
مَكتب: مدرسة
بَاز: مرة أخرى
هَمراه: رفيق

بَنده: عبد
بَرگُزيده: مُختار من
حق: الحق، اسم من أسماء الله الحسنى
شَايسته: لائق
پَيْغَمَبر: رسول
گَاهي: أحيانًا
دَبير: مدَرِّس
پِيرِ تعليم: شيخ التعليم (الأستاذ)
پَايه: أساس
ريشه: جذر
كَه هَمان: الذي هو
نُكته: حقيقة
سَرْمَايه: رأس مال
هُنر: فن
مُولود: ناتج عن
جُزو: جزء
زِره بافتن: نسج الدروع
خُود: خوذة
جوشَن: درع
شَمشير: سيف
سِپر: درع
خُداوندي: الإلهية
فِرِشتگان: ملائكة (مفردها : فرشته)
سَرِ حد: حَدّ

بَارى: إلا أن

نَاخوانِدگان: الأمِّيون، من لا يعرفون القراءة (مفردها: ناخوانده)

گُنَاهان: الذنوب (گُناه)

پَاك وپَاكيزه بگَردَانَد: يُطَهِّر ويُزكِّي

هرچند: مع أنّ، وإن كان

اَز پيش: من قبل

گُمراهى: الضلال

آشْكار: واضح، بيّن

يَادآوَرى كردن: أن يُذكِّر

هَمْدُوش: مصاحب (دُوش: كتف)

پِيراسْتن: تطهير

پليد: خبيث

آوَرده: أوْرَد (آوردن)

شايد: يجوز

در صورتيكه: في حالة ما إذا

تَنها: فقط

هزار بَار: ألف مرة

رُجحان دارد: يرجح (رجحان داشتن)

جاه گَران: النفوذ والجاه الكبير

فتنه آرَد: يأتي بالفتنة (آوردن)

بَدْگوهران: الأشرار (مفردها: بَدگوهر)

نَاحَكيم: الأحمق

حُلّه هاىِ عاريت: ثياب مستعارة

دان: اعلم

اى سَليم: أيها السليم القلب

بَدْگهر را ... آموختن: تعليم الشرِّير

دَادن تِيغْ دَستِ رَاهزن: وضع سيف في يد قاطع طريق

اَساسِ فَرهنگ و عُلوم و مَعارف بَشری(*)
گُفتَن - نوِشتَن - خَوانْدَن

اَساسِ فَرهنگ و عُلوم و مَعارف بَشری سه چیز است، یکی مُکالمه و سُخَن گُفتن، دیگر کِتابت و خَط نوِشتن، سوُّم قِرائت و خَط و کتاب خَواندن.

آنچه بَشر را از دیگر حَیوانات ممتاز می سَازَد، هَمین سه چیزاست که خلاصهٔ آن را در صَدرِ عنوان نوِشْته ایم: گُفتن، نوِشتن، خَواندن؛ و مُعلمِ حَقیقی این هر سه امر، خُدایِ تَعالی است.

دَر مقامِ تعلیمِ کتابت فَرمود: «عَلّم بالقلم»، و دَر مقامِ تَعلیمِ سُخَن گُفتن و کتابْ خَواندن فَرمود: «عَلّم القرآن» و «عَلّمه البیان»، یعنی آنْکه گُفتن و نوِشتن و خواندن را به انسان آموخت، خُداوندِ رَحمانِ رَحیم است.

پَس عالمِ صُنع به مَنزلهٔ مدرسه ای که افرادِ بشر به تَفاوتِ مراتب، دَانش آمُوزان و دَانشجویانِ آن مدرسه باشَند؛ و مُعلمِ اولِ حَقیقیِ آن مدرسه پَروردگارِ عَالم است جل جلاله، که نُوع انسان را به طُورِ کُلی و افرادِ مُتعاقبِ آن به طُور خُصوصی، هر کُدام را به حسبِ استعداد و لیاقَت ذَاتی، تَعلیم و تَربیت می کُنَد؛ یَعنی هَم معلم است و هم مُربی، هم آمُوزِش با اوست و هم پَرورِش.

(*) از استاد جلال الدین همائی.

آرِی خُداوندِ علیمِ کریم، هَم مُعلمِ عُمومی است و هَم مُعلمِ خُصوصی. آیاتی که خَواندم هَمه در مقامِ تعلیمِ خُصوصی، که شاگردِ اولِ بَرجسته‌ٔ مَکتبِ او: انبیاء و اولیاءِ عظام بَاشَند سلام اَللّٰه علیهم اجمعین، باز از آیاتِ کلامُ اللّٰهِ مَجید بِشنوید:

در سوره‌ٔ کهف دَاستانِ مُوسی و خِضْر می فَرمایَد: «فَوجَدا (یعنی موسی و غلامی که در سَفرِ هَمراهِ وِی بُود) عبداً من عبادنا (یعنی خِضْر) آتیناه رحمة من عندنا و علّمناه من لدُنّا علما»، یعنی بَنده ای از بَندگانِ بَرگُزیده‌ٔ حق که مَشمولِ رحمتِ خاصِ الهی بُود وخداوندِ تعالی او را تَعلیم کرده بُود.

خُداوند در اینجا معلمِ خصوصی واقع شده که یکی از بَندگانِ بَا استعدادِ شَایسته‌ٔ خود را به مرتبه‌ٔ علمِ لَدنی که مُراد «علمِ موهوبی» دَر مُقابلِ «علمِ کسبی» است تَرقّی دَاده است.

در حَدیث است که پَیْغمبرِ اکرم علیه السلام فَرمود: «ادّبنی ربّی فأحسن تأدیبی». مِی دَانید که کلمه‌ٔ اَدیب را هم در قدیم گَاهی مُرادفِ مُؤدب و مُعلم واستادان مِی گُفته اند، چُنانکه دَبیر و مُعلمِ کُتّاب «به تشدیدِ تاء» و پیرِ تَعلیم نیز مُرادفِ مُطلق «مُعلم» گفته می شد:

دَر مکتبِ حَقایق و پیشِ اَدیبِ عشق
هَان ای پِسر، بکُوش که رُوزی پِدَرْ شَوِی
(حافظ)

خُلاصه اینکه پَایه و رِیشهٔ اصلیِ هَمهٔ علوم و فُنونِ اکتسابیِ بَشَر- که همان خط و زبان باشد -در قرآنِ کریم به عنوانِ «قلم» و «قرآن» و «بیان» خُلاصه شده، و این نُکته خُود یکی از معجزاتِ آیاتِ کلام اللهِ مجید است.

تعلیمِ صنایع

هَمانطورکه خُداوندِ تعالی به تعلیم و هِدایتِ تَکوینی، خَط و زَبان راکه سَرمایهٔ تَمامِ علوم و معارف است به انسان آمُوخْته؛ صنایع و هُنرهایِ بَشری نِیز مُولودِ تعلیمِ تکوینیِ اوست.

شواهدِ این امر هم از آیاتِ کلام اللهِ مجید بسیار است؛ از جمله در سورهٔ انبیاء (جزوِ هفدهمِ قرآن) دَربارهٔ صنعت زره بَافتنِ حضرتِ داوود علیه السلام - که گُویند وِی اوّلین مَردی بودکه این هُنَر را دَر بَشَر پَیداکرد - می فَرمَایَد: ﴿و عَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ﴾ یَعنی صَنعتِ زَره بَافتن را مَا بِه حَضرتِ داوود دَرْآمُوخْتیم.

بعضی مُفسران کلمهٔ (لبوس) را به مُطلقِ سلاحها - که شاملِ خُود وزِره و جُوشَن و شَمشیر ونیزه و سِپَر باشد - تفسیر کرده اند. امّا معروفْ هَمانْ خَصُوص: زَره و جُوشَن است.

معلمِ ثانی

بعد از خُداوندِ عَالم که معلمِ اولِ خلایق بود، انبیاء و رسولانِ الهی مُعلمِ ثانی اند؛ یَعنی شاگردانِ بَرگزیدهٔ مَکتبِ حَقّ اند که بر

حسبِ مشیّت و عنایتِ خُداوندی به مقام و رتبهٔ معلمیِ دیگرِ اَفرادِ بَشر رسیده و به نیلِ این مَنزلت اعتبار و افتخار یافته اند.

این گُروه به مددِ وحی و الهامِ ربانی، بدونِ واسطهٔ یا با واسطهٔ یکی از فرشتگانِ بَرگزیدهٔ الهی که او را «امینِ وحی» و «جَبرئیل» می نامند؛ و در آیت کریمهٔ قرآن مجید «شَدیدُ القُوی» فرموده است: ﴿علّمه شدیدُ القُوی ذُو مرّةٍ فاستوی﴾ و تعلیم و تربیت یافته تا به سرِ حدِّ خلافتِ مُعلمِ اوّلی تَرقی کرده اند.

بَاری، در اثباتِ مقامِ مُعلمیِ انبیا هم از آیاتِ کریمهٔ قُرآن مجید دلیلِ صریح بشنوید که می فَرمایَد: ﴿هُوَ الَّذي بَعَثَ فِي الأُمِّيِّينَ رَسُولاً مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا من قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾ (سورهٔ جمعه)؛ یعنی خُداوند عالم در میانِ نَاخواندگان یا در میانِ مَردم اُم القُری (مکّه) پیغمبری از خود بَرایشان فِرستاد تا آیات الهی را بخَوانَد و ایشان را از مفاسد و رذایلِ اخلاقی که سَرمایهٔ هَمهٔ گناهان است پَاك و پاکیزه بگرداَند و کتاب و حکمت یعنی معرفت و دانشِ حقیقی به ایشان بیاموزَد، هَر چند که از پیشْ در ضلالت و گُمراهیِ آشْکار بُودند.

بَاز نظیرِ این آیت است در سورهٔ دیگر از قرآنِ کریم: ﴿ لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولاً مِّنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ﴾ (آل عمران آیهٔ ١٦٤) ونیز در

سورهٔ دیگر می فرماید: ﴿ كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولاً مِّنكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴾ (بقره آیهٔ ۱۵۱).

اینجا بطورِ جُملهٔ مُعترضه پَاره ای از نکات و دقایقِ تعلیم و تربیت راکه در آیاتِ فُوق مندرج است یَادآوَری می کُنَم.

تعلیم و تربیت یا آموُزش و پَروَرِش

یکی از نُکته های مهم که در آیاتِ فوق دَرج شده است که هَمه جَا تعلیم را با تَربیت و آموزش را با پرورش هَمدوش و هَمراه کرده است؛ و نکتهٔ مُهمّتر اینکه تَربیت را بر تعلیم مُقدَّم داشته؛ یعنی در هر سه آیه جملهٔ «یزکیهم» و «یزکیکم» راکه مأخوذ از مصدر «تزکیه» به معنی پَاك كردنِ روح از خَباثت و رذایلِ اخلاقی، وپیراستن و تطهیرِ باطن از لَوثِ شُرور و شَهواتِ پَلید نَفسانی است که هدفِ عالیِ تربیت و غایتِ کمالِ انسانی باشد، قبل از فعلِ «یُعلمهم» و «یعلمکم» آورده؛ وشَاید بِطور دِلالتِ ضِمنی اشاره به تقدیمِ رُتبه و مقامِ تربیت بَر تعلیم نِموده است؛ و در بعضی آیاتِ دیگر که تزکیه بعد از تعلیم است[1]؛ شَاید این نکته بَاشَد که علمْ

(۱) ﴿رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولاً مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ بقره آیهٔ ۱۲۹، توضیحاً فقط در همین آیه که در جُزوِ دعای حضرتِ ابراهیم علیه السلام است «تزکیه» بعد از «تعلیم» آمده؛ و در سایرِ آیاتِ قرآنِ مَجید هر کُجا به سیاقِ این آیه آمده باشد «تزکیه» قبل از «تعلیم» است. =

مقدمهٔ تربیت است، بهر حال بَاید تعلیم با تربیت هَمراه و هَمدوش بَاشد، و در صُورتیکه امر دَایر شَوَد، مَا بین علمْ تَنْها و تربیتْ تَنْها، تَربیت هزار بَار بر علمِ بی تربیت رُجحان دارد.

علم و مال و منصب و جَاه گران فتنه آرَد در کف بَد گوهران

حرفِ حکمت بر زبانِ ناحکیم حُلّه هایِ عاریت دَان ای سلیم

بَد گُهر را علم و فن آموختن دَادن تیغ است دَستِ رَاهزَنْ

خُلاصه اینکه بَایَد آموزِش با پرورِش تَوأم باشد، و اگر امر دایر مَابَیْنِ یکی از آن دُو چیز باشد، پَرورِش را بر آموزِش بَاید تَرجیحْ داد.

* * *

أجب عن الأسئلة التالية:

- بَشر را از خلایقِ دیگر چه ممتاز می سَازَد؟
- مُعلمِ حَقیقی، که نُوعِ بَشر را تَعلیم وتربیت کُنَد، کیست؟
- بَعد از خُداوند – که مُعلمِ اول خَلایق است – مُعلمِ ثانی کیستند؟
- تربیت یا تعلیم، کُدَامْ یك مُقَدمْتَر است از دیگر؟

* * *

=بعضِ مُفسران گفته اند که هر کُجا «تعلیم» قبل از «تزکیه» آمده باشد مُراد علم تقلیدی است؛ و هر کجا بعد از تزکیه ذکر شده باشد مقصود علمِ تحقیقی است، اما آنچه در متن نوشته ام استنباطِ خُودِ نگارنده است، والله اعلم.

الدرس العشرون

معاني المفردات:

اَنديشه: فكر
ما بِقِي تو: ما بقي مِنْكَ
اُستخوان: عظم
بَخشنده: الوهّاب
ريشه: غُلاف
گر = اگر: إذا
گُلست = گُل است: ورد وزَهْر
گُلشَنِي = گُلشَن هستي: أنت رَوضة
وِر = واَگر: وإذا
بودي خاري = خاري بودي: كُنتَ شوكة
هيمه: حطب
گُلخَن: مَوْقد، النّار، جهنّم
گُفت عيسى را: قال لعيسى
يكي هُشيار سر: واحدٌ ذو رأسٍ واعية
زِ جمله = از جمله: من بين الجميع
خَشم: غَضَب
دُوزَخ: جهنّم
همي لرزد: ترتعد، ترتجف (لَرْزيدَن – لَرْز)
چو = چون: مثل
چبود = چگونه: كيف
اَندر زمان: في الحال، في التوّ

نوميدى: اليأس
بَد: سيء
بارى: البارئ، الخالق
بيحد: لا حدود لها
اَى بسا: رُبَّ
كارا = كارها: الأعمال، الأمور
گُشاده شُد: فتح (مجهول من گُشادَن)
سَختي: شدّة
بَسِي – بسيار: كثير
اَز پس: بَعد
خورشَيد: شمس
تَنها: وحده
آتَش زَد: أشعل النار
ز = از: من
بِيباكي: التجرُّؤ
گُستاخي: الوقاحة
سَخاست = سَخا است: هو سخاء
فُروشُد: غاص، غرق (فُرو شُدن)
برنخاست: لم يَطْفُ (برخاستن: الطفو)

درس هایی از مثنوی(*)

«اَنْدیشه»

ای بَرادَر تُو هَمه اَنْدیشَه ای   مابَقیِ تُو اُسْتُخوان و ریشَه ای

گَر گُلست اَنْدیشَهٔ تُو، گُلْشنی   وَر بُودی خاری، تُو هیمهٔ گُلخنی

«زیانِ خَشْم»

گُفت عیسی را یکی هُشیارْ سَر   چیست دَر عالم زِجُمله صَعْب تَر؟

گُفت: ای جَان، صَعب تَرْ خَشْمِ خُدا   کِه اَزآن دُوزخ هَمی لَرْزَد چُو ما

گُفت: اَز خَشمِ خُدا چِبُود اَمان؟   گُفت: تَرکِ خَشمِ خُود اَنْدر زَمان

«اُمید و نُومیدی»

اَنبیاءْ گُفتند: نُومیدی بَداست   فَضل و رَحمتهایِ بَاری بیحدْ است

ای بسَا کَاراکه اَول صَعب گشت   بَعد از آن بگُشاده شُد، سَختی گُذشت

بَعدِ نُومیدی بَسی اُمیدْ هاست   اَز پسِ ظُلمات بَسی خُورشیدهاست

اَز خُدا خَواهیم تَوفیقِ اَدب   بی اَدب مَحروم شُد از لُطفِ رَّب

بی اَدب تَنها نَه خُود را دَاشت بَد   بَلکه آتَش دَر هَمهٔ آفاقْ زَد

هَر چه بَرتُو آیَد از ظُلمات و غَم   آن زِبیباکِی و گُستاخیست هَم

تَركِ شَهوتها و لَذّتها سَخاست

(*) مثنوی جلال الدین رومی معروف بمولوی.

الدرس الحادي والعشرون

معاني المفردات :

دَاير گَشتن: الدوران

سَليم: إحدى القبائل العربية

عشق آوردن: أن يعشق

زَار: كثير البكاء

نزار: نحيف، هزيل

پَيْوَسته: دائمًا

بَر زَبان رَاندن: يُجري على اللسان، يلهج

چُنان . . . كه: حتى . . . أن

اتّفاق اُفتادن: الحدوث

به گُوشِ او آمَد: تناهى إلى سمعه

رُوزِ دِيگر: في اليوم التالي

حَاضر گَردانيدن : أن يُحضر (حاضر گردن)

شيفته: مَفتون

زَايل گردانيدن: أن يُزيل

بِينْداخْت: أطاح بـ ، ألقى بـ (أنداختن – أنداز)

سَرْتِراش: حلاّق

نِگَـرِيسـت: نظر، (نِگَـرِيسـتن – نِگَر)

پَس: ثُم

خوبتَر: أحسن

گُناه: ذنب، جُرم

رَاست مِى گُويى: الحق ما تقول

گذاشتن: أن يترك

شُتُر: جَمل، بعير

نِشَـاندن: أن يُجلس (متعدي نشَستن)

اُو را نِگَاه دَار: عليك بمراقبته، (نِگَاه داشتن)

دُوست داشتن: المحبة

از امثالِ عربی(*)

أَصَبُّ مِنَ الْمُتَمَنِّيَة : عاشقتر است از متمنّیه

اِین مَثَلی است اَز اَمثالِ اَهلِ مدینه، و دَر اِسلامْ سَایرْ بُوده است وبَر زَبانِ مَردمانْ دَایر گشته است. و این مُتمنّیه زَنی است از مَدینه واُو بَر پِسَری اَز سَلیم، نَامِ او نَصر بن حَجّاج - که آن پِسْر زیباتَرین اهلِ رُوزگار بُود - عِشق آورد، و دَر غمِ اُو زَار و نِزَار گَشت، و پَیوسته ذِکرِ اُو بَر زَبان مِی رَاند، تا چُنان اتفاق اُفتاد که یك شَب عُمر بن الخَطاب - رَضی اللّه عنه - دَر دِیارِ این مُتمنّیه مِی گُذشت. بیتی به گُوشِ اُو آمد که مُتمنّیه مِی گُفت، بیت:

أَلاَ سَبِيلَ إِلى خَمْرٍ فَأَشْرَبَهَا   أَم لاَ سَبِيلَ إِلَى نَصْرِ بنِ حَجَّاجٍ؟

رُوزِ دیگر عُمر - رَضی اللّه عنه - مَردی فِرستاد و این پِسر را حَاضر گَردانید. جَمالی دید که دَر آن مُتحیر گَشت. او راگفت: تُویی اَی پِسر، آن که زَنان بَر تُو شیفته مِی شَوند؟ واللّه که من رِدای جَمالْ از تُو زَایل گَردانم. بفَرمُود تَا سَر تراشْ بیامَد و مُویِ این پِسَر را بینْداخت. عُمر - رضی اللّه عنه - دَر اُو نگریست پَس گُفت که ای پِسر، تُو بَعد از انداختنِ مُوی خُوبتر شُدی. پِسر گُفت: یا

(*) از کتاب لطایف الأمثال وطرایف الأقوال، تالیف رشید الدینِ وطواط (متوفی ۵۷۳ هـ)، مؤلف در آن کتاب حدودِ سیصَد مَثَلِ عربی شَرح می دَهَد.

امیرالمؤمنین دَر اینْ، گُناه مَن چیست؟ عُمر - رَضی الله عنه - گُفت: رَاست می گُویی، گُناه تُو نیست، اَما گُناه مَن است که تُو رَا دَر دَارِ هجرت پَیغمبر - صَلّی الله علیه - گُذاشته ام. وفُوراً بفرمود تا او را بَر شُتُری نشاندند، و به سُوی بَصره بُردند، و به مُجاشع بن مَسعود السلمی - که اَمیرِ بَصره بُود - نوشت که نَصر بن حَجّاج السّلمی را که مُتمنّی غَانیاتْ است به بَصره فرستادم، اُو را نگاه دَار. زنانِ مَدینه لفظِ عُمر را - رَضی الله عنه - یَعنی کَلمهٔ مُتمنّی را بگرفتند و آن زَن راکه نَصر بن حَجّاج را دُوست می دَاشت و بیت می گُفت، مُتمنّیه خواندند. و اینْ مَثل بگُفتند: «أَصَبُّ مِنَ الْمُتَمَنِّيَة».

* * *

أجب عن الأسئلة التالية:

- مُتمنّیه که بوده است؟
- عُمر، چون از مُتمنّیه شعر را شَنید، چه کَار کَرد؟
- چرا عُمر، نَصر بن حَجاج را از مَدینه به سُوی بَصره فرستاد؟
- زَنانِ مَدینه، چگونه لَفظِ «مُتمنیِ غَانیات» را تَغییر کَردند؟

* * *

الدرس الثاني والعشرون

معاني المفردات :

ثَمَر دادن : أن يثمر

آوازِ دُهُل : صوت الطبول الضخمة

دَهْنه : لجام

شُوهَر : زوج

به دَست گرفتن : الإمساك

مَارْگزيده : الملدوغ

رِيسمان : حبل

تَرسيدن : الخوف (ترس)

چَشمه : بئر

شُويَد : تغسل (شستن)

تيز : حادّ

زَايَد : يلد ، (زائيدن – زاى)

مَهتاب : القمر، ضوء القمر

بَرآمد : سطع

تيره نِمى شَود : لا يتكدّر

بُز : عنز

مَاده گاوْ : ثور

هِندِوانه : بطّيخ

نبايد ... برداشت : لا يجب حمل...

پَر : جناح، ريش

رُوى : وجه، صفحة

مِى دَرخشد : يُنير (دَرَخشيدن – دَرَخش)

خُون : دماء

پُرارْزِش : غالٍ، عزيز

گَدا : الشحّاد، المتسول

دُوست نَدارَد : لا يحب

گُرُسْنِگى : الجوع

غُرور : الكرامة، العزة

خَفه كردن : أن يخنق

مى كُشد : يقتل (كُشتن – كُش)

دَرختِ بد، دَرختی است که ثَمر نمی دَهَد.

شَنیدنِ آوازِ دُهُل اَزْ دُور خُوش است.

دَهْنهٔ شُوهَرش را کَامِلاً بِه دَستْ گِرفته است.

مَارْ گَزیده از رِیسْمانِ سِیاه و سِفید مِی تَرسَد.

عَدالت نِیمی اَز اِیمانْ است.

کتابْ بُوستانِ عُلما است.

عَالِمِ بی عمل و چشمهٔ بی آبْ یِك است.

دَستْ دَست را مِی شُوید.

مَرگْ دَوا نَدارد.

نَانِ خَشك، دَندانِ تیزْ مِی خَواهد.

سَگْ گُربه نمی زایَد.

مَا که دُزد شُدیم مَهتابْ بَر آمَد.

آبْ بَا بِسم الله تیره نِمی شود.

بُزِ آدمِ فَقیر مَاده گَاو است.

نَباید بَا یِك دَست دُو هِندوَانه بَر دَاشت.

پَرنده بِی پَر نَمی پَرَد.

بِه هر کُجا رُوی آسِمان هَمین رَنگ است .
خُورشید بَرای هَمه می دَرَخْشَد .
قَلمِ عُلَما هَم مثلِ خونِ شُهدا پُراَرْزش است .
پَادشاهِ عَادل سَایهٔ خُدا رُوی زَمین است .
گَدَا ، گَدا را دُوست نَدارد .
گُرُسْنِگی غُرور را خَفِه می کُنَد ، می کُشَد .

* * *

الدرس الثالث والعشرون

معاني المفردات :

رَاسْتين: الصادق، المخلص
بَرْ رُوىِ آبْ مِی رَوَد: يمشي على الماء
چَغز: ضُفدع
صَعْوه: طائر يشبه العصفور، الحجلة
دَرْ هَوَا مِی پَرَد: يطير في الجوّ
زَغَن: الحدأة
مَگَسْ: الذّباب
این چُنین چِیزْها را چَنْدان قِیمتی نِیست: ليسَ لمثل هذه الأشياء قيمة كبيرة
سَتَد ودَاد کُند: يأخذ ويعطي
زَن خَواهَد: يتزوّج
دَرْآمیزَد: يختلط
کِي: متى
گَرْدَد: يصبح
آن کدام است: ما هي؟
آزَادگان: الأحرار
شَرْم: خجل
دُوشیزگان: البنات، الفتيات (مفردها: دُوشِيزه)
بَندَگان: عبيد
پِیرَان: الشيوخ، كبار السنّ (مفردها: پِیر)
نِهان: مختفٍ، مُستكِنّ

اَز اَحوالِ صُوفیه(*)

انسانِ راسْتین

به شَیخِ مَا گُفتند : که فُلان بَر رُویِ آب می رَوَدْ. گُفت : سَهل است چَغْزی و صَعْوه یی نیزْ بَر رُویِ آب می رَوَد. گُفتند : فُلان دَر هَوا می پَرَد، گُفت : زَغَن و مَگَس نیز دَر هَوا می پَرَد. گُفتند : فُلان دَر یك لَحظه از شَهری به شَهری می رَوَد، شَیخْ گُفت : شَیطان نیز دَر یك نَفَس اَز مَشرق به مَغرب می رَوَد. این چُنین چیزها را چندان قیمتی نیست، مَرد آن بُود که در میانِ خلق بنشیند و برخیزد و بخُورَد وبخَوابَد و بِخَرَدْ و بفُروشَد و در بازارْ در میانِ خَلق، ستد و دَاد کُنَد وزَن خَواهد و بَا خَلق دَرآمیزَد و یك لَحظه از خَدایْ غَافل نَباشَد.

مَردِ شَریف

شَیخِ مَا گُفت : پَادشاهی به وَزیر گُفت که کِی مَرد شَریف گَردد ؟ گُفت چُون هَفت خَصلت دَر وی جَمع گَردد. گُفت آن کُدام است ؟ گُفت اوّل، همّتِ آزادگان. دُوَمْ، شَرمِ دُوشیزگان. سُوُّمْ تَواضُعِ بَندگان. چَهارُمْ، سَخاوتِ عَاشقان. پَنْجُم، سیاستِ پَادشاهان. شِشُمْ، عِلم و تَجربتِ پیران. هَفتُمْ، عَقلِ غَریزی دَر اُو نِهان.

* * *

(*) از کتاب اسْرار التوحید في مقامات الشیخ أبي سعید بن أبی الخیْر، تالیف محمد بن المنوّر.

الدرس الرابع والعشرون

معاني المفردات :

زَر : ذهب

رَىّ: الريّ، مدينة إيرانية قديمة، أصبحت الآن جزءاً من العاصمة طهران

بِوَديعت گُذاشتن: أن يُودِع

بِطول اَنْجاميدن : أن يطول

بَاز آمدن : أن يعود

خَواستن: أن يطلب (خواه)

وِى: هو

پَاسُخ: جواب

مَگَر : هل

ديوَانه : مجنون

اَگَر : إذا

دَعوى كَردن : أن يزعم

بَارِ ديگر : مرة أخرى

تيمارستان : مصحّة

فِرستادن : أن يرسل (فِرسْت)

تَرسيدن: أن يخاف (تَرس)

نُوميد : يائس

نَالان : نائحًا (صفة حالية من نَاليدن، المادة : نال)

گُريزان : هاربًا (صفة حالية من گُريختن، المادة : گُريز)

پُرسيدن : أن يسأل (پُرس)

قِصه ء خويش: قصته

بَاز: مرة ثانية

بُردن : أن يحمل (بر)

گِرفتارى: مشكلة

رُوزى چَند : بضعة أيام

مِهمان : ضيف

بَاش: كُنْ (فعل أمر من بودن : الكينونة)

ستَدن : أن يأخذ (ستان)

رَسانيدن: أن يوصِل (رَسان)

خَواندن: أن يستدعى، يقرأ (خوان)

نمودن: أن يظهر، (نماى)

خيره گَشتن: الذهول

سِپُردن: أن يودع (سِپَار- سِپَر)

پِنهان: خفية، سرًّا

نگاه دَاشتن: أن يحفظ (نگاه دار)

مَرگ: وفاة

چِه : لأن

دَادن: أن يعطى (ده)
بِرُو: اذهب (فعل أمر من رفتن المادة رُو)
سَاز: اصنع، ابن (فعل أمر من سَاختن)
گُنجايِش: طاقة، اتساع
بِنِماى: أَظْهِرْ
تَمام: كامل
اَنديشيدن: أن يفكر (انديش)
بَخت: حظ
يَارى كَردن: أن يساعد
گَنج: كنز
به زُودى: بسرعة
رَايْگان: مجانًا
خَواستن: أن يطلب (خَواه)

بيرون رَفتن: أن يخرج
پَس دَادن: أن يرد، يعيد
بِى كَم وكَاست: دون نقصان
مَعذِرت خَواستن: أن يعتذر
بَر دَاشتن: أن يأخذ، يحمل (بردار)
شتافتن: المسارعة، (شتاب)
بِى دَرنگ: بلا إبطاء
شناختن: المعرفة (شناس)
بَازْگرِفتن: استرداد (بَازگير)
به كَارْ بُردن: أن يستعمل، يدبّر
پَريدن: أن يطير (پَر)
رَنگ از رُويش بَريد: امتقع لون وجهه
بَرگِرفتن: أن ينزع

عَضُد الدَّولة

دَر زَمانِ عَضُد الدوله دَیْلَمی، جَوانی دُو کیسهٔ زَر پیشِ قاضیِ رَیّ به وَدیعتْ گُذاشت، وخُود به سَفْر رَفت. غَیبتَشْ به طُول انجامید. چُون پَس اَز چَند سالی بازآمد، نَزدِ قاضی رَفت، واَمانَتِ خویشْ رَا خَواست. قاضی بویْ پاسُخی نَداد. چُون اِصرارْ کَرد، قاضی گُفت: «مَگَر دیوانه شُده ای که چُنین دَعوی می کُنی؟ اگَر بارِ دیگَرْ اَز اینْ سُخَنان گُویی، تُرا به تیمارستان می فِرستَم. جَوان تَرسید، واَز پیشِ قاضی نُومید ونَالان و گُریزان بیرون رَفت.

یکی از خاصّانِ عَضُد الدوله اُو را دید، واز حَالش پُرسید. جَوان قصهٔ خویش بَاز گُفت. آن شَخص وی را به خدمت عضد الدوله بُرد، وگرفتاریِ اُورا گُفت. عَضُد الدوله به اُو گُفت: «رُوزیِ چَندْ، مهْمانِ این مَرد بَاشْ، تَا زرِ تُرا اَز قاضی بِستَانَم، وبه تُو بِرسَانَم».

آنْگاه، کَسی را بطلبِ قاضی فِرستاد، واورا دَر خَلوت به حضُور خَواند. وبَاخُود به خزانه بُرد، وچَندان زَر وسیم وجَواهر به وی نمود که خیره گشت. پَس گُفت: «می خَواهم این مَال را به تُو بِسپَارم که پنْهان نگَاه دَاری، سرّ آن به هیچْ کَس نگُویی. وبَعد از مَرگِ مَن، جُملهٔ آن اَموال را به دُختَرانِ مَن دَهی، چه می تَرسم پسرانِ مَن چیزی از مَال بایشان نَدهند. اَکنونْ بِرُو، ودَر سرایِ خُود سِردابی

مُحکم بساز که گُنْجَایشِ این اَموال دَاشته بَاشد، وچُون سَاخته شد آنْرا به مَن بنَمای».

قَاضی قَبول کَرد، وبَا مَسَّرت تَمام برَفت. دَر رَاهْ بَاخودْ می اَندیشید که: «بَخْتَم یَاری کَرد، وگَنجی بُزُرْگ به دَستمْ اُفتاد. عَضد الدّوله عَلیل است، وبه زُودی خَواهد مُرد، ومَن این اَموالْ را به رَایْگانْ خَواهم بُرد». چُون به خَانه رَسید، فُوراً معماری خَواست، وفَرمود تَا سِردابیِ مُحکم دَر سرایِ وی سَاخته شُد. امیررا آگاهی دَاد. اَمیر شَبانه به سَرایِ وی رَفت. وآن سرداب را دید وپَسندید وگُفت: «مُنتظر بَاش که هَمین رُوزها اَموالْ را به خانهٔ تُو خواهم فِرستاد».

آنگاه عضد الدّوله به سرایِ خُود بَاز گَشت، وآن جَوان را احضار کَرد، وبه اُو گُفت: «فَردا پِیشِ قَاضی برُو، وزَرِ خُودرا اَز وی بخَواه. وبگُو اگَر زَرِ مَرا نَدهی، شکایتْ به عَضد الدّوله می کُنم. جَوانْ آنچنانْ کَرد. قَاضی بَاخُودْ اَندیشیدْ که: اگَر این جَوان شکایتْ به اَمیر بُرد اَمیر دَر امانتِ مَن شَك وتَردید پَیدا می کُنَد، واَموالِ خویش را به مَن نَسپُرَدْ، وآن گَنج اَز دَستِ مَن بیرون می رَوَد. بهتر آن است این زَرِ اَنْدَكْ را پَس بدَهم، ودَر عِوَضْ گَنجی ببَرَم. پَس زَرِ آن جَوانْ را بی کَم وکَاست به وی تَسلیمْ کَرد واَز وی مَعذرتِ بسیار خَواست که نَخُست تُرا نَشنَاخْم.

جَوان زَرْ را بَرداشت، و بیدَرَنگ به خِدمتِ عَضد الدوله شتافتْ وحَالْ را گُفت، وزَر بنِمود.

عَضد الدّوله قَاضی را اِحضارْ کرد، وبه وی گُفت: «ای قاضی!... این جَوان را مِی شِناسی؟». قَاضی که چَشمش بَرآن جَوان وکیسه هایِ زَر اُفتاد، دَانست که عَضد الدّوله آنهمه تَدبیر، بَرای کَشفِ خیانتِ وی وَبازْ گرفتنِ اَمانتِ جَوان به کَار بُرده است. رَنگ از رُویش پَرید. عَضد الدّوله فَرمود عمَامه از سَرَش بر گرفتند، واز مَنصبِ خویش مَعزولشْ کَردند.

* * *

أجب عن الأسئلة التالية:

- چرا آن جَوان زَرِ خُود را پیشِ قاضی به وَدیعت گُذاشت؟
- چُون قاضی انکار کرد، حالِ جَوان چطور بُود؟
- عَضد الدوله، اَز قَاضی چه خَواست؟
- قَاضی، پَس از دیدنِ عضد الدوله، چه مِی اَنْدیشید؟
- قَاضی، چرا زَر را بِی کَم وکَاسْت به جَوان تَسلیم کَرد؟
- عَضد الدوله، چرا آنْهمه تَدبیر را به کَار بُرده است؟

* * *

الدرس الخامس والعشرون

معاني المفردات :

هزار ويك شَب : ألف ليلة وليلة
آنْ رَا . . . مِي گُويَند : يُقال له
دَاسْتانى : قصصي
بيدَادگَر : ظالم
زَنى تازه مِي گِيرَد : يتزوج زَوجة جديدة
(زَن گرفتن: الزواج)
رُوزِ بعد : في اليوم التالي
فرْمان بـ . . . مى دَهد : يأمر بـ
دُخترِ زيبايى : فتاة جميلة
به عَقدِ وِى دَر مِي آيد : تتزوج به، تدخل في عقده (عصمته)
رَهَايى : النجاة
نَقْشه : خطّة
طَرح اَفْكنْدَن : أن يطرح
شَبِ نَخُست : في الليلة الأولى
دلْ انْگيز : مثير، جذاب
بِه اين اُميدْ كه : على أمل أن

كُشتن : قتل
صَرفِ نَظر مى كُنَد : يصرف النظر
قَول . . . مى دَهد : يَعِد بـ ، يعطي وعداً بـ
(قُول دَادن : أن يَعِد)
شِيرين تَر : أحسن، أعذب
ادامه پَيْدا مى كُنَد : يستمر (ادامِه پَيْدا كردن)
دلِ مى بَنْدَد : يتعلق قلبيًّا
چَشْم مِي پُوشَد : يُغمض العين
برْخى : بعض
دَانسته اند : قد عدُّوا
نَخُستين بَار : لأول مرة
گرْد آورِى شُده است : قد جُمعت
(گرْد آورى : الجمع)
روَان وسَليس : سهل سَلِس
گُذَاشْت : وَضَع (گُذاشتن)

هِزار و یِك شَب

هِزار و یِك شَب آن را عربی الف لیله ولیله می گُویند از کتابهایِ مشهورِ داستانیِ جَهان است. در این کتاب می خُوانیم که پادشاهیِ سَفاك و بیدادْگر هَر روز زَنی تَازه می گیرَد و رُوزِ بَعد فرمان به قتلِ او می دَهد، تَا رُوزی دُخترِ زیبایی به نَامِ شَهرزاد به عقدِ وی دَرمی آیَد. شَهر زاد برایِ رَهایی نَقشه ای طَرح می افکَنَد.

شَب نَخست قِصه ای دِل انْگیز بَرایِ شَاه حکایت می کُنَد ومی گُویَد شَب بَعد قِصه ای دیگَر خَواهد گُفت. شَاه به این اُمید که قصه ای شیرینْ خَواهد شَنید از کُشتنِ او صَرف نَظر می کُنَد. شَب بَعد، شَهر زاد قِصه ای شیرین می گُوید وقُولِ قصهٔ شیرین تَری می دَهد؛ و این کار شَبهایِ بسیار ادامه پَیدا می کُنَد.

شَهر زاد مُدت هزار ویك شَب، هَر شَب قِصه ای می گُوید، و دَر این مُدت شَاه بأو دِلْ می بَنْدَد و از قتلِ او چَشم می پُوشَد.

اصلِ دَاستانهایِ هزار و یك شَب را بَرخیِ ایرانی و بَرخی هندی وبَرخی عَربی دَانسته اند. زَمان تألیف کِتاب معلوم نیست. بَرخی از مُحققان مُعتقدند که این دَاستانها نَخُستین بَار دَر زَمانِ خُلفای عَباسی و پیش از قَرنِ نُهمِ هجری گردآوری شُده است. اصلِ کتاب به زَبانِ عربی است. دَر زمانِ محمد شاه قَاجار، عبد اللطیف طَسوجیِ

تبـریزی آن را به فـارسیِ رَوان و سَلیس تَرجـمـه کـرد، و سُـروشِ اِصفهانی - شاعرِ مَعروفِ دُورَهٔ قاجار - به جایِ شِعر هایِ عَربیِ آن، شِعر های مُناسبِ فَارسی گُذاشت.

* * *

أجب عن الأسئلة التالية:

- شاه سَفّاك چه کار می کرد؟
- نامِ دُختری که به عقد آن شاه در آمد چیست؟
- نقشه ای که آن دختر طرح می افْگَنْد، چه بود؟
- چرا شاه از کُشتنِ دُختر صَرفنظر کرد؟
- دَاستانهایِ دُختر، چَنْد شَب ادامه پَیْدا کرد؟
- آیا شَاه، دَر آخرِ کَار، دُختر را کُشت؟
- أُصولِ دَاسْتانهایِ کتاب را نامْ ببَر.
- این دَاسْتانها کِیْ گِردآوَری شُده اند؟

* * *

الدرس السادس والعشرون

معاني المفردات :

دُزْد : لص
پیراهَن : قميص
آوَرده اند كه : وَرَد أنّ، حَكوا أنّ
خُدا شناس : عارف بالله
دُوران : عصر
شب وروز : ليل نهار
(شَب ورُوزش : ليله ونهاره)
به دُنبال : وراء
براى همين : من أجل هذا
چيزى : شيء (الياء الأخيرة للتنكير)
اُتاق = اطاق : حُجرة
مُحقّر : حَقير
مُطالعه : القراءة، الاطلاع
تَحقيق : البحث، الدّرس
راهنمائى : إرشاد، هداية
گُذَشتن : أن يقضي، يمضي
روزگار : الزمن
بد شانس : سيئ الحظ
وارد شدن : الدخول
به اين اُميْد كه : على أمل أن
گرانبها : قيِّم، ثمين
خانه اش : بيته
وَقتى : عندما
در باره : في شأن
اشتباه كردن : أن يخطئ
نامْدار : مشهور
بينَوا : مسكين، فقير
بينوا تَر : أكثر فقرًا
هَر چه : كُلّما
گَشْت : طاف، دَارَ (گشتن – گرد)
پيدا نكرد : لم يجد (پيْدا كردن)
براى اينْكه : لكَي، من أجل أن
دستَ خالى : بيدٍ خاوية
بَر نگشته باشَد : أن لا يعود (ماضٍ شكيّ من بَرگشتن : العودة، بَرگرد)
كنار : بجوار، بجانب
بِسْتَر : سرير
برداشتن : أن يأخذ، يحمل
رفت پى كارش : ذهب إلى حال سبيله
در شُدن : الدخول
مى نيافت = نمى يافت : لم يكن يجد (يافتن، ياب)
متوجّه شد : لاحَظ أن
نيست : غير موجود
بَا ديدَنْ به : بنظرة إلى
هَم ريختگى : اضطراب، اختلاط، فوضى (ريختن – ريز)
وَسايل خانه : أثاث البيت

فَردای آن روز: صباح اليوم التالي
بفروشَد: يبيع (فروختن – فُروش)
ناخواندگان: الأمّيون، من لا يعرفون القراءة (مَفردها: ناخوانده)
دلاّل: سمسار
مى شناخت: كان يعرف (شِناختن – شِناس)
دست دوم: مستعمل
نشانَ دادن: أن يُري، يُظهر
دَرد سَر: صُداع
خوشم نمى آيد: لا يروقُ لي، لا أحبّ
مالِ دزدى: المال المسروق (دُزدى: مسروق)
نمى خَرَم: لا أشتري (خريدن – خَر)
چون: كيْف
بيچاره: مِسكين
حاضر نَشُد: لم يُبد استعداداً
به نَاچار: مضطراً
تَصميم گرفتن: أن يقرِّر
به دَست گرفتن: أن يُمسك
بايستَد: يقَف (ايستادن – ايست)
پيدا شُدن: الظهور
پسنديدن: الرِّضا عن، الإعجاب بـ
آز آنجا كه: لأن، من حيث أن
فُروشَنده: البائع (اسم فاعل فروختن)
خواست: طلب (خَواستن – خواه)
مَالِ خودِ اوست: مِلكٌ له هو
مثلِ خُودش: مثله
بي اَعتبار: لا قيمة له
آشنا: شخص معروف
دُرُست دَر هَمـانْ لحظه: في الوقت ذاته تماماً
جُلو رَفت: تقدم إلى الأمام
رَنْگش پَريد: امتقع لونه =
رنگش: لونُه، **پَريد**: طار (پَريدَن: الطيران – پَر)
خَريدار: مشتري
بخَر: اشتر (فعل أمر من خريدن)
به راستى: بصدق
بَخشيدن: أن يمنحَ (بخش)
اخْتيار دارَد: له الحرية في
پُول: مال
دستى... تَكان دَاد: هزّ يداً
خُدا حافظى: الانصراف
به رَاه اُفتَاد: مضى في طريقه
چشمان: عينان
گَرد شده: تدور
بزرگوارى: العظمة
زيرورو: مضطرب
چِنان ... كه: حتى إن
بيخود: ذاهل
فَرامِوش كردن: أن ينسى
مرتّباً: بصورة متكررة
زيرِ لَبْ گُفتن: الهمس

دُزْدِ پیراهَنْ(*)

آوَرده اند که دَر زَمانهایِ قَدیم، پیرمَردِ مؤمن و خُداشناسی بُود به نَامِ جُنید[1]. اُو اَز عُلمایِ بُزرگِ دُورانِ خُود بُود، و شَب و رُوز به دُنبالِ کَسبِ عِلم و دَانشْ بُود. بَرایِ هَمین هَم، اَز مَالِ دُنیا چیزی نَداشت. دَر اُتاقِ مُحَقّری زِندگی مِی کَرد و شَب و رُوزش به مُطالعه وتَحقیق و عِبادتِ خُدا و اِرشاد و راهنماییِ مَردُم می گُذشت.

اَز قَضایِ رُوزگار، یكْ شَب دُزدِ بَدْشَانْسی، وَاردِ خَانهٔ اُو شُد، به اینْ اُمیدْ که مَردِ بُزُرگی چُون جُنید، بی شَكْ چیزهایِ گرانْبهَایی دَر خَانه اَشْ دَارَد. دُزدِ بَدْشَانس وَقتی دَاخِلِ خَانهٔ جُنید شُد و خَانه رَا خَالی یَافت، فَهمید که دَربارهٔ اینِ مَردِ بُزرگ اِشْتباه مِی کَرده است، و اِین دَانشمند نَامْدارْ فَقیر و بینَواتَر اَز اوست. هَرچه خَانه را گَشت، چیزی پَیْدا نَکرد. بَرای اینکه دَستِ خَالی بَرنَگشته بَاشَد، پیراهنِ جُنید راکه کِنارِ بَسْتَرَشْ بُود، بَرْدَاشت و اَز خَانه بیرون آمَد و رَفت پِی کَارش.

خَانه ای دَاشتِ، ای عَجب، خَالیِ جُنَیْد

دُزد دَر شُد، مِی نَیافت اُو هیچْ صَیْد!

(*) از داستانهای دیوان «مصیبت نامه»، شعرِ فرید الدینِ عطّار.

(۱) جُنید: یکی اَز صُوفیانِ بُزرگ بُوده است. پِدَرش نَهاوندی و خُودِ اُو دَر بَغداد به دُنیا آمَده است. اُو بینِ سَالهای ۲۹۷ تا ۲۹۹ از دُنیا رَفته، و آرامگاهَش دَر بَغداد است.

صُبح شُد و جُنید خَواست لِباس بپُوشَد که مُتوجه شُد پیراهَنش نیست. بَادیدنِ به هَم ریخْتگی وَسایلِ خَانه، فَهمید که شَبِ قَبْل دُزد به خَانه اَش آمَده و چُون چیزی نَیافته، پیراهَنِ او رَا بَرداَشته و رَفته است.

* * *

فَردای آن روز، دُزدِ بَدْشَانس پیراهَنِ جُنیْد را بَرداَشت و به بَازارِ شَهر بُرد تَا آن را بفُروشَد. دُزدْ دَلاّلی را مِی شناخت که لباسهایِ دَستِ دُوُّم مِی خَرید. وَقتی پیراهَن رَا به آن دَلاّل نشَان دَاد، او گُفت: «از دَردسَر خُوشَم نمی آید مَالِ دُزدی نِمی خَرم. چُون مُطمئن هَستم که پیراهَن را اَز کَسی دُزدیده ای!».

دُزدِ بیچَاره پیراهَن رَا به هَر کَس نشَان دَاد، حَاضر نَشد آن رَا بخرد. به نَاچَار تَصمیم گرفت که خُود، پیراهن رَا به دَست بگیرَد و کنارِ بَازار بایسْتَد، تَا آنْ را بفُروشَد. پس از سَاعتی، بالاخره یك مُشتری پَیْدا شُد.

خَریدارْ پیراهنْ را پَسندید و حَاضر شُد که آن را بخَرَد؛ ولی از آنْجاکه مِی دَانست فُروشَنده دُزْد است، بَرای خَریدِ پیراهن، شَاهدی خَواست. یَعنی بَاید دُزدْ کَسی را مِی آورَد به عُنوانِ شَاهد و ضَامنی که بگُوید: آن پیراهن دُزدی نیست و مَالِ خُودِ اُوست. دُزدِ بیچاره مِی دَانست که هیچْ کَس حَاضرِ نمی شَوَد ضَامنِ اُو بشَوَد. کَسانی

هَم کـه حَاضـر بـه اینْ کَار می شُدند، از دُوستانِ خُودِ او بُودند و مثلِ خُودَشْ دُزد و بی اعتبار؛ وکَسی ضَمانت آنها را قَبول نَداشت. دُزْدِ بینَوا نَمی دَانست چه کُند و یك آشْنایِ مُعتبر و ضَامنِ مُطْمَئِنّ از کُجا پَیْدا کُنَد. بِدونِ ضَامن و آشْنا هَم کـه کَسی پیراهَن را اَز او نَمی خَرید.

اَز قَضـایِ رُوزگـار، دُرُسْت دَر هَمـانْ لَحظه، جُنیـد اَز بَازار می گُذَشت، اُو پیراهنِ خُود را دَستِ دُزد دید و جُلو رَفت. دُزد بَا دیدنِ اُو رَنگَشْ پَرید. جُنید، که قَضیه را فَهمیده بود به خَریدارِ پیراهن گُفت: «اَی مَرد، پیراهن را اَز او بِخَرْ. مَن ضَامن می شوَم!».

خَریدارْ بَا تَعجب اَز جُنید پُرسید: «آیا به رَاستی ضَامنِ این مَرد می شَوی؟»

جُنید گُفت: «چرا نَشوَم؟ این پیراهن مَالِ مَن بُود و مَن خُود، آنْ را به این مَرد بَخشیده ام. اُو اخْتیار دَارد که اِین پیراهن رَا بِفُروشد یَا نَفُروشد!».

می گُذشت آنجا جُنیدِ رَاهبر

گُفت: «اینْ را آشنایَم مَن، بخر!»

خَریدارِ پیراهنْ را خَرید. پُولِ پیراهن را دَاد و رَفت. جُنید هَم دَستی بِه عَلامتِ خُدا حَافظی بَرایِ دُزدْ تَکاندَاد و به رَاه افْتاد ورَفت.

دُزد مَانْد، بَا پُولی دَر دَست و چَشـمانیِ گَرد شُده اَز تَعـجب! اُو اَز آن هَمه بُزرگواری چُنان زِیرورُو شُده بُود و چُنان اَز خُود بیخُود شُده بُود کِـه حَتی نَامِ خُـود را هَم فَـرامُـوش کَـرد و مـرتَّبـاً زِیرِ لـبْ مِی گُـفت: «جُنید! جُنید!».

* * *

أجب عن الأسئلة التالية:

- جُنید چگونه زندگی مِی کَرد؟
- دُزْد، وَقتی وارد خَانهٔ جُنید شُد چه یَافت؟
- دُزْد، بَرای اینکه دَستِ خَالی بَرنَگشته بَاشَد، چه کار کرد؟
- دلاّل به دُزد چه گُفت؟
- چرا خَریدار بَرایِ خَرید پیراهنْ شَاهدی خَواست؟
- چرا دُزد با دیدنِ جُنید رَنگش پَرید؟
- دُزد، مُرتّباً زِیرِ لَب چه می گُفت؟

* * *

الدرس السابع والعشرون

معاني المفردات :

تَقاضا : طلب

مُراجعه كننده : زائر

رَسيدگي كردن : التحقيق، البحث، التفتيش

نِسبت بِهَر كُدام : بالنسبة لكل واحدة

دَستور : أمر (دَستور دادَن : أن يأمر)

مُراجعات : طلبات

خَسته : مُتعَب، مرهَق

بَرخاستن : النهوض، القيام (برخيز)

سرا ، سراى : القصر

ناگاه : فجاة

دِهاتي : قروى

ژنده : ممزّق

گَرد آلود : مُغبَّر

فَرياد : صياح، صراخ

فَغان : نواح

دَاد خواهى كردن : طلب العدل

ايستادن : الوقوف (اِيست)

بَا اينكه : مع أن

رَفتار : سلوك، تصرف

بِى ادَبانه : أحمق

خَشْمگين : غاضب

بملايمت : بهدوء

كيستى = كه هستى ؟ : من أنت ؟

تِجارت پيشه : تاجر، محترف للتجارة

كَالا : بضاعة

دُزد : لص

تَاختن : المهاجمة (تاز)

آنْچه : ما، الذي

رُبودن : السرقة (رُبا)

خَشن : فظّ

دُور : بعيد

عَصَباني كردَن : أن يُغضِب

بهانه : سبب

قلمداد كردن : أن يُظهِر

سَادگی: بساطة، سذاجة
مُطابقِ میلِ خود: وفقًا لرغبته
خُرسَنْد: راضٍ
می بایستی: كان يجب عليك
بی دَرنگ: بدون تأخر
قُربان: يا سيدي
بِیدار: مستيقظ
من از آن جهت خَوابیده بُودم که:
كنت قد نِمتُ لأن . . .
پاسُخ: جواب، ردّ
تُوپ: مدفع

صدا کردن: أن يتردد الصدى
سُکوت: صمت
فَرا گرفتن: أن يشمل
مُجازات: عقوبة
رو به . . . کردن: أن يلتفت إلى
غرامت دادن: أن يتحمل الغرامة
سِپَس = پَس: ثم
پَس گرفتن: أن يستردّ
اَز نَزْد: من عند
خُوشحال: سعيد، مسرور

اِنصــاف

یِکی اَز شَاهان اِیران دَر قَرنِ هَفدَهُم میلادی - که به نَامِ کَریم خَان زَنْد مَـعـروفْ بُود - هَر رُوز دَر «دیوانْ خَـانه» یَا «دیوانِ مَظالم» می نِشَست، وتَقاضاهایِ مُراجعه کُنندگانْ رَسیدگی کَرده ونِسبت بِهَر کُدامْ دَستورِ مُناسِبْ صادر می کرد.

هِنگامِ ظُهر، چُون اَز کَثرتِ مُراجعاتْ خُسته شُده بُود بَرخاست، تَا از دیوانخانه به دَاخلِ سَرا بَروَد، نَاگَاه یِکنَفر دَهاتی بَا لَباسِ ژِنْده گَرد آلُودْ وَارد شُد، و بَا فَریاد وفَغانْ دَادْخَواهی کَرد.

کَریم خَان ایسْتاد، و بَا اینکه اَز رَفتارِ بی اَدبانهٔ آنْمرد خَشْمَگین شُده بُود بَاز بمُلایمت پُرسید که: کیستی، و چه می گُوئی؟ آن مَرد گُفتْ: مَردی تِجارتْ پیشه ام وازَ شَهری بِشهرِ دیگر کَالا می بَرَم و می فُـروشَم، دیِشَب دَر راهْ دُزدانْ بمِنْ تَاخْتـه وآنْچـه دَاشتـه ام از مَن رُبوده وبُرده اند.

کریم خَان زَند که هَم خَسته بُود وهَم رَفتارِ خَشِن و دُور از اَدَب آن مَرد او را عَصبانی کَرده بُود، برای اینکه بهانه ای بِجُویَد واو را مُقصِّر قَلمداد کُنَد وخُود را از مُضَایقهٔ او رَاحت نَماید، بَا نِهایتِ خُشونَت گُفت:

- مَالِ تُرا دَر کُجا رُبوده اند؟

گُفت : دَر فُلانْ جَا .

کَریم خان گُفت : وَقتیکه دُزدانْ مَالِ تُو را بُردند تُو چِه کَار می کَردی ؟

دِهاتی بَا سَادگی گُفت : مَن خَوابیده بُودم .

کَریم خَان که اینْ جَواب را مُطابقِ میلِ خُود یَافت خُرسَنْد شُد و گُفت : می بَایستی نَخوابی تَا دُزدانْ مالِ تُرا نَبَرند .

مَردِ دِهاتی بی دَرنگ و بَا سَادگی ودَر کَمالِ شَهامت گُفت : قُربان ، مَن از آن جِهت خَوابیده بُودم که تُرا بیدار تَصَوُّر می کَردم .

این پاسُخِ صَریح ومَنطقی ، مَانَند تُوپ دَر دِیوانخانه صِدا کَرد ، وسِکُوتی هَمه جا را فَراگرفت .

هَمه تَصوُّر می کَردند که کَریم خَان عَصَبانی شُده وحُکم مُجازَاتِ آنْ مَرد را صَادر می کُنَد ، ولِی این جَوابْ دَر کَریم خَان اَثرِ عَجیبی کَرد ، ورُو به وَزیر کَرد وگُفت : حَق با این مَرد است . عَدالت وانصاف حُکم می کُنَد که مَا غَرامتِ مَالِ او را بِدَهیم ، وسِپَس اگَر تَوانستیم اَموال را از دُزدان پَس بِگیریم .

پَس دَستور دَاد مَال رَا از خَزانه به آن مَرد بِدَهند ، و مَرد از نَزدِ کَریم خَان خُوشحال رَفت .

* * *

أجب عن الأسئلة التالية :

– کریم خان، چرا هَر رُوز دَر دیوانِ مَظالم می نِشَست؟

– کریم خان، چرا مِی خَواست که بِه دَاخلِ سَرا بِرَوَد؟

– پیشهٔ مَردِ دِهاتی چه بُود؟

– دُزدان یا مَردِ دِهاتی چِه کَار کَرده بُودند؟

– چرا جَوابِ مَردِ دِهاتی دَر کریم خَان اَثرِ عَجیبی کَرد؟

– دَستوری که کریم خان دَاد چِه بُود؟

– مَردِ دِهاتی از نَزدِ کریم خان چِطُور رَفت؟

* * *

الدرس الثامن والعشرون

معاني المفردات :

هَامُون : هضبة
آب وهَوَا : جوّ
گَز : ذراع
فُرو بُردن : أن يحفُر
ديوار : جدار
بُلند : عال
دَروازه : بوابه
جَنگ گاه : استحكامات حربية
جُوى : نهر
رَوَان : جارٍ
مَسجد آدينه : مسجد الجمعة
بَارو : قَلعة
آبادان : عامر
كَارْوانسرا : نُزل
پَاكيزه : أنيق، زَكيّ
كُوچه : حارة، حيّ
همْراه : رفيق الطريق
بَار : حمل
در رَفتن : الدخول
فُرود آمدن : النزول
بطورى كه : حتى إن

تَنگيِ موضع : ضيق مكانٍ
گُماشتن : الاختيار (گمار)
دَبير : كاتب
زيبا : جميل
آهسته : **وديع**
خُوش لقا : حَسَن المعشر
او را مى گُفتند : كان يُقال له، يُسمي
فضل دوست : محبّ للفضَائل
خُوش سُخن : عذب الكلام
چيز : شيء
نَخواهند : لا يطلبون (خواستن)
بَر آن مى رَفت : كان يسير على ذلك
پَراكنده : متفرق
رُوى نهادن : التوجّه
قَحْط : مجاعة
جُو : شعير
دَرويدن : الحصاد
پَارسى گُو : ناطق بالفارسية
گَندُم : قمح
تبَاه شُدن الفساد

اصْفَهــــان

از سفرنامهٔ ناصرِ خسْرَو

هَشتمِ صَفرِ سَنهٔ اَربع و اَربعین و اَربعمائه بُود که به شَهرِ اصفهان رَسیدیم. اَز بَصره تا اَصفهان صَد و هَشتاد فَرسنگ بَاشد. شَهری است بَرهَامون نهاده، آب و هَوایی خُوش دَارد، و هَرجا که دَه گز چَاه فُروبَرند آبی سَرد و خُوش بیرون آید، و شَهرْ دیواری حَصین و بُلَند دارد، و دَروازه ها و جَنگ گاهها سَاخته، و دَر شَهر جُو یهای آب رَوان و بَناهای خوب و مُرتفع، و دَر میانِ شَهر مَسجد آدینهٔ بُزرگ. فَاصله میانِ شَهر وبَارو حُدودِ سه فَرسنگ و نیم است.

و اَندرونِ شَهر هَمه آبادان که هیچ اَز وِی خَراب نَدیدم، و بَازارهایِ بسیار. و بازاری دَارَدْ و برای همهٔ محلها و کُوچه ها هَمچنین دَربَندها و دَروازهایِ مُحکم و کَاروانسراهایِ پَاکیزه بُود. وکُوچه ای بُود که آن را «کُوطَراز» می گُفتند، و دَر آن کُوچه پَنچاه کَاروانسراهایِ خوب، و دَر هَر یك بَیاعانِ بسیار نشَسته؛ و این کَاروان که مَا بَا ایشان هَمراه بُودیم یك هزار و سیصد بَار دَاشتند که دَر آن شَهر رَفتیم. هَمه دَر کَاروانسراها فُرود آمَدند بطُوری که هیچ جَا تَنگیِ مُوضع نَبُود. و چُون سُلطان طُغرل بیك ابوطَالب مُحمدبن میکال بن سَلجوق رحمةالله علیه آن شَهر را گرفته بُود مَردیِ جَوان

آنجا گُماشته بود نیشا بوری، دَبیری خوب با خَط زیبا، مَردی آهَسته، خُوشْ لِقا، و او را خَواجه عَمید می گُفتند، فَضلْ دُوست بُود و خُوشْ سُخَن و کَریم. و سَلطان فَرموده بُود که سه سَال از مَردُم هیچْ چیز نَخَواهند، و اُو بَر آن مِی رَفت، و پَراکندگان هَمه رُویْ به وَطن نِهاده بُودند...

و پیشْ از رَسیدنِ مَا قَحطی عَظیم اُفتاده بُود. اَمّا چُون مَا آنجا رَسیدیم جُو مِی دَرویدند، و مَن دَر هَمهٔ زمینِ پَارسی گُویان شهری بهتَر و جَامعتر و آبَادانتر از اصفهان نَدیدم. و گُفتند اگَر گَندُم و جُو و دیگر حُبوب بیستْ سَال بنَهند تَباه نَشَود.

* * *

أجب عن الأسئلة التالية:

- نَاصر خُسرو کِی به اصفهان رَسید؟
- ناصر راجع به آب وهوای اصفهان چه گُفت؟
- چَند صَرّاف دَر بَازار صَرّافَان بُود؟
- چِرا طُغرلبك خَواجه عمید را گُماشْت؟
- وَقَتی که نَاصر به اِصفهان رَسید آیا دَر آنجا قَحطی وُجود دَاشت؟

* * *

الدرس التاسع والعشرون

معاني المفردات :

طويل: ممتدّ
خوش طرح: ذو تخطيط رائع
سالم: سليم
پابرجا: قائم، راسخ
باقیماندن: البقاء
تمام: كل
بازرگانی: التجارية
خرید وفروش: شراء وبيع
کالا: بضاعة
پا یاپای: متتابع، متعاقب
در یافت: تحصيل
حوالجات: كمبيالات (حواله)
صرافیها: أعمال الصيرفة
همگی: جميعا
انجام گرفتن: أن يجري، يتم
مانند: مثل
به جریان افتادن: أن يجري
تشکیلات: منشآت
امانت: أمن
بسپارند: يتركون، يدعون (سپردن، سپار)
در موقع لازم: في الوقت اللازم
امتداد داشتن: أن يمتد
سکو: رصيف
پهن: عريض
دهانه: فتحة، فوّهة
طاق: سقف
بلند: مرتفع
خوش تناسب: متناسق
مصالح ساختمانی: لوازم المعمار
گچ: مَصّيص، الجصّ
آجر: طوب
آهك: جير
روی: على، فوق
پایه: قاعدة، أساس، فَرْشَة
تخته‌ٔ سنگ: حجارة كبيرة ذات سطح مستوٍ
تراشیده: منحوت (تراشيدن – تراش)
قرار گرفتن: أن يقوم
منشعب شدن: أن يتشعّب
سبك ساختمانی: طراز معماري
دلپسند: رائع
کارهاری صنعتی: الأعمال الصناعية
خوانده می شود: تُسَمى (خواندن)
یافت می شد: كان يوجد

دَرْوازه: بوابة

بَزّاز: تاجر أقمشة

بَلّور فُروش: بائع الزجاج

كُلاهْدوز: خياط لباس الرأس (الطاقية)

سَرّاج: صانع المنتجات الجلدية

شَمشير گَر: صانع السيوف

رِديف: صف، ضمن

به ثبت رَسيدن: أن يُسَجَّل

اِداره ٔ كُل: الإدارة العامة

آثارِ باستانى: الآثار القديمة

حفاظت: المحافظة

كُوشا: مجتهد

شالوده: أساس

كَلان: ضخم

كَمتَر: قلّما

ديده مى شَوَد: يُرى

تَركَش دوز: حائك جُعبة السهام، وهي الجعبة التي كانت توضع فيها السهام، كنانة

بَازارِ وَکیل(*)

بَازارِ طَویلِ خُوشْ طرحی که از بهترینِ آثارِ کَریمْ خَان زَنْد است (قرنِ هیجدهُمِ میلادی) و هَنوز تَقریباً سَالم وپا بَر جای دَر بَاقیمانده، بنامِ «بَازارِ وَکیل» مَشهورْ است. تَمامِ کَارهای بَازرگانی، خَرید و فُروشِ کالاهای دَاخلی وخَارجی ومُبادلاتِ پَایاپای، صُدور یَا در یافتِ حَوالجات وصَرَّافیها هَمَگی دَر حُجره هایِ این بَازار اَنجامْ میگرفت.

و دَر وَاقعْ بَازارِ وَکیل مَانند قَلبِ وَاقعیِ شیراز بُوده، وتَمامِ اُمورِ بَازرگانی دَر آنجا به جَریان می اُفتاده.

بَازارِ وَکیلْ تَشکیلاتی دَاشته که بَازَرگانان میتَوانستند بَااطمینان کامل کالاهایِ خُودرا در آن به امانَت بِسُپَارَند ودَر مُوقع لاَزم از آن استفاده نَمایند.

این بَازار از نَزدیکیِ دَروازهٔ اصفهان تَامدخلِ بَازار هایِ قَدیم امتداد دَارد ومُشتمل بَر حُجره هائی بَاسَکوی پَهنِ دَر طَرفین، و ۷۴ دهانهٔ طَاقهایِ بُلَند و خُوش تَناسب بُوده است.

مَصالحِ سَاختمانیِ این بَازارها گَچ وآجُر وآهَک بُوده که رُوی پَایه هَائی ازتَختهٔ سَنگ هایِ تَراشیده قَرار گرفته است. سَقفِ چهار سُوق که

(*) از فخری بَهاری، با تصرف.

ازچَهار طَرف آن چَهار بَازار مُنشعب مِیشوَد بِسیارْ بُلند وبَاسَبْكِ سَاختمانیِ دلپسندی بنا شُده است.

قسمتهایِ مُختلف این بَازارها، بَنا بر اَساسِ کَارهَایِ صَنعتی که در آن اَنجام میگرفته بِنامهایِ مَخصوص خَوانده مِی شَوَد؛ مانند: بَازارِ بُزرگ که اَنواعِ کَالاها دَر آن یَافت مِیشُد، بَازارِ بَزّاز ان، بَازارِ بَلّور فُروشان، بازارِ خیاطها، بَازارِ کُلاهْدُوزْها، بَازارِ سَرّاج ها وبَازارِ شَمشیر گَرها.

بَازارِ وَکیل دَر ردیفِ آثارِ تَاریخیِ کِشور به شماره ۹۲٤ به ثَبت رَسیده، و اِدارهٔ کُلّ حِفاظتِ آثارِ بَاستانیِ ایران دَر حِفاظتِ آن کُوشا مِی بَاشَد.

فُرصت الدوله شِیرازی دَر کتابِ آثارِ عَجم دَربارهٔ این بَازار چُنین مِی نویسَد:

«... بَازارِ وَکیل یکی ازبازار های کَریم خان زَند، مَعروف به وَکیل است، قریب بِه مسجد وکیل، چَهار بَازار از آجُر وگچ سَاخته، شَالوده های آن از سَنگ هایِ کَلان قَرار داده.

کَمتر بازاری در ایران بدین اسلوب وبُنیان دیده میشود. یك بازارِ بُزرگ چهل ویك طاق است، آنرا بَازارِ بَزّازان گویند ازهَر گونه اقشمه و امتعه دارد. سمسار وبلور فروش وخیاط وغیره نیز در آن هست. بَازارِ دیگر چهل وشش طاق است آنرا بازارِ کُلاهْدُوزان

نَامند، از کُلاهدوز و اصنافِ دیگر دَارد با بسیاری از صرافان.

«بَازارِ دیگر دَه طَاق است در آن تَمـامِ سَـرَّاج وتَرکَش دوز اند دَر وسطِ بَازارِ اول، که بَازارِ بزازان باشد، نیز بازاری است یازدَه طَاق در آنْ جماعتِ شمشیرگران اند. دربِ این بازارْ مُنتهی میشود بدربِ مسجدِ وکیل...»

* * *

أجب عن الأسئلة التالية:

– بازارِ وکیل در کدام شهر ساخته شُد؟

– آیا این بازار هنوز باقی مانده است؟

– در حجره هایِ این بازار چه انجام می گرفت؟

– مصالحِ ساختمانی که بازار از آن ساخته شد، چیست؟

– بعضی از قسمتهایی را که بازار بآن منقسِم می شد نام ببرید.

* * *

الدرس الثلاثون

معاني المفردات :

عَروسى: العرس، الزفاف
جالب: مثير للاهتمام، مُمتع
شَنيدنى: جدير بالاستماع (ياء اللياقة)
معمولاً: عادة
قصد ازدواج داشته باشد: ينوي الزواج
خانواده: الأسرة
دَر ميان مى نَهد: يعرض، يطرح
دَاماد: العريس
دَلاّله زَن: الخاطبة
خَواهر: أخت
نَزديكانَش: أقاربه
نزديكان: أقارب
دَر صُورِ تيكه: في حالة ما
عَلاوه بر: علاوة على
شَربت: شربات
هَم: أيضًا
تَنها: فقط
اكْتفا كردن: أن يكتفي
نشانه: دليل، علامة
آنستكه: أن

مُنتفى شُدن: أن ينتفي، ينتهي بالسّلب
اين عدّه: هم
بُلند شُده: (صيغة وصفية من بُلند شدن: أن يقوم، ينهض، يقومون)
تحقيق كردن: أن يحقق
دَم ودَسْتَگاه: الوضع المادي والاجتماعي
بَله بَران: حاملو الموافقة، اسم مركّب من: بَله = بلى، نعم + بَر: حامل (من مصدر بُردن: أن يحمل) + **ان**: علامة الجمع
دورِ هَم: حول بعضهم
جمعِ شدن: أن يجتمع
مهريه: مهر
جهيزيه: جهاز
شَرايط: ظروف، شروط
مطرح كردن: أن يطرح، يعرض
سَر انجام: في النهاية
به توافق رَسيدن: الوصول إلى اتفاق
سِپَس: ثم
معيّن كردن: أن يحدد
بَازار وَكيل: السوق الرئيسي في شيراز
پارچه ها: أقمشة

وَصلت: الصلة، الارتباط
رِضا: راضٍ
رَخت بران: حَمَلَة المتاع (العَفْش)
اَنْدازه: مقاس
اَنْدازه گرفتن: أخذ المقاس
فِي المجلس: على الفور
پذيرائى: حفلة
بعهده: على حساب
ناهار: الغداء
موظّف: ملتزم بـ
شامِ مفصلى: عشاء موسّع
تهيّه كردن: الإعداد، التهيئة
حالا: الآن
كم: قليل
موقِع: وقت
بايد: يجب
خَوانده مى شَوَد: يُقرأ (مبني للمجهول من خواندن: أن يقرأ)
بَختشان: حَظُّهن، **بخت**: حظ
بسته نَشَوَد: لا يُعطّل (مبنِي للمجهول من بستن)
ازِ سر: من فوق
جانَماز: سجادة الصلاة
جاى او: مكانها
شكَم: بطن
شَكم اول: الحمل الأول
پسر: ولد
بزايد: تلد، مضارع من «زائيدن»
چِراغ: مصباح

رُوغن: سمن
مِى سوزد: يضيء (سوختن)
تهيّه كرده: (صيغة وصفية من تهيّه كردن: أن يُهيئ)، يُعدّون
روشِن مى كُنند: يشعلون (روشن كردن)
بجوشند: يتفاعلان، يتآلفان (جوشيدن، جوش)
بَنْد: عقد
اَبْريشَم: الحرير، القطيفة
گَردن: رقبة
اَنْداختن: أن يربط، يرمي (انداز)
هميشه: دائمًا
سَبْز بخت: سعيد الحظ (أخضر الحظ)
دَست بُوسى: تقبيل اليد
مَعمولِ است: العادة هي، جَرَت العادة
مادرزَن: الحماة
بُوسيدن: أن يُقَبِّل (بوس)
روى: وجه
همچنين: كذلك، بنفس الطريقة
پالوده: الفالوذج، حلوى
مِهمان: ضيف
چون خواستند: إذا أرادوا
قبالهٔ عروسى: عقد الزفاف (الزواج)
تَا... نَگيرد: ما لم يأخذ
اجازه دادن: السماح
مى خوانند: يغنون (خواندن: القراءة، الغناء)
ديرِ آمديد: تأخرتم (دير آمدن)
دَستمال: منديل
شَاد: سعيد
خُرَّم: فَرِح

مَراسمِ عَروسی دَر شیراز(*)

مَراسمِ عَروسی دَر شیرازْ جَالب وشَنیدنی است. معمولاً جَوانی که بسنِّ ازدواجْ رَسیده وقَصد ازدواجْ دَاشته بَاشَد، مُوضوع را بَا خَانوادهٔ خُود دَر میانْ می نَهد. دَر اینجا خانوادهٔ دَاماد یَا دُخترِ مُعیّنی دَر نَظَر دَارند یَا دَلاّلهٔ زَنها اینْ کَار را می کُند.

مَادر وخَواهرِ دَاماد وچَند نَفر از نَزدیکانَش بخانهٔ دُختر می رَوَند، خَانوادهٔ دُختر دَر صُورتیکه مُوافق بَاشَند عَلاوه بر چَای، شَربت هَم بَرای آنها می آوَرند. وَلی دَر صُورتیکه خَانوادهٔ دُختر تَنها به چَای اکتفا کَردند وشَربت نَیاوَردند، این نشانهٔ آنسْتکه باین وَصلت رِضا نیستند، مُوضوع مُنْتَفی شُده، این عدِّه بُلَند شُده به خَانهٔ دیگری می رَوَنْد.

خَانوادهٔ عَروس حَتماً دَر بَارهٔ دَاماد وخَانواده اش تَحقیق می کُنند. آنْها رُوزی، بخانهٔ دَاماد می رَوَنْد که دَم ودَستگاه او رَا ببینَنْد. بدُنبالِ آن مَراسمِ بَله بَران شُروع می شَوَد.

بَله بَران

عده ای از بُزرگترهای دُو خَانواده دَر مَنزلِ عَروس دَوْرِ هَم جَمع می شَوَند، ودَر بَارهٔ مَهریّه، لِباس، جَهیزیّه وسَایرِ چیزهای ضَروری

(*) از ابو القاسم فقیری با تصرّف.

صُحبت مِی کُنند. واگَر طَرفین شَرایطی دَاشته بَاشند دَر هَمین مَجلس مَطرح مِی کُنند، تَا سَرانجامْ طَرفین به تَوافقْ بِرَسَنْد.

سِپَس رُوزی را مُعیّن مِی کُنند بِاتفاقِ عَروس به بَازارِ وَکیل رَفته وپَارچه هایِ مُوردِ لُزوم را مِی خَرَنْد.

رَخْت بَران

دَر این مَجلس زَنهایِ یَارانِ عَروس ودَاماد شَرکت دارَند، نَزدیکانِ دَاماد خَیَّاطی را هَمراه مِی آورند که اَندازهٔ عَروس را بگیرد، وپَارچه هائی را که قَبلاً خَریده اند فی المجلس بِبَرَد. پَذیرائی اَز مَدعوّین بعهدهٔ مَادرِ عَروس است.

رُوزِ عَقد

نَاهارِ رُوزِ عَقد بعهدهٔ پدرِ عَروس است، وَلی شَبِ آنروز مَادرِ دَاماد مُوظّف است شَامِ مُفصلی تَهیّه کُنَد وبَرای عَروس بِفرستد.

حَالا کَمی اَزْ مُعتقدات مَرْدُمِ شِیراز دَر بَارهٔ عَقد بخوانید:

– دَر مُوقعِ عَقد، بَاید دُخْترها اَز اُطاقی که خُطبهٔ عَقد دَر آن خَوانده مِی شَود بیرون برَوَند، تَا بَخْتشَان بَسْته نَشود.

– هنگَامِ عَقَد چُون عَروس اَز سَرِ جَانماز بُلَند مِی شَوَد بَاید پِسَری جَایِ اُو بنَشینَد تَا عَروسْ شِکَمِ اَوّلْ پِسر بزَاید.

– دَر مُوقعِ عَقد، چراغی – که بَا عَسَل و رُوغَن میسُوزَد – تَهیّه کَرده وآن را رُوشنْ مِی کُنند، تَا عَروس ودَامادْ چُون عَسَل و رُوغَن دَرْ

هَم بجُوشَنْد.

– دَر مُوقعِ عَقد، بَنْدی از اَبریشَمِ سبْز دَر گردنِ عَروس می اَنْدازَنْد، تَا عَروسْ هَمیشه سَبْزبَخْت بَاشَد.

دَسْت بُوسی

مَعمول اسْت که دَاماد بَا چَند نَفر اَز نَزدیکانَش بخانهٔ مَادرْزَن می رَوَد ودَستِ اُو رَا مِی بُوسَد، ومَادَرْزَن هَم رُویِ اُو را هَمچنین.

مَا دَرْزَن مُوظَّف است هِدیه ای بِه دَامادَش بِدَهَد.

عروسی

بَرایِ آوَردنِ عَروس، عدَّه ای بِخانهٔ عَروس مِی رَوند، دَر این مَجلس بَا شَربت و پَالوده اَز مِهمانْها پَذیرائی مِی شَود.

چُون خَواستند عَروس را بِبَرند پِدَرِ عَروس تَا قباله‌ٔ عَروسی را اَز یَارانِ دَاماد نَگیرد اِجَازهٔ بُردنِ عَروس را نمی دَهد.

دَر هَمین مَجلس مِی خَوانند:

آمَدیم و آمَدیم میگُوئید دیر آمَدید ∴ گُل بِدَست، دَستمالْ بِدَست، شَاد و خُرَّمْ آمدیم

هَفته ای بَعد از عَروسی، پِدَرِ عَروس، دَاماد ویَارانشْ را بِه شَام یَا نَاهاری دَعوت می کُنَد...

* * *

أجب عن الأسئلة التالية :

– مَراسم عَروسی دَر شیرازِ چطور اَست؟
– اَگر جَوانیِ به سِنِّ اِزدواج رَسیده بَاشد چه کَار کُند؟
– خَانَواده‌ٔ دُخَتر، دَر صُورتیکه مُوافق بَاشند، چَه کَار مِی کُنند؟
– خَانَواده پِسَر، چُون مَوضوع مُنتفی مِی شَود، به کُجا مِی رَوَند؟
– بُزرگتَرهایِ دَو خَانواده دَربارهٔ چَه صُحبت مِی کُنند؟
– اَگر آنها بَه تَوافق بَرسند به کُدام بَازار مِی رُوند، وبَرای چِیست؟
– زَ نهایِ یَارانِ عَروس، که را هَمراه مِی آورند؟ وبَرای چِیست؟
– چَرا دُخترها بَاید دَر مُوقع عَقد، اَز اُطاق بیرون برَوَند؟
– علتِ رُوشن کَردنِ چراغی – که بَاعَسل ورُوغن مِی سُوزد – چیست؟
– تَا عَروس هَمیشه سَبز بَخت بَاشد چَه کَار میکنند؟
– دَر مُوقعِ بُردن عَروس اَز مَنزلِ پِدرش و مَادرش، چه مِی خَوانند؟

* * *

الدرس الحادي والثلاثون

معاني المفردات :

اَسب : حصان
مُلاّ نَصر الدين: شخصية في الآداب الإسلامية تعادل شخصية جُحا العربي
كنارْ: طرف
هَمين كه: بمجرد أن
پُشت: وراء
بر آمدن: الارتفاع
ايوان: وسط الدار
خَميازه: تثاؤب
دامنه: حول، المنطقة المجاورة لـ
زِين كرده: مسرَج (وُضع عليه السّرج)
مى چريد: كان يرعى الحشائش (چريدن)
مُلاّ اسب را كه ديد: عندما رأى ملاّ الحصان
تَك وتَنها: وحيد، منفرد
آهَسته: ببطء
آرَام: بهدوء
سَايه: ظلّ
پُشت سر: وراء
دُنبالَ رفتن: أن يتبع
بَاش: كُنْ (فعل أمر من بؤدن) بمعنى ابق

تَكان خُوردن: أن يتحرك
هى زَدن: الصياح
هيچ: قط
دَعوا: مشاجرة
حَرف: كلمة
پَا به فِرار گُذاشت: أسلم قدمه للفرار
نَفَسى تازه كرد: تنفس الصعداء
آسوده خاطر: مرتاح البال
ادامه دَادن: الاستمرار
دُو باره: مرة أخرى
تعقيب كردن: أن يَتْبَع
اين اَسب وِل كُن نِيست: هذا الحصان لا يُترَك
فُرو رَفت: غاص
اسب دَست بَردار نيست: لا يُتخلّى عنه
سوَار شدن: أن يركب
پيدا كردن: العثور على
رَوانه: عازم على، متوجّه إلى
پياده شدن: أن يترجّل
گُوشَه: ناحية، زاوية

رَها كردن: أن يترك
داروغه: رئيس
گُنجايش: طاقة، اتساع
تَازه به ميدان قدم گُذاشته بُود: ما إن وضع القدم في الميدان
پِلّه: سُلّم
گُوش كردن: الاستماع
نگه داشتن: الحفظ
پَيدا شُدن: الظهور
كه هيچ: فلا شيء، كأن شيئًا لم يكن
خرج: نفقات
كاه: تبن
جُو: شعير
يونجه: حشائش، علف
سِياهه: قائمة، بيان
هَزينه: نفقات
فُورى: فوراً
پول: مال، نقود
اُلاغ: بغل
چموش: جموح
تحويل دادن: التسليم
تحويل گرِفتن: التسلم
به تاختَ رَفتن: أن يُسرع، يجمح
عصبانى: غاضب
كَلك زدن: أن يخدع
هَر طُور شُده: على أي نحو
انتقام گرفتن: الانتقام

نَاگهان: فجاة
فكرى به سَرَش زَد: دارت في رَأسه فكرة
جَار زَدَنْ: الصياح، الإعلان بصوت عال
قُدرت: قوة
جَادوئى: سحرية
شگفت انگيز: بارع، عجيب
طَلايى: ذهبي
از دَست نَدهيد: لا تضيّعوا
زُود باشيد: أسرعوا
جُلو: أمام
عرعر: نهيق
بَرخاستن: أن يرتفع
سَر دَر گُم: حيران، عاجز عن التصرّف
سَر دَر آوردَن: أن يفهم، يُدرك
رَاه نمى روَد: لا يسير (رَاه رَفتن)
بَراىَ من خيلى گران تمام شده استَ: كلّفني غالياً جداً
صُورت حساب: فاتورة
از جيبَ دَر آورد: أخرج من جيبه
دُروغ گو: كذّاب
سَر وكلّه: رأس
پَس گرفت: استردّ
به سَزاى اَعمالش رَسانيد: عاقبه على عمله

اَسبِ مُلاّنصرالدّین

دَر گُذشته هایِ بسیار دُور، آن زمان که مُلاّنصر الدّین جَوان بُود، دَر خَانه ای کِنارِ شَهر زِندِگی مِی کَرد. یِك روز مُلاّ صُبحِ خِیلی زُود از خَواب بیدار شُد. هَمین که آفتاب از پُشتِ کُوه ها بَر آمَد، مُلاّ به ایوانِ خانه اش رفت، خَمیازه ای کَشید و با خُود گُفت: امْروز هَوا آفتابی و خِیلی خُوب است، بِهتَر است بِه صَحرا بِرَوَم».

مُلاّ به رَاه اُفتاد. رَفت و رَفت و رَفت. دَر بیابَان دَر دَامنهٔ یِك کُوه به یِك اَسب رَسید. اسبْ زین کَرده بُود و در دامنهٔ کُوه می چَرید. مُلا اسب را که دِید، با خُود گفت: این اسبْ در اینِ بیابان، تَك و تَنها چه می کُنَد؟ صَاحبِ اسب کُجا است؟

مُلاّ آهَسته و آرام از کنارِ اسب گُذشت و به راهِ خُود ادامه دَاد. ولی نَاگَهان دِید که اسبُ سَایه به سَایه او را دُنبال مِی کُنَد.

مُلاّنصرالدین به اسبْ گُفت: نَه! نَه! ... مَن که صَاحبِ تُو نیستَم! چرا پُشتِ سَرِ مَن مِی آیی؟

اسب که حَرف هایِ مُلاّ را نَمی فَهمید، هَمچُنان دُنبالِ مُلاّ می رَفت. مُلاّ دُو باره بَرگَشْت وگُفت: ای اسب، مَن که گفتم صاحبِ تُو نیستَم! چرا سَماجت مِی کُنی و دُنبالِ مَن مِی آیی؟ هَمانْ جَا بَاشْ، از جَایَت تَکان نَخُور، تا صَاحب تُو بَرگَرْدَدَ!

مُلاّ حَرف هایِ خُود را تِکرار می کَرد. وَلی اَسبْ هَمچنان به دنبالِ مُلاّ می رفت.

مـلاّ بارِ دیگر به اسب هِی زَد و گُفت: ای اسبِ مِهرَبان، خَواهِش می کُنم هَمان جَا بَاش! گفتم کِه من صاحبِ تُو نیستم. هِیچ دُوست هَم نَدارم با صَاحبِ تُو دَعواکُنَم...

اسب همـچنان سَـایهٔ مُلاّ مِی رفت و هِیچ به حرف هایِ او گُوش نَمی کَرد.

مُـلاّنصـر الدین نَاگـهـان پَا بـه فِـرار گُـذاشت و پُشتِ یِك درختِ تَنُومَنْد پِنْهان شُد. اَسب هَم به دُنبالِ او یُورتمه رَفت، مُلاّ را نَدید و از کِنارِ درخت گُذشت.

مُلاّنـصرالدین نَـفَسی تَازه کَـرد و آسُوده خَاطره به رَاه خُـود ادامه دَاد. ولی بَعـد از چَند لَحظه دُوباره دِید کـه اَسب او را تَعـقـیب می کُنَد.

مُلاّ کـه خِـیلی تَعـجُّب کَـرده بُود، بَا خُـودش گـفت: «ای خُـدایِ بُزرگ، مَن با این اسب چه کُنَم؟ این اسب وِل کُنْ نیست...».

مُلاّ به فِکر فُرو رَفت و گفت: «شَاید هم خُداوند بُزرگ، این اسبْ را برایِ مَن هِدیه فِرستاده است. حَالا کـه اسب دَست بَردار نیـست، مَن هَم به اسب سَوار مِی شَوَم و بِه شَهر مِی رَوَم و صَاحبِ آن را پَیْدا می کُنم...».

مُلاّ سَوارْ بَر اَسب، رَوانهٔ شَهر شُد. آن رُوز مُلاّ خیلی خیلی خُوشحال بود. هَمین که بِه شَهر رَسید، ملاّ از اَسب پیاده شُد، اسبْ را دَر گُوشه ای رَها کَرد و به اسبْ گُفت: «ای اسب، تُو در هَمین جَا بِمانْ! من بِه خانهٔ دَاروغهٔ شهر مِی رَوَم تا بِبینَم با تو چِه کُنم».

مُلاّ به خَانهٔ دَاروغهٔ - که در مِیدان شَهر بُود- رَفت. تَازه به مِیدانْ قَدم گُذاشته بود دید اسب، بَاز هَم سَایه به سَایهٔ او آمده است.

مُلاّ از پِلّه هایِ کَاخِ دَاروغه بَالا رَفت و مُوضوع را بِه دَاروغه گُفت. دَاروغه هَم که بِه حَرف هایِ مُلاّ خُوب گُوش می کَرد، در جَوابِ مُلاّ گُفت: خیلی خُوب! ما این اسب را یك مَاه در این جَا نگه مِی دَاریم، پَس از یك مَاه اگَر صَاحبِ آن پَیدا شُد که هیچ، اگر صَاحبِ آن پیدا نَشُد، اسبْ را به تُو می دَهیم.

مُلاّ اسب را در اِصطبلِ دَاروغه رَها کرد و رَفت....

مُلاّ که شَب و رُوز به اسبْ فکر می کَرد، بعد از سِی رُوز بِه سُراغِ دَاروغه رَفت. دَاروغه به مُلاّ گُفت: صَاحبِ اسب پَیْدا نَشُده است. اسبْ مالِ تُو، به شرطِ آن که خَرجِ یك ماهِ کاه و جُو و یُونجهٔ اسب را بِپَردازی. این هَم سِیاههٔ هَزینه هایِ کاه و جُو و یُونجه ای که اَسبْ خُورده است!

مُلاّ سِیاههٔ هَزینه ها را از دَاروغه گِرفت و فُوری پُولِ آن را

پَرداخت. اَما دَاروغه به جای اسب یك اُلاغ چمُوشْ به او تحویلْ داد.

مُلاّ اَفسارِ اُلاغ را گرفت، وَلی اُلاغ به سختی جُلو مِی رفت، مَردُم دَر سرِ راَه، مُلاّ را مَسخره می کَردند و می خَندیدند.

یك روز مُلاّ دید که داروغهٔ شَهر به هَمان اسب سَوار شُده است وبه تَاخت می رَوَد، خیلی عَصَبانی شُد، فَهمید که دَاروغه به او کَلَك زَده است، بَا خود گُفت: «مَن هَر طُور شده، بَاید از داروغه انتقام بگیرَم».

مُلاّ نَاگهان فکری به سَرش زَدْ و همان رُوز فُوری به شَهر رَفت و بُلند بُلند جَارْ زَدْ: «ای مَردم، خُداوندِ بُزرگ به داروغهٔ شهرِ ما قُدرتِ جَادوئیِ شگفت انْگیزی دَاده است! دَاروغه اسب ها را به اُلاغ و اُلاغ ها را هَم به اسب تَبدیل مِی کُند! ای مَردم این فُرصت طَلایی را از دَست نَدهید، زُود بَاشید، اُلاغ های خُود را به دَاروغه بِدهید و به جایِ اُلاغ اَز دَاروغه یك اسب تَحویل بِگیرید».

چَند ساعتِ بَعد، جُلوی کاخِ دَاروغه دَر میدانِ شَهر پُر از اُلاغ شُد. هَر کس اُلاغ دَاشت آورَده بُود، میدان پُر از اُلاغ شُده بود، و عَرعَرِ اُلاغ ها بِه هَوا بَرخَاسته بُود...

دَاروغه که از عَرعَرِ اُلاغ ها سَر دَرگُم شُده بود، به ایوانْ آمد و از مَردم پُرسید: ای مردم! چرا با این اُلاغ ها در میدانِ شَهر جمع شُده اید؟

مردم یك صدا فریاد زدند : جناب داروغه ، اُلاغ ما را هَم بِگیر و بِه اسبْ تبدیل کُن !

داروغه سَر در نَمی آوَرْد و هَاج و وَاج مَانده بُود . . .

مَردم هم دَست بَردار نَبودند ، دَر هَمه جَای شَهر از اسب واُلاغ صُحبت می کردند و می گُفتند : «مَا هم بِرویم ، اُلاغِ خُودمان را به اَسب تَبدیل کُنیم» .

موضوعِ اسب واُلاغ به گُوشِ حَاکمِ شَهر رَسید . مَردم به حَاکمِ شَهر گُفتند : ملاّنصرالدین به ما گُفت که دَاروغهٔ شَهر قُدرتِ جَادوییِ شگفت انگیزی دَارد ، اُلاغ می گیرد و اسب تَحویل می دَهد .

حَاکمِ شَهر از مُلاّ پُرسید : مُلاّ ، راست است ؟ مُلاّ جَواب دَاد : بَله ! جَناب حَاکم . مَن یك مَاه پیش دَر صَحرا یك اسب پَیْداکَردم . اسبْ زِین کَرده بُود . صَاحبْ نَداشت . اسبْ را به شَهر آورَدم و به کَاخِ دَاروغه رَفتم . دَاروغهٔ شَهر گُفت که اسبْ را دَر اصطبلِ کَاخ رَهاکُنَم و گُفت : پَس از یك مَاه اگر صَاحبِ اسب پَیدا نَشد ، اسبْ مَالِ تُو . مَن هَم اسب را در اصطبلِ کَاخ رَها کَردم و رَفتم . بعد از یك مَاه بَرگَشتم . صَاحبِ اسب پَیدا نَشُده بود . دَاروغه تَمامِ خَرجِ یك مَاه اسبْ را از مَن گرفت و به جَایِ اسب یك اُلاغِ چَموش به من تَحویل دَاد که اَصلاً راه نِمی رَوَد .

مُلاّ از حاکمِ شَهر اسبِ خُود را می خَواست و می گُفت : جناب حَاکم این اسبِ بی صَاحب برای مَن خیلی گران تَمام شُده است . مَن پولِ یك مَاهِ کَاه، یُونْجه و جُوِ اَسبْ را به دَاروغه پَرداخته ام و این هَم دَلیلِ مَن .

مُلاّ صُورتِ حِساب کَاه، جُو و یُونجه را از جیبْ دَرآورد، به حاکمْ دَاد . حاکم وَقتی صُورتِ حِساب را دید گُفت : حَق با مُلاّ است، مُلاّ راست می گُویَد .

داروغه هم انکار می کَرد و به حَاکم می گُفت : نه، این مردْ دُروغ گُو است، دُروغ می گُویَد . اسبْ کُجا بود ؟

دَر هَمین مُوقع بود که نَاگهان سَر و کَلهٔ اسب پَیدا شُد . اسبْ به طرفِ مُلاّ آمَد، گُویی که از مُدّت ها قَبل مُلا را می شِناخت .

حَاکمْ اسب را از داروغه پَس گرفت و به مُلاّ داد، و دَاروغه را هم به سَزای اَعمَالشْ رَسانید .

مُلاّ خوشحال به اسب سَوار شُد، و به سُویِ خَانه اش بَرگَشت .

* * *

فهرس الكتاب

الموضـــوع	رقم الصفحة

* * *

الحرف لتجهيزات الطباعة - القاهرة - ☎ ٥٧٢٢١٥٨